İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BILIM DALI

AZERBAYCAN'IN BAĞIMSIZLIK SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI: HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ

(1993-2003)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Günay KERİMOVA

Mayıs-2015

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AZERBAYCAN'IN BAĞIMSIZLIK SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI: HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ

(1993-2003)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Günay KERİMOVA

Tez Danışmnı

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELİK

Mayıs-2015

ONAY

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrencisi olan Günay KERİMOV'nın hazırladığı ve jüri önünde savunduğu "

Azerbaycan'ın Bağımsızlık Sonrası Kafkasya Politikası:Haydar Aliyev Dönemi

(1993-2003)" başlıklı tez başarılı kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:

[Ünvanı, Adı Soyadı] Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELİK

Kurumu: Uluslararası ilişkiler

Üyeler:

[Ünvanı, Adı ve Soyadı] Prof. Dr. M. Lütfullah KARAMAN

Kurumu: Uluslararası ilişkiler

[Ünvanı, Adı ve Soyadı] Yrd. Doç. Dr. Faruk BAL

Kurumu: Uluslararası ilişkiler

Tez Savunma Tarihi 25.05.2015

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1-Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2-Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3-Alıntılanan başkalarına ait tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4-Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini kaynak göstererek atıfta bulunduğum gibi, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Günay Kerimova

[İmza]

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda 1993-2003 yılında Azerbaycanın başkanı olmuş ve başkan olduğu dönemde yaptıkları ile yeni kurulmuş bir devleti zirveye taşımış, büyük siyasi lider Haydar Aliyevin Kafkasya politikasını incelemeye çalıştık. Konunun günümüzde de güncel olması, bölgesel olarak Türkiye'ye yakınlığı, sonuçlarının ekonomik, siyasal ve kültürel olarak küresel boyutta hissedilmesi, dev devletlerin bu bölge ile düşünceleri, günümüzde de bir türlü sağlanamayan Kafkasya huzurunun tartışılır olmasını göz önünde bulundurarak bu konuyu tez çalışması için uygun gördük.

Çalışma süresince yakın ilgisi, desteği, yol göstermeleri için sayın tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik Beyefendiye saygı ve teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, eğitim sürecinde çeşitli desteğine, yardımseverliğine göre sayın Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Lütfullah Karaman hocama, tez çalışması için bana destek olan ve bilgi veren tüm kişilere çeşitli yardımlarından dolayı hürmet ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmamı, benim hayatımda çok özel yeri olan ve bana her kesden çok inanan rahmetli annem Dr Fatima Kerimzadeye ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Onay I

Etik İlkelere Uygunluk Beyanı II

Önsöz III

İçindekiler IV

Kısaltmalar VI

Özet VII

Giriş 1

Birinci Bölüm

Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan dış politikası

Giriş 6

Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan dış politikası 7

Baku-Ceyhan Boru Hattı Projesi ve Bölgesel Yansımaları 7

Baku-Teflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Antlaşmasının İmzalanaması 9

Azarbaycanın Enerji Politikalarının Ermenistan ile İlişkilerine Etkisi 10

Aliyev'in Dünya ile Kapsamlı Denge Siyaseti 12

Azarbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri 13

Azarbaycanın İran'la ilişkileri 17

Azarbaycan'ın Batıyla olan ilişkileri 19

Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermenistanla Olan İlişkiler 22

Dış Politikada Uluslararası Örgütler ile Olan İlişkiler 23

İKİNCİ BÖLÜM

Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan-Gürcistan siyasi ilişkileri

Giriş 28

Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri----------28

Bakü-Supsa boru kemeri----------35

Bakı-Tiflis-Ceyhan boru hattı----------38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan-Ermenistan Siyasi İlişkileri

Giriş----------42

Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan-Ermenistan siyasi ilişkileri----------43

Dağlık Karabağ sorununun Haydar Aliyev dış politikasında yeri----------44

Ermenistan-Azerbaycan sorunu ve çözüm çabaları----------46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Güney Kafkasyaya Diğer Devletlerin İlgisi Ve Tesiri

Giriş----------55

Güney Kafkasyada Diğer Devletler----------55

Güney Kafkazya eski ve yeni aktörlerin rekabet bölgesi gibi----------58

Rusya Güney Kafkasyada eski aktör gibi----------62

ABD ve Güney Kafkasya----------63

İran ve Güney Kafkasya----------65

NATO ve Güney Kafkasya----------66

Rusyanın Güney Kafkasya politikasında araç olarak gördüğü Ermenistan--69

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç ve Değerlendirme----------73

Kaynakça----------79

Özgeçmiş----------86

KISALTMALAR

AB- Avrupa Birliği

ABD-Amerika Birleşik Devletleri

ACG-Azeri-Çırak-Güneşli petrol yatakları

AGİT- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AK-Avrupa Konseyi

BİO-Barış İçin Ortaklık (SNT)

BDT- Bağımsız Devletler Topluluğu

BM-Birleşmiş Milletler

BTC-Bakü-Tiflis- Ceyhan boru hattı

ECO- Economic Cooperation Organization

İİT-İslam İşbirliği Teşkilatı

GUAM-Gürcistan, Ukranya, Azerbaycan, Moldova Birliği

KEİ-Karadeniz Ekonomik İşbirliği

MK- Merkezi Komite

NATO- North Atlantic Treaty Organization

RF-Rusya Federasiyası

SOCAR- Devlet Petrol Şirketi

SSCB-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TRACECA- Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru

ÖZET

Haydar Aliyev Azerbaycan siyasal tarihine kendi imzasını atmış en önemli politikacılarından biridir. Sovyet Rusyası döneminde, önemli siyasal aktörlerden biri olan Aliyev, bağımsızlık sonrası Azerabaycan'ın yeniden inşaası konusunda kurucu bir siyasi liderdir.Azerbaycan'ı izlemiş olduğu akılcı ve esnek politikalarıyla uluslararası toplumun bir parçası haline getirmeyi başarmıştır.Cumhurbaşkanı Aliyev'in yakın çevre Kafkasya politikası, Rusya ile bölgesel ülkeler arasında çatışmayı önleyici bir denge siyaseti olarak tanımlanır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Kafkasya konusundaki dış politikasının hem ulusal hemde bölgesel anlamda barışı nasıl tesis ettiğine bakılacaktır. Kırılgan ve güç dengesi boşluğunun yoğun olduğu bu bölgede yürütülen bu siyasetin uluslararası ilişkiler alanında istisnai bir bir örnek olduğunu, dolaysıyla çalışmaya değer bir konu olduğunu düşünüyoruz.Çalışma aynı zamanda Aliyevin dış politika daki rolü ve bu alanda yürüttüğü dış politikanın Azerbaycan için ne gibi sonuçlar doğurduğunu tartışacaktır.

Anahtar kelime: Haydar Aliyev, Azerbaycan,dış politika, Kafkasya

ABSTRACT

Haydar is one of the politicak figure in Azerbaijan's politics.He played a key role during the Soviet Russian period and the process of independence of Azerbaojan.He was the one architecture of Independent Azerbaijan which has been successfully entered international communitiy.His foreign policy implementation towards Caucasus region demonstrated a balancing relations with Russia in this fragile region without involving any hot conflict.This thesis will exemine Azerbaijan's foreign policy by looking at domestic and international dimensions.This thesis argues that President Haydar Aliyev's foreign policy implementations carries essential example for the asssessment of small power state behavior and capacity for maintaining peace in this fragile region.The this seeks for Aliyev's importance in decison making process. To what extend that his contribution to Azerbaijan's foreign policy mechanism during his presidency period, 1993-2003.

Key words: Azerbaijan, Foreign policy, Heydar Aliyev, Caucasus

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu, Önemi, Amacı, Metodu ve Sınırları

Azerbaycan en büyük şanslarından biri Haydar Aliyev gibi tecrübeli ve dirayetli bir devlet adamı tarafından yönetilmesidir.Aliyev'in en önemli başarılarından birisi bağımsızlık sonrası, Azarbaycanın yeniden inşaası ve devlet sistemini oturtması ve yepyeni bir siyasl kültür oluşturarak ülkenin bağımsızlığını uluslararası camia içine yerleştirmesi olmuştur.

Aliyevin Azarbaycan siyasetinde ilk defa etkin bir göreve gelmesi Sovyet Rusyası döneminde 14 Temmuz 1969 aldığı yetki ve görevdir.Onu insiyatifiyle ülke Sovyet birliği içinde milli devlet olma yolunda ciddi adımlar atmış ve bu durum Sovyetlerin yılkılmasıyla oluşan kargaşa dönemi kısa atlatılmış ve ülkenin bağımsızlığı 15 Haziran 1993 de gerçekleştirilmiştir.Tarihi tecrübeler gösteriyor ki eğer bu karğaşa döneminde :Haydar Aliyev halkın ısrarıyla Nahçıvandan Bakü'ye gelmeseydi ve ikinci kez Azerbaycan'a rehberlik etmeyi kendi üzerine almasaydı, bugün dünyanın siyasi haritasında Azerbaycan Cumhuriyeti adlı bir devletin varlığı olmayacakdı. XX yüzyılın 90'lı yıllarında Azerbaycan bağımsızlığını yeniden ilan ettiği zaman dünya çapında karmaşık ve çelişkili jeopolitik süreçler hüküm sürüyordu..Böyle bir ortamda bağımsız devlet kurmak son derece akıllı, yaratıcı ve esnek bir yaklaşım gerektiriyordu.Sovyet sonrası dönemde bağımsızlık ve egemenlik kavramları yeni içerik tonları arz etmeye başlamıştı. Her bir ülkenin bağımsızlığı onun çevre alemle karşılıklı ilişkilerinin niteliği ve içeriği ile sıkı bir bağlılık arzediyordu. Küresel güçlerin dünyayı birbirinden "karşılıklı bağımlı olan" devletler sistemi olarak kabul etmesi bir yandan işbirliği imkanlarını çoğaltıyor sa da, diğer taraftan bir takım siyasi - ideolojik ve jeopolitik modellerin ihracı için temel hazırlıyordu. Dolayısıyla bağımsızlığına kavuşmuş devletler dış etkilerle iç kapasitelerinin uyum mecburiyeti ile karşı karşıya kalmışlardı. Bağımsız devlet kuruculuğunun başarılı olması için bunun önemli önemi vardı. İçeriği, iç siyasetle dış siyaset birbirini tamamlaması idi.

Haydar Aliyev 1993'te göreve gelmesinin ardında en önemli dış politika gündemi Kafkasya ile olan ilişkiler olmuştur.Çünki, bu bölge de hem komşular, hemde önemli dış politika aktörleri yer alıyordu. O her defasında Kafkasya hakkında fikirlerinde ifade ederken bu bölgeyi ne kadar önemsediğini her defasında belirtmiştir. H.Aliyev bir konulmasında "Kafkasya şimdi tüm dünyanın

ilgi odağı oldu. Bu nedenle Kafkasya'da giden süreçleri doğru yöne, barış istikametine yöneltip Kafkasya'da barışa ulaşmak çok büyük, kutsal amaçtır, yüksek amaçtır ve biz bu amaç uğruna bundan sonra da azimle çalışacağız(Aliyev,1996:132)" demiştir. Tarihe baktığımızda Kafkasya hep bütün dünya için önem kesp etmiştir. Ister sahip olduğu serveti, isterse coğrafi durumuna göre önemli olması normaldir. Tüm bunları dikkate alan ABD'nin ve Batı devletlerinin Kafkasya politikasında Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması, bu bölgede demokrasinin ve piyasa ekonomisi ilişkilerinin gelişmesine, Kuzey Kafkasya'da çalkantıların giderilmesine, Kafkasya devletlerinin Batı'ya entegrasyonuna, Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridorunun oluşturulmasına ve geliştirilmesine, nihayet, Hazar'ın enerji kaynaklarının Batı'ya nakline yardımda yer almıştır. Bu da inkar olunmaz gerçektir ki, Kafkasya karmaşık etnik sorunların çokluğu ve büyüklüğü açısından da benzersiz coğrafi mekanlardan biri olmasından dolayıdır. Böyle bir ortamda dünyanın en sıcak noktalarından birine dönüşen Kafkasya'da barış, güvenlik, istikrar sadece bölge ülkeleri için değil, aynı zamanda bütün Asya ve Avrupa ülkeleri için de faydalı olup, hayati bir önem taşıyordu. Kafkasya'da barışı ve istikrarı sağlamadan Doğu ile Batı, Güneyle Kuzey arasında, ayrıca bölge ülkelerinin birbirleri ile ekonomik, siyasi ve kültürel entegrasyonu söz konusu olamayacağı çok açıktı.. Tüm bu tarihi, sosyo-politik , ekonomik ve kültürel faktörler gösteriyor ki Kafkasya'da inkişaf ve barış tüm dünya için esastır (Hüseynova, 2003:112). Bilindiği üzere Kafkasya'da barışın, huzurun, siyasi istikrarın, ekonomik ve kültürel entegrasyonun temel sağlayıcısı ve ateşli tebliğatçısı, çağdaş dönemde "Kafkasya'da barış ", " Genel Kafkasya evi " düşüncesinin ve kavramının kurucusu ve bu kavramı hayata geçiren temel lider misyonunu Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin söylediği söz manidardır: "Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Kafkasya'da barış teşebbüsünü destekleyen ilk devlet başkanıdır ... " Azerbaycan'da , tüm Kafkasya bölgesinde ve tüm dünyada barışın sağlanması bizim en önemli arzumuzdur ". (ORT TV , http://www.1tv.ru/ 18 Eylul 2014)

Barışcıl politikasını tüm dünyaya ilan eden Haydar Aliyev'in Kafkasya'da barış fikrinin temelinde "Vatanda barış , bölgede barış , dünyada barış " (Haydar Aliyev konuşması, Devlet Sarayı, Bakü, 30 ekim 1994) şeklinde kavramsal bir model bulunmaktadır. Bütün bunlar Haydar Aliyevin bu bölgedeki politikasını yönlendirmesinde daha dikkatli olması gerektiğini gösteriyordu. Çünki, ister Ermenistan ile olan gerginlik, isterse de Gürcüstanla olan ilişkiler ve en önemlisi Rusyanın bu bölge üzerinde tesiri bunu söylemeye en başlıca sebep olmuştur. İşte

bu nedenlerden dolayı bu çalışma "Haydar Aliyev dönemi"ni araştırarak, Kafkasyada yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeleri, siyasi hadiseleri ve deyişiklikleri ele alarak meselenin sebep ve sonuçlarını analiz etmeye çalışacaktır. Bu çalışmamın sonunda ise bütün bu çalışmanın sonuç bulgularına ulaşılmaya çalışılacaktır. Böylece tez Kafkasyanın Azerbaycan dış politikasında önemini, Haydar Aliyevin izlemiş olduğu dış politika bağlamında ele alacaktır.

Demokratik hak ve özgürlüklerin askıya alındığı, siyasi özgürlüklerin olmadığı, baskı ve otoritenin etkili olduğu bir dönemden sonra, Sovyet Rusyasından bağımsızlığını kazanan bir genç devletin, Kafkasya gibi oldukca sorunlu ve zor bir bölgede kalkınmaya çalışması bir deyişle çok zordu. Lakin, Azerbaycanın iktidarı ele alan Haydar Aliyev bu zor yolu aşmak amacı ile sürekli Kafkasyadakı duruma dikkat ederek, dış politikasında bu bölge ile ilişkilerini her zaman ön planda tutmuştur. Uygulanan yeni siyasi yöntem ister iç politikada, isterse de, dış politikada da farklı yol ortaya çıkartmıştır. Bu farklı yol en çok kendini dış politikada göstermiştir.Haydar Aliyev dönemi Kafkasya için çok farklı bir dönem olarak nitelendirilir. Hatta diye biliriz ki, bu dönem bir başlanğıç olmuş ve devam etmektedir. Kısaca söylemek gerekirse bu dönem Kafkasyada 'Aliyev dönemi' olarak adlandırılır.Bu dönemin bu kadar niye farklı olduğunu araştırmak uluslararası ilişkilere önemli bir katkı sağlayacaktır.Bu bağlamda bu tez çalışması bağımsızlık sonrası Azerbaycanın Kafkasyadakı siyasetini irdeleyecektir.Esas olarak bu çalışmada Aliyevin bu zorlu cografyada ve dönemde nasıl bir politika izlediği, ve izlediği bu politikanın ister Azerbaycan için, isterse de Kafkasya için nasıl sonuçlar doğurduğu araştırılacaktır. Çalışma aşağadaki vereceğimiz temel varsayımları ispat etmeyi amaçlamaktadır.

1.Bağımsızlık sonrası Azerbaycan kendine yeni yol çizerken, Kafkasyadaki huzura ve istikrara da dikkat etmiştir.

2.Dış politikada önemli aktör olmayı hedefleyen Aliyev hem ülkesini kalkına bilmesi, için başta Kafkasya olmak üzere dış dünya ile yürüttüğü dış politikada diğerlerinden oldukca farklı yol izlemiştir.

3.Ermenistan sorunu da ele alınmış ve bu dönemde Aliyevin çabası ile ikili arasındakı olaylar dış arenada kendini doğru yönden göstermeye çalışmıştır.

4.Rusyanın Kafkasyadaki tesir dairesi oldukça böyük olduğu göz önüne alınırsa, bu ülkenin, bağımsızlık sonrası da Azerbaycan ve Kafkasyaya gösterdiği tesiri oldukca kuvvetli olduğu savunulur..

Çalışmada bütün bu varsayımlar Haydar Aliyev dönemi özelinde Azerbaycan'ın dış politikası incelenerek, ve bu dönemin Azerbaycan için nasıl sonuçlandığı temel sorusuna yanıt aranacaktır.

Bu çalışmada temel olarak Haydar Aliyevin Kafkasyadakı politikasını merkeze alarak Azarbaycan dış politikası incelenecektir. 1993-2003 yıllarında Azerbaycanın Kafkasya politikasında gittiği yol, başarı ve başarısızlıkları ve Aliyevin gösterdiği farklılıklar ve yürütdüğü aktif dış politika çalışmanın temel çalışma konuları olarak belirlenmiştir.Çalışmanın evrenini, Haydar Aliyevin Kafkasya politikası ve bu dönemde izlenilen temel dış polıtika oluşturmaktadır. Dönem olarak 1993-2003 yıllarında ki Azarbaycan'ın dış politikası ve diger devletlerle ilişkilerine bakılacaktır.

Haydar Aliyevin Kafkasya politikasındakı önemi kendi yürüttüğü siyaset, bağımsızlık kazanan Kafkasya ülkeleri için yeni olduğunu gözönünde bulundurmak gerekir. Dışa açılım, önemli birey devlet, söz sahibi dış aktör olarak Azerbaycan için bu dönemde hızlı ve etkili olmuştur. Yine bu çalışmada siyaset ve bürokrasi çevrelerinden ve medyadan da genel kabul gören, kendinden öncesi ve sonrasında vizyonu, kararları, programı, projeleri, yönetim tarzı, değişim ve reformlarıyla farklı bir dönem olan 'Aliyev Dönemi' nin temel özelliklerini ve ayırt edici vasıflarını göstermeye gayret edilecektir.. Bu siyasetçinin tekniğinin diğer siyasetçilerden farkının olması Azerbaycanın hızla yükselerek, Kafkasya gibi kendisi için önemli bölgede söz sahibi olması ve olaylarda önemli rol almaya başlaması ile kendini göstermiştir. Aynı zamanda Ermenistan karşısında her yaşanan acı olaya rağmen dimdik duruşu cesaret göstergesini belirtiyor. Aliyev döneminde, Azerbaycan artık dış politikada idare olunan kukla değil, idare eden bölgesel güç olmayı hedefliyordu. Haydar Aliyev Kafkasyada huzur ve barış için çabalarken, aynı zamanda Rusyaya rağmen bu bölgede güçlenerek, kendini ıspatlamaya çalışmış ve hızla bağımsız devlet olarak dış arenaya açılıp, güçlenmeyi önemli sorumluluk olarak algılamış ve bunu da başarmıştır. Bu siyasetin Azerbaycan için önemi ve sonucuna bakarsak, Aliyev döneminde Azerbaycan açık sözlü ve cesaretli siyaseti ile dış politikada rol almaya başlamıştır.. Aynı zamanda Sovyetlerin dağılması ile aynı soydan olan Türk devletlerine gösterdiği destekle iyi dostluklar kazanmıştır ki, bu dostluklar onun ölümünden sonra da devam etmiştir.Ekonomik tarafdan serbest piyasaya geçmekle dış ticaretde başarılı olmuş ve Azeri sermayesini dış arenada tanıtmaya ve yatırıma yönlendirmiştir.. Avrupa Birliği ilişkilerinde de ilerleme göstermiş ve gurba tam üye lik için baş vurmuştur.

Aliyevin ölümü üzerinden on yıldan fazla bir zaman geçmiş olması, O'nun toplumsal dönüşüm süreci içerisindeki yerini daha 'serinkanlı' bir değerlendirmemizi belirli ölçüde kolaylaştırmaktadır.Bu çalışma 'Geleceğin Toplumu' na yönelik olarak Haydar Aliyev'in görüşlerini ve O'nun liderlik tarzını objectif bir şekilde değerlendirmeyi hedeflemektedir.Bu dönemde Azerbaycanın yürütdüğü dış politikanın farklılığına dikkat edersek, yıllardır bağımlı olan ve bağımlı olduğu ülkenin kendine uyguladığı politikayı yürüten bir ülkenin bağımsız olduktan sonra bir anda nasıl farklı yola saptığını ve bu durumda negatif ve pozitif tarafların nasıl oluştuğunu analiz ederek, bu durumlarda bu tip devletlerin doğru politika yürüttükleri zaman iyi durumları değerlendirerek, olası olayların karşısını almakta ve bu durumları daha sağlıklı şekilde değerlendirmekde yardımcı olacaktır. Aynı zamanda uzun yıllar bağımlı olan bir ülkenin Kafkasya gibi önem arz eden bölgede yürütdüğü doğru ve hızlı politika ile bir anda nasıl değiştiğini ve dış politikada nasıl güçlü bir bölgesel güçe çevrilmesi için nasıl çabaladığını ve bunu başardığını uluslararası arenada göstermiş olmasını bir katkı gibi değerlendirmek mümkün olacaktır..

Araştırmada kullanılan metotlar temel sosyal bilimlerde kullanılan araçlar olacaktır.Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan'ın Kafkasya politikası konsunda yaygın bir literatür bulunduğundan, araştırmanın kaynakları oldukça zengindir.Araştırmada birincil kaynaklar anlamında resmi dükümanlar, birebir mülakat ve alanda yapılan uzun dönemli ve gözlem ve tecrübeler gibi araçlar kullanılacaktır.Geliştirilen birinci ve ikincil veri toplama tamamlandıktan sonra,yorumsal metodla araştırma temel varsayımları ispat etmeye çalışacaktır. Çalışmamızın amacı doğrultusunda, ikincil kaynak olarak, bu konu üzerinde çalışan akademisyen ve gazetecilerin röportajları yanı sıra, yardımçı kaynak olarak, kitaplar, sosyal medya, dergi ve gazete gibi süreli yayınlar eleştirel bir süzgeçten geçirilerek yeniden bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Çalışmanın içeriği ilk olarak Haydar Aliyevin liderlik özelliklerin ve dış politikayı yürütme planları ile özleşir. Daha sonra liderlik döneminde Kafkasya politikası araştırılarak, Gürcüstan ve Ermenistan ile olan ilişkileri analiz edilmiştir. Daha sonra Azerbaycanın Rusya ile ilişkileri araştırılmış ve Kafkasya da Rusya'nın etkisi belirtilmiştir. Azerbaycanın pozisyonu incelenmiştir. Çalışma, Aliyevin dış politikasının Kafkasya ağırlıklı tarafları üzerinde düzenlenmiş ve sonuç olarak bu dönemin farklı tarafları araştırılarak Azerbaycan ve uluslararası arena için ne gibi katkılarının oluştuğunu ve aynı zamanda Ermeni sorununun temel nedenlerinin incelenmeye odaklanmış bulunmaktadır

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ AZARBAYCAN'IN DIŞ POLİTİKASI

1.Giriş

Haydar Aliyev Alirza Efendinin oğlu olarak dünyaya gelmiş Azerbaycan'ın en önemli siyasi liderlerinden biridir. Cumhurbaşkanı Aliyev'in 1993 yılında Azerbaycanda iktidara gelmesi ile ülkenin sosyo-politik, sosyal, ekonomik, bilimsel-kültürel hayatında önemli gelişmeler olmuştur. Uluslararası ilişkilerinde Kafkasyada merkez ülke haline gelen Azarbaycan bilimsel esaslara, uluslararası norm ve ilkelere uygun bağımsız devlet yapılanması sürecinde önemli adımlar atmıştır.Haydar Aliyev'in gerçekleştirdiği öncelikli politikasının bir sonucu olarak, milli ordunun oluşturulması, Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını korumaya muktedir nizami silahlı kuvvetlerin oluşturulması, ülke topraklarının savunulması ile ilgili önemli adımlar atılmış, diğer taraftan, ateşkese ulaşmak için tüm siyasi ve diplomatik araçlar araştırılmış, bunun sonucunda 1994 yılının Mayıs ayında ülke için hayati önem arz eden ateşkes elde edilmiştir.

Azerbaycan genelinde oluşan nispi istikrardan ve uluslararası alanda ülkeye artan güven ve ilgiden kaynaklanarak, 1994 Eylül'ünde "Yüzyılın anlaşması " olarak adlandırılan ilk petrol anlaşmasının imzalanması ve onun gerçekleştirilmesi Haydar Aliyev tarafından geliştirilen ve bağımsız Azerbaycan'ın ekonomik kalkınma ülküsünü oluşturan enerji kaynakarının dış dünyaya ulaştırma ve pazarlama stratejisinin en önemli ayağının gerçekleşmesi sağlanmıştır.Böylelikle Haydar Aliyev'in Azerbaycan yönetimine dönüşü ile bağımsızlık, Azerbaycancılık, devletçilik, adalet, demokrasi, milli ilerleme, laiklik gibi evrensel değerleri düzenleyen yeni bir ideolojinin temeli atılmıştır. Haydar Aliyev'in yaptığı iç politika Azerbaycan'ın her bir vatandaşına özgür, serbest yaşamak haklarını sağlamak ve kendi refahını iyileştirmek olanaklarını sunmak olarak ifade edilebilir. Haydar Aliyev'in faaliyetinde ekonomik reformlar, piyasa ekonomisinin egemen olması, ekonomik gelişmenin sağlanması, Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyonu, özelleştirme programının, tarım reformların gerçekleştirilmesi öncelikli alanlar oluşturmuştur.

1.2.Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycanın Dış Politikası

Bilindiği gibi Azerbaycan bağımsız olduğu sıralarda uluslararası düzen bir belirsizlik ve kargaşa durumu hakimdi.Bölgesel bağlamda da büyük güçlerin güç mücadelesi için bir arena ola Kafkasya da durum daha da kırılgan ve istikrarsızdı. Böyle bir kaos ortamında yeni bağımsız olmuş genç bir devleti ayakta tutmak ve uluslararası camiya dahil etmek büyük bir vizyon ve denge siyaseti gerektiriyordu. Haydar Aliyev sadece Azarbaycan'ı ayakta tutmakla kalmadı, aynı zamanda,ülkesinin uluslararası toplumda haklı yerini almasını sagladı(Zvezda dergisi, 4 Mayıs 2002:5)

Geçen yüzyılın 90'lı yıllarının başlarında dünya çapında yaşanan gergin, dinamik ve hızlı jeopolitik süreçler Azerbaycan'ı da etkiledi. Fakat maalesef, bu dönemde ülkeye rehberlik eden kişilerin ihmalkar politikaları yüzünden Azerbaycan jeopolitik açıdan izole siyasi hayat yaşıyordu. Yerel siyasi grupların sınırlı çıkarları tüm diğer faktörleri gölgede bırakmıştı. Bazı çevreler Ermenistan ile 1993 yılının başında Karabağ'da işgal operasyonlarını genişletmesi, Azerbaycan'ın içlerine doğru yayılmacı politikaları Azarbaycan'nın milli menfaatlarini derinden etkilemişti. Bu durumların mevcut olduğu bir dönemde Haydar Aliyev meselenin çözümü için ve sürdürülebilir bir denge politika için, diploması yolunu tercih etti. O, toplumunun farklı noktalarından hararetle gelecek olan iç gerginliklerin ortaya çıkmasını engellemiş oldu. Bir bakıma iç savaşın yayılmasını önledi ve iç güvenliğin sağlamış oldu (Zvezda dergisi, 4 Mayıs 2002:6).

1.2.1.Baku-Ceyhan Boru Hattı Projesi ve Bölgesel Yansımaları

Azerbaycan çeşitli uygarlıkların kesişme mekanı, farklı dinlerin, milletlerin ve kültürlerin birlikte yaşadığı bir cografyadır. Çağdaş tarihsel aşamada enerji kaynaklarının önemini dikkate alırsak, büyük devletlerin Azarbaycan'a olan ilgilerini tam olarak tasavvur edebiliriz. Bilindiği gibi, enerji politikası yirminci yüzyılın ikinci yarısından dünya siyasetinin temel önceliklerinden biri olarak uluslararası siyasette önemli bir konu olarak yerini almıştır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın zengin petrol ve gaz rezervlerine sahip olması dolayısıyla büyük devletlerin dikkatinin buraya odaklanması doğal bir sonuç idi. Fakat onların bir büyük hatası vardı-onlar bu zenginlikten yararlanmak için onun sahibi olan Azerbaycan'ın bağımsızlığını, serbest karar vermesi, kiminle isterse, onunla işbirliği yapmak hakkını tanımak istemiyorlardı. Anlaşılan, tarihte yaşanan bazı olaylar da onlarda belli tasavvur oluşturmuştu. Çünkü 300 yıl önce Azerbaycan parçalandıktan sonra, yabancı insanlar burada faaliyet göstermek için Bakü'yü

dikkate almıyorlardı. Ne Nobel kardeşleri, ne de onlardan sonra gelenler, petrol çıkarmak iznini Azerbaycan hükümetinden almamışlardır.(Bünyadov,1996a :424) Bununla da, böyle bir izlenim ortaya çıka biliryordu ki, kim başarıyorsa, bu ülkenin kaynaklarını kullana bilir, rıza almaya lüzum yoktur. Jeopolitik düzlemde cereyan eden süreçlerin genel yönü ise burada durumu daha da zorlaştırıyordu. Mesele, Z.Bjezinski(2001:258) nin kaydettiği gibi, "jeopolitik, yerçekimi merkezinin Batı'dan Doğu'ya meyillenmesi" süreci ile ilgilidir.,. Mehdıyev (2006:29)'in ifade ettiğine göre Adolf Hitler'in doğum gününde, kendisine dünyanın haritası olan pastanın hangi bölümünden pay istediğini sorulunca, Azerbaycan'ı göstermesi ilginç bir jeopolitik tanımdır.

Azerbaycanın, Güney Kafkasya'da belirleyici jeopolitik oyuncu olarak ortaya çıkması hem jeopolitik öneminden hem de doağal kaynaklarının zenginliğinden kaynaklanmaktadır..Bu bağlamda Azerbaycan hem de Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan "jeopolitik pencere" olarak tanımlanabilir. Güney Kafkasya'nın başka bir ülkesinin coğrafi, jeolojik ve jeopolitik karakteristiklerine göre bu işlevi yerine getirmesini pek imkanı gözükmemektedir. Bütün bunlar göstermektedir ki, küresel düzeyde giden jeopolitik süreçlerin genel mantığı, eski Sovyet mekanının jeopolitik özellikleri, Güney Kafkasya'da oluşmuş genel durum ve Azerbaycan'ın kendi iç siyasi ortamının çelişkileri sistem halinde ülkenin stratejik tercihini hayli zorlaştırmaktadır. Bu tür hiyerarşik çıkarlar sistemini dikkate almadan genel gelişim stratejisi ve onun bir parçası olan dış politika rotası seçilebilir olması mümkün gözükmemektedir.

Haydar Aliyev bu karmaşık durumda dış politikanın önünde duran görevleri ve öncelikleri net belirledi. Bütün şekilde bu görevler hakkında Haydar Aliyev 10 Ekim 1993 de Başkan seçilmesi ile ilgili yapılan yemin töreninde söz etmiştir. Haydar Aliyev bu törende şunları açıklıkla belirtmiştir: "Cumhuriyetimizin önündeki temel görevlerden biri Azerbaycan'ın çıkarlarını dünya çapında savunma yapabilen akıllı dış politikanın enjeksiyon edilmesidır. Önümüzde büyük görevler duruyor. Bizim dış politikamız öncelikle Azerbaycan'ın bağımsızlığını sağlamaya yöneliktir"(Azerbaycan gazetesi,10 ekim 1999). Bunun için önemli görev gibi milli lider eşit ilişkiler yaratmayı öne sürüyordu. Bu tezin jeopolitik anlamı derindir. Merkeze devletin bağımsızlığının sağlanması getiriliyor. Bu demektir ki, Azerbaycan bundan sonra bağımsızlığını kararlılıkla koruyacak.

Azerbaycan'ın dış politikası son amaçta güçlü devletle güçlü toplum modellerinin uyumunu sağlamaktan ibarettir. Bu yolda tüm yabancı ortaklarla dengeyi sağlamak mümkün olmayabilir. Çağdaş tarihsel aşamada bu, şart değildir. Çünkü

jeopolitik ve jeoekonomik süreçler o derece hızla değişiyor ki, herhangi statik durumun oluşmasına gerek görülmemiştir..Bu mantıkla denge modeli de yenilenmelidir. Burada temel şart, işbirliğine daima açık olmak ve ilişkiler sistemini sivil kurallar kapsamında kurulmasının gerekliliğidir. Bu anlamda denge, dinamik, esnek ve dengeli ilişkiler sisteminin kurulması anlamına gelmektedir. Güçlü devletler, güçlü toplumun birbirini tamamlaması ve , bu dinamizmde kendi onayını gerçekleştırmesiyle mümkün olmuştur..Dış politika devlet yapılanması ve toplumun gelişim felsefesi ile mükemmel ilişkilendirilmenin bit örneği olarak görülür. Dosyaya bu görev koyulursa, kararlılıkla Azerbaycan'ın diplomatik hizmet alanını, diplomasinin metotlarını geliştirmek ve onu iç gelişmenin temposuna uyum haline getirmek gerekiyordu. Bunun için öncelikle, dış politikanın, daha somut düzeyde görevlerini netleştirmek gerekli olduğu görüldü.. Bu görevler içerisinde ilk sırada Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve egemenliğine teminat almak gerekli olduğu ggörüldü.. Çatışmalar ve Devlet Kuruculuğu üzere Londra Bilgi Ağı'nın (links) CEO'su Dennis Sammut(2001:8)'un ifade ettiği gibi "1990'lı yılların ortalarında dış politikanın iki temel amacından biri Azerbaycan'a egemen devlet gibi güvenceler almaktan ibaret olduğu idi. " 1993-1995 yıllarında Azerbaycan'da yaşanan siyasi olaylara bir göz attığımızda, bu görevin ne kadar zor olduğunu anlaşılabilir .

O zaman içeride yasadışı askeri gruplar, dışarıdan aldıkları destek sayesinde Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve egemenliğine ciddi hasarlar vurmak yolunu seçtiler. Birbiri ardına darbe girişimleri oldu. Bu olayların arkasında Azerbaycan'ın "Yüzyılın anlaşması"nı imzalaması ve Bakü-Tiflis - Ceyhan petrol boru hattının çekilmesine karar vermesinin durduğu şimdi herkesin malumudur. Bu dönem Azerbaycan'ın egemenliği ve bağımsızlığının temininin en kritik aşaması olarak görülebilir. Ülke uluslararası alemden egemenliğine ve bağımsızlığına teminat alabildi ve iki yönde stratejik konum elde etti.

1.Birincisi, Batı stratejik işbirliğine hazır olduğuna dünyayı inandırdı.

2.İkincisi, bu stratejik işbirliğinin imkanlarından yararlanarak kendi ekonomisinin gelecek gelişimini sağlamak imkanı kazandı(Halilov, 2009:390).

1.2.1.Baku-Teflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Antlaşmasının İmzalanaması

1995 yılının Mart ayında bir sonraki darbe girişiminin önü alındıktan sonra Batı'yla işbirliği anlaşmalarının bağlanması yolları tam açıldı. 1995-1998

yıllarında Haydar Aliyev Avrupa Birliği'nin büyük devletleri, özellikle İngiltere ile 1997 tarihinde stratejik nitelik içeren belgeler imzalandı. Bu belgelerde ekonomik işbirliği şartları Azerbaycan'da siyasi reformlar ve demokratik kurumların oluşturulmasına yardım programları gibi konuları içeriyordu.. Yani Haydar Aliyev profesyonel düzeyde ekonomik altyapının oluşturulmasını siyasi reformlar süreçlerinin dinamikleri ile bir uyum politikası izledi.Bilindiği gibi, bu yıllarda petrol anlaşmaları alanında görüşmeler sürecine o zaman SOCAR birinci başkan yardımcısı olan İlham Aliyev tarafından yürütülmüştür. Sonraları o günlerin tarihi kayıtlarını hatırlatan İlham Aliyev "Petrol sözleşmelerini imzalarken ben, öncelikle, jeopolitik sorunları kaldırır, sadece bu alanda anlaşma olduktan sonra teknik-ekonomik sorunların tahliline geçiyor, her bir meseleyi somutlaşdırmaya başlıyordum"(Başkan kütüphanesi,2014:7) diyerek Azarbaycan'ın izlediği siyasetin aşamalarını antlatmıştır.

Azerbaycan yönetiminin bu yöntemleri sadece taktik karakter taşımıyordu. Belki de bu dönem için önemli olan mali gelirinden çok, gelecek için ilkesel bir anlam ifade eden bir ortak olarak itimat kazanmak daha önemli idi. Azerbaycan bu yıllarda profesyonel diplomatik ve siyasi ekonomik yöntemleri ile güvenli ortak imajını kazandı

1. 2.2.Azarbaycanın Enerji Politikalarının Ermenistan ile İlişkilerine Etkisi

Şimdi Ermenistan politikacıları ve diasporası Azerbaycan'ın enerji politikasının Dağlık Karabağ'ı Ermenilerin elinden almakta olduğunu açık diyorlar. Örneğin, Avrupa'nın Ermeni dernekleri forumunun Başkanı Aşot Grigoryan 2012 yılı Mayıs 22 düzenlediği basın toplantısında, bu konuda ki fikirlerini söyledi. O, endişeyle demiştir ki "Maalesef, Azerbaycan'ın petrol faktörü gittikçe daha belirleyici oluyor ve bunun arka planında biz imha olduğumuzu görüyoruz ... "(Aşot Grigoryan, 5 Kasım 2014). 1993-1995 yıllarında atılan adımlar, oluşturulan dış politika ve diplomatik yöntemler bugünün başarıları adına yapılıyordu. Enerji faktörünü dış politikanın güncel meselesine çevirmekle Azerbaycan kendisinin güvenliğini bölgesel ve uluslararası güvenlik sistemi ile yoğun alakalandırıyordu. Bu bağlantıyı kurmak Azerbaycan'ın dış politikası için oldukça önemliydi. Çünkü topraklarının bir kısmı işgal edilmiş ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak şansı elde etmesi için bütün devlet olarak güvenliğine teminat gerekiyordu. Bu teminatı gerçek olarak bölgesel ve uluslararası güvenlik sisteminde Azerbaycan'ın yeri net olarak tanımlanması hesabına almak mümkündü (Mustafayev, 5 kasım 2014). Burada somut mekanizma çerçevesinde enerji faktörünü kullanmak önceden düşünülmüş karardı. Çünkü dünyanın bütün gelişmiş ülkelerinin enerjiye büyük

ihtiyacı vardı ve onu daha güvenli şekilde taşınması gerekliliği geçen yüzyılın 90'lı yıllarında daha net fark ediliyordu.

Azerbaycan, enerji faktörünü dış politikasının temel öğelerinden birine çevirmekle bölgesel ve küresel düzeyde cereyan eden jeopolitik ve jeoekonomik süreçlerin mahiyetini net değerlendirdiğini ispat etti. Bu nokta şimdi de dış politikada güçlü bir araç olarak kendi pozitif rolünü oynamaktadır (Alekberov, 5 kasım 2014). Belirtilen yorumlardan görünüyor ki, Azerbaycan egemenliğini ve güvenliğini sağlamak için dış politika aracı ile bölgesel ve küresel düzeyde uygun siyasi ortam yaratmalı idi. Bu amaç geniş spektrumlu ve çatallı dış politika yürütmeyi karşıya görev gibi koyuyordu.

Dış politikanın getirdiği yenilikleri birkaç grupta birleştirmek yerinde olur. Birinci gruba Azerbaycan'ın uluslararası ve bölgesel kuruluşlarda temsil edilmesini, dünyanın tüm devletleri ile eşit ve karşılıklı yararlı işbirliği ilişkileri oluşturmasını, devletlerle ortaklık ve müttefiklik ilişkileri kurmasını koyabiliriz. İkinci gruba ülkenin serbest piyasa ekonomisi yoluyla ilerlemesi için uygun uluslararası ortamın oluşturulmasını, Azerbaycan'ın tüm uluslararası kuruluşlarda, özellikle ekonomik odaklı kurumlarda etkin katılımının sağlanmasını, halkın çıkarlarına tabi edilmiş dış ekonomik siyaset yürütülmesini, ülke ekonomisinin dünya ekonomik sistemine entegrasyonunun sağlanmasını dahil edebiliriz. Nihayet, üçüncü gruba nüfusun temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik uluslararası normların uygulanmasına ortam oluşturulması, bölgede iyi komşuluk ilişkilerine öncelik verilmesi, Azerbaycan'a karşı olan dış baskıları önleyen uluslararası himayenin ve dış ülkelerle geniş bilgi alışverişinin mekanizmalarını şekillendirmek dahil edılıbılır (Mehdiyev, 2006:658).

Görüldüğü gibi, 1993 yılının ikinci yarısından Azerbaycan sistemli bir dış politika rotası çizmiştir. Onun bünyesinde küresel jeopolitik ortamın nabzını tutan, uluslararası ilişkiler sisteminde devlet için yararlı ortam oluşturan, ülkenin tüm bölgelerde bulunan devletlerle işbirliğini sağlayan yönler var. Bununla birlikte, bu doğrultuda piyasa ekonomisine geçiş karşısında oluşturulan engellerin ortadan kaldırılmasını ve insan haklarına uyulmasını sağlayacak öncelikler yer aldı. Bu yönler sistem halinde Azerbaycan'da güçlü bir devlet ve demokratik toplum yapılanması sürecini başarıyla tamamlamak için gereken iç ve dış ortamı yaratmalı idi. Bu görevlerin ötesinde ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun adil çözümünün dış politikanın başlıca görevi olması kararlılıkla sergilenmektedir. Bu çatışma durdurulamazsa, ülkenin önündeki görevlerin tam çözüm garantisi yoktur. Aslında, bu sorunun çözülmesi

mümkün olmadan Azerbaycan'ın güçlü bağımsız devlet olarak tarihe geçmesi mümkün değil. Çünkü toprak bütünlüğü sağlanmayan ülkenin sürekli ve güvenli gelişimi oldukça zordur ve o, dış arenada hökmünü ve sözünü geçirmekte zorlanır (İmanlı, 2002:104-106). Çatışma kaldıkça devletin güvenliğine tehditler de kalıyor. Bunlara göre, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması her üç grubun her bir paragrafında kendi ifadesini bulur. Genel olarak, dış politika doğrultusu bu sorunu yansıtır. Bugün Azerbaycan'ın dış politika alanında ciddi başarıları ortadadır. Geçen süre içinde dış politika güçlü devletin kurulması işinde üzerine düşenleri yerine getirmiştir. Dünyada jeopolitik durum hızla değiştiğinden dış politikada yenileşmeler oluşur.

Artık belirtildiği gibi , XXI yüzyılın başlangıcı risklerin ve krizlerin oluşması ihtimalinin artması ile karakterizedir. Genellikle, tarihe baktığımızda, geçen yüzyılların başları böyle gerilimlerle gözlenmiş ve savaşlar olmuştur. Buna uygun olarak, mümkün tehlike ve riskleri dikkate alan esnek dış politika stratejisini daha da geliştirmek ihtiyacı doğar. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev meselenin bu yönüne daima ciddi odaklanmış ve ülkenin bu dönemlerde uluslararası düzeyde elde ettiği büyük başarıları esnek dış siyasetinin geliştiğini doğruluyor. Böylece, sistemli bir şekilde gerçekleştirilen olaylar sonucunda Azerbaycan'ın dış politikasında yükseliş başladı. Kısa sürede Haydar Aliyev bu sürecin dönmezliyini sağladı. Sonuçta, Azerbaycan'ın dış politikası XXI yüzyıla küresel çapta yaşanan jeopolitik gelişmelere, bölgesel duruma ve dünyanın enerji güvenliği sisteminin kurulması dinamiğine esnek tepki veren sistem olarak dahil oldu. Bu sistem sürekli kendini yeniler ve meydana çıkan beklenmedik durumlarda yapıcı tepki veriyor. Azerbaycan'ın dış politikası modern dönem için karakteristik olan risk ve krizleri dikkate alan mekanizmaları şekillendiriyor (Alekberov,5 kasım 2014). Bu mekanizmalar bunalımlı durumlarda çeşitli seçeneklerden ülkenin çıkarlarına cevap veren daha verimli olanı seçmek için iyi bir vasıtadır.

1.3. Aliyev'in Dünya ile Kapsamlı Denge Siyaseti

Azarbaycan'da durum 15 Haziran 1993'de Haydar Aliyev'in Nahçıvan'dan Bakü'ye davet edilmesi ile Azarbaycan için yeni bir dönem başladı. Cumhurbaşkanı Aliyevin savaştan ziyade diplomatik yöntemleri tercih etmesi

Azarbaycan'ı bir badireden korumuştur. Bu politikalarının neticesinde, iç politik dengeler iyi yönetilerek toplum içinde husumetin derinleşmesi önlenmiş oldu. İçte güçlü bir devlet yapılanmasını gerçekleştiren Aliyev, böylelikle dış düşmanlarca olası bu zaafiyetten yararlanarak ülkenin zayıflatılmasını önlemiştir. Bu hem kendisinden sonra gelen iktidarlara örnek olduğu gibi, hem de böylece bir diplomasi geleneğinin ve kültürünün Azarbaycan bürokrasisinde oluşması sağlanmıştır.(Bünyadov,1996:428-429)

Aliyev'in uyguladığı dış denge siyaseti ve iç yapının inşaası konusunda yaptığı kurumsal yenilikler, ülkede yeni bir kurumsal oluşumun temel dinamiklerini oluşturmuştur. Bu ülkenin jeopolitik ve tarihsel bağıntılarını yeniden kurgulamasını anlamına geliyordu.. Onun iktidarı döneminde Soğuk Savaşın sona ermesiyle küresel düzeyde jeopolitik ortam, Batı'nın yararına doğur evrildiği ciddi bir biçimde ortaya çıkmıştır(Bünyadov, 1987:156). Dolayısıyla Batıyla ilişkilerin ciddi şekilde kurgulanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aliyev Rusya ile ilişkilerin çok dengeli bir şekilde hasmane değil de diplomasiye açık şekilde tarihi bağ dikkate alınarak ele alınmıştır.(Bünyadov, 1987:156).

1.3.1 Azarbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri

Aliyev, Türkiye'yi bölgede Azarbaycan'ın stratejik ortağı olarak kurgulamıştır. Ilişkileri şartlandıran faktörlere bakarsak şunları görebiliriz. Azerbaycan ile Türkiye arasında ilişkilerin büyük tarihi var. Ortak kök, dil, din birliği, benzer kültür, örf ve adetler bu ilişkileri şartlandıran faktörler arasında bulunuyor. Türkiye ve Azerbaycan kendi tarihlerinin en karmaşık dönemlerinde birbirlerine destek olduklarını göstermiştir. 1918 yılında Nuri Paşa komutasında olan Türk Kafkas İslam Ordusu'nun uzun mücadeleler ve savaşlar neticesinde Bakü'yü kurtarması Azerbaycan için önemli bir dönüm noktası idi. Azerbaycan halkının milli lideri Haydar Aliyev'in dediği gibi: "Türk ordusunun Azerbaycan'a, Bakü'ye gelmesi, Azerbaycan'ı daşnakların saldırısından kurtarması her Azerinin kalbinde yaşıyor. Azerbaycan halkı bu ağır dönemde Türk halkının ona gösterdiği yardımı asla unutmayacağım "(Aliyev Demirelle olan konuşması, 4 Nisan 1999).

Hatta Azerbaycan Sovyetler Birliği'nin bünyesindeyken bile iki cumhuriyet arasında resmi ilişkiler mevcut olmuştur. 1967 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel'in ve 1969 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunayın Bakü'ye seferleri bu ilişkilerin karakterinin

belirlenmesinde büyük rol oynamıştır(Esgerov,5 Şubat 2015) Türkiye sadece Azerbaycan'ın, aynı zamanda bütün Kafkasya'nın kaderinde önemli rol oynayan üç ana bölge devletinden (Rusya ve İran'la birlikte) biridir. Eski zamanlardan bu ülke kendisinin Kafkasya politikasına çok ciddi önem vermiş ve bölgede mevcut olan olaylara etkin müdahalesi ile seçilmiştir. Türkiye'nin Kafkasya'da konumunu esasen Azerbaycan'ın ve Azerbaycanla sıkı ilişkiler kurmaya ihtiyacı olan Gürcistan'ın hesabına sağlanır. Azerbaycanla neredeyse doğrudan kara bağlantısı olmayan (izole edilmiş Nahçıvanla ilişki hariç) Türkiye sadece Gürcistan, Rusya ve İran aracılığıyla Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya dahil olmak, onlarla kapsamlı bütünleşmeye girmek yeteneğine sahiptir. Azerbaycan Türkiye için Kafkasya'da olduğu gibi, hem de Orta Asya ve Hazar bölgesinde diğer devletlerle, özellikle Türkçe konuşan devletlerle ilişki için önemli bir araç niteliğindedir(Esgerov, 5 Şubat 2015).

Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin gelişmesi her iki taraf için ilginçtir. Türkiye Azerbaycan için uluslararası müttefik rolünü oynuyorsa, Azerbaycan'ın da güçlü devlet olması Türkiye'nin dünya politikasında gücünün ve rolünün artırması demektir. Bu yüzden bu iki devletin ilişkilerinin uluslararası hukuk normlarından kaynaklanan ilkeler temelinde inkişafı zorunludur(Kuliyev,2001:232). Mustafa Kemal Atatürk'ün "Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi ise bizim kederimizdir" ve Haydar Aliyev'in "Biz bir millet, iki devletiz" sözleri hem Türkiye'de, hem de Azerbaycan'da iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihini, bugününü kendinde net ifade eden en mükemmel formül gibi kabul edilmektedir (Kuliyev,2001:232-233).

Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra 9 Kasım 1991 yılında onu tanıyan ilk devlet Türkiye oldu. 14 Ocak 1992-de Azerbaycan-Türkiye diplomatik ilişkileri oluşturuldu. O zamandan bugüne kadar Türkiye'nin Azerbaycan'da, 1992 yılının ağustosuntan ise Azerbaycan'ın Türkiye'de diplomatik misyonu işine başlamıştır(Kuliyev,2001:236-237). Diplomatik ilişkilerin kurulması iki ülke arasında karşılıklı ilişkilerin gelişiminde geniş imkanlar açtı. Türliye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azerbaycan'a 1-3 Mayıs 1992 tarihli ziyareti ve ziyaret sırasında imzalanan “Ortak Açıklama” karşılıklı ilişkilerin temel ilkelerini ve gelişme imkanlarını belli etti. Her iki devlet karşılıklı işbirliği prensiplerini temel alarak seri adımlar atmaya başladı. Türkiye bağımsız devlet yapılanması yoluna kadem koymuş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çabalarını destekleyerek, kapsamlı ilişkilerin gelişmesine geniş yardım gösteriyordu(Alizade,5 Şubat 2015).

Azerbaycan'ın uluslararası alemle entegrasyonunda, bölgesel güvenliğin korunmasında ve genellikle, ülkenin siyasi, ekonomik ve bilimsel-kültürel çıkarlarının gerçekleşmesinde Türkiye ile kapsamlı bir işbirliğinin genişlemesine özel önem veren Haydar Aliyev 1993 yılında yeniden iktidara döndükten sonra bu yönde siyasi rotanın yükselen hat üzerinde gelişmesini sağladı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Azerbaycan halkına başvurusunda bu fikirleri ifade etti: "1993 yazından başlayarak, Türkiye'ye ilişkin de dış politika rotasında ciddi değişiklikler yapıldı ve Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde niteliksel yeni bir aşama başladı. Bugün Türkiye, Azerbaycan'ın en güvenilir siyasi müttefiki, ekonomik taraftaşıdır. İki kardeş devletin başkanlarının karşılıklı resmi ziyaretleri sırasında kapsamlı taraftaşlığı kapsayan bazı önemli belgeler imzalandı Azerbaycan-Türkiye ilişkileri iki kardeş halkın çıkarlarına hizmet etmekle birlikte, dünyada ve bölgede barışın ve huzurun sağlanması işine de katkıda bulunuyor"(İTV 15 Ekim 1999).

Haydar Aliyev'in Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak Türkiye'ye üç resmi, iki gayri resmi, on beş iş gezisi yapması milli liderin dış politika rotasında Türkiye'ye verdiği önemin ve ülkeler arasındaki stratejik birlikteliğin çok farklı olduğunun göstergesidir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Türkiye'ye 8-11 Şubat 1994 yılında olan ilk resmi ziyareti ikili ilişkilerin gelişmesine yeni bir ivme verdi. Sefer döneminde Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Parlamento Başkanı ile görüşen Haydar Aliyev TBMM'de konuşma yaparak iki ülkenin ilişkileri ve bu ilişkilerin genişlemesi için Azerbaycan tarafının düşünceleri hakkında bilgi verdi. Ziyaret çerçevesinde iki ülke arasında işbirliği ve karşılıklı yardım konusunda protokol, bilimsel, teknik, kültürel ve ekonomik alanlarda işbirliği anlaşması, dostluk ve kapsamlı işbirliğinin geliştirilmesi konusunda anlaşma, siyasi istişareler konusunda anlaşma, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması ve diğer önemli belgeler imzalandı(Alizade,5 Şubat 2015).

12-17 Mart 2001'de ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Türkiye'ye bir resmi ziyaret daha etti. Türkiye'nin devlet ve hükümet başkanları ile görüşmelerde iki devlet arasındaki ilişkilerin mevcut durumu ve gelişme imkanları tartışma konusu oldu. Ziyaret sırasında imzalanan vergiler, mali, Azerbaycan doğalgazının Türkiye'ye nakledilmesine ilişkin düzenlemeler ve diğer belgeler karşılıklı, yararlı işbirliği politikasının sürdürülmesine ortam oluşturulması açısından önem taşımaktadır(Halk gazetesi, 21 Mart 2001).

Ekonomik ilişkiler bakımından da iki ülke arasında yoğun bir işbirliği mevcut olduğu malumdur. 20 Eylül 1994'de imzalanan "Yüzyılın Anlaşması" nde "Türk

Petrolleri" şirketinin yabancı petrol şirketleri konsorsiumunda temsil olunması Türkiye ile Azerbaycan arasında stratejik işbirliğinin gelişmesinin gerçek tezahürü idi. Genellikle, Azerbaycan'ın petrol ve gaz sektörü ile ilgili 5 anlaşmada Türkiye'nin payı var: Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinde - 6,53 oranında; "Azeri" - "Çırak" - "Güneşli" projesinde - 6,75 oranında; "Şahdeniz" projesinde - 9 oranında; "Kürdaşı" projesinde - 5 oranında; "Araz" - "Ateş" - "Doğu" projesinde - 10 oranında(Başkan Kütüphanesi,2001:65).1999 yılında dev Şahdeniz gaz yatağının tespiti ile Azerbaycan'la Türkiye arasında gaz alanında işbirliği iyi bir durum oluşmuş oldu. 2001 yılı 12 Mart günü Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Türkiye'ye resmi ziyareti sırasında "Azerbaycan doğal gazının Türkiye Cumhuriyeti'ne tedarik edilmesine ilişkin Azerbaycan ve Türkiye Cumhuriyetleri arasında doğal gazın satışı ve alımı konusunda anlaşma" imzalandı(Başkan Kütüphanesi,2001:67).

Kültürel İlişkiler bu iki ülke arasında özel benzerlikleri ile bilinmektedir. Uzun yıllar boyunca Sovyetler Birliği'nin bünyesinde olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası kültürel etkinliğe doğrudan katılma hakkı olmamıştır. Fakat ister dil, gerekse gelenek benzerliği açısından birbirine çok yakın olan iki halk kültürel ilişkiler kurmaya büyük ihtiyaç duymuştur. Tesadüf değil ki, Azerbaycan'ın birçok dünyaca ünlü sanatçıları hala Sovyet İmparatorluğu'nun Türkiye'ye karşı çıktığı dönemlerde de bu iki ülke ile kültürel ilişkiler kurmaktan çekinmemişler.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra tüm alanlarda olduğu gibi, kültürel ilişkilerde de büyük canlanma meydana geldi. 2 Kasım 1994'de TBMM'de dahi Azerbaycan şairi Muhammed Füzulini anma töreni yapıldı ve törene Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev konuşma yaptı. Aynı zamanda Azerbaycan Cumhurbaşkanı Bilkən Üniversitesi'nde Fuzuli'nin 500. adanmış partilerde katıldı(Alizade,5 Şubat 2015). 9 mart 2001 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in, Baküde Azerbaycan Atatürk Merkezinin açılması konusunda karar vermesi ve gerekli çalışmaların kısa sürede tamamlanması kültürel ilişkilerin gelişmesinin daha bir ispatıdır(Bakü dergisi, 15 Mayıs 2002:15).

Uluslararası kuruluşlarda, çeşitli uluslararası ve bölgesel konularda Azerbaycan'la Türkiyenin pozisyonları çok yakındır, Birbirine karşılıklı destek veriyor. Azerbaycan BM, NATO, Avrupa Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar çerçevesinde de Türkiye ile yararlı işbirliğine gidiyor. Türkiye ve Azerbaycan arasında ilişkilerin güçlendirilmesi Kafkasya bölgesinde istikrarın sağlanmasına yöneliktir. 1993 yılının Nisan ayında Ermenistan birlikleri Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini işgal

ettikten ve BM-nin işgal altındaki toprakları terk etmesi konusunda katnamesini icra etmedikten sonra Ermenistan'la sınırlarını kapatıp ve sorun çözüme ulaşmayana kadar sınırları açmamakta kararlıdır. Türkiye sürekli olarak tüm uluslararası kuruluşlarda Azerbaycan'ın Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilmiş topraklarının tahliye edilmelerini, bu meseleyle ilişkin BM'nin ilgili kararlarının uygulanmasını gerekli olduğunu belirtiyor(Alizade,5 Şubat 2015).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, iki ülke arasındaki ilişkilerin mevcut durumunu bu şekilde değerlendiriyor(Aliyev röportajı, 6 Ocak 2013):"Türkiye-Azerbaycan ilişkileri şimdi en yüksek seviyededir. Bu ilişkiler dostluk, kardeşlik ilkelerine göre stratejik nitelik taşımaktadır. Bizi birleştiren hem tarihi kökler, hem kültürel ilişkiler, bizim geçmişimiz ve bugünkü siyasi çıkarlarımızdır. "

1. 3.2.Azarbaycanın İran'la ilişkileri

İranın ülkenin komşusu ve ortak tarihe sahip bir toplum olduğu için dış politikada ciddi olarak dikkate alınması gereken bölgesel bir güç olduğu dikkate alınmıştır. Dolayısıyla Aliyev, İran'la işbirliği yapmayı tercih etmiştir. İran dünya gündeminde son dönemlerde daha çok nükleer programı etrafında oluşmuş askeri müdahale senaryoları ile kalmıştır. İkili arasındakı zor atmosferde Azerbaycan-İran ilişkilerine objektif bakış ve bilimsel analiz yeterince zordur.Azerbaycan-İran ilişkileri bu iki ülkenin sadece dış politikası açısından değil, hayati çıkarları, gelecekleri ve hatta mevcudiyetleri açısından büyük önem taşıyan bir konudur. Bu iki komşu ülkenin bulundukları coğrafya, sahip oldukları özellikler, doğal kaynakları, diğer komşuları, küresel rekabetin bölgeye yansımaları, bu iki ülkenin iç ve dış politikasının özellikleri, bölgedeki diğer güçlerin bu ülkelerle ilgili hedefleri ve politikaları Azerbaycan-İran ilişkilerinin önemini artırıyor. İki ülkenin üçüncü ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri, hatta kendi iç politikalarıyla ilgili adımları, ideolojik çizgileri ve yetkililerinin (aynı zamanda sivil yetkililerin) açıklamaları Azerbaycan-İran ilişkilerine doğrudan ve kalıcı olarak etkiliyor. İran için Güney Kafkasya'nın önemini şertlendiren temel faktörler Azerbaycanla bağlıdır. Bu faktörler içerisinde İran'ın Güney Kafkasya'yı risk ve fırsatlar mekanı olarak görmesi özel dikkat çekmektedir(Şirazi, 2004:4)

Bunların dışında Azerbaycan açısından İran daha çok bu özelliklerle ön plana çıkmıştır:

1. Çeşitli nedenlerle (genellikle Kafkasya'yı, bu çerçevede Azerbaycan'ı "tarihi İran" ın bir parçası olarak görenler, ya da Alevi coğrafyasında üstünlük arayışı

içerisinde olmanın önemini ön plana çıkaran güçlerin etkinliği nedeniyle) genişleme için alan arayan bir devlet;

2. Azerbaycan'ın bağımsızlığını, hatta varlığını bile kendisi için tehlike kaynağı olarak gören, bu nedenle de Azerbaycan'a karşı her türlü siyaset uygulamaya çalışması mümkün olan bir komşu;

3. Azerbaycan değerlerini (Azerbaycan tarihinin en şanlı dönemlerini, kültürünü, edebiyatını, sanatını ve s.) sahiplenmeye çalışan bir ülke;

4. Resmi sınırları içinde bulundurduğu Azerbaycan coğrafyası, nüfusu vb. nedeniyle sürekli cazibe merkezi;

5. Diğer yandan İran'ın "Azerbaycan" konusundaki sorunu sadece bağımsız Azerbaycan devleti, ya da Azerbaycan adı nedeniyle değil, Azerbaycan'ın varlığına yönelik sorunun kökü de bu ülkede. Azerbaycan Türklerinin aslında Farsça kökenli "Azeri" adlı topluluk oldukları, ancak sonradan Türkler tarafından asimile edildikleri iddiası Azerbaycan Türk varlığını yok saydığı için de bir tehdit gibi görünüyor;

6. İran Azerbaycan için hayati stratejik öneme sahip konularında (Karabağ sorunu, enerji politikası, Hazar'ın statüsü vb.) istenmeyen, ya da tam tersi bir tutum sergileyen bir ülkedir.

7. Dış politikasında terörden araç olarak yararlanması, rejim ihraç etmeye çalışması, bölgesel ve küresel siyaset açısından daima gerilim kaynağı olması da bu ülkeyi Azerbaycan için büyük tehlike kaynağı, ama aynı zamanda dış politikasında belirli fırsatlar de yaratan bir devlet olarak nitelendiriyor(İTV, 20 Eylül 2013).

Modern anlamda Azerbaycan-İran ilişkilerinden daha çok 1991'den sonraki aşama için bahsetmek mümkündür. Önceki dönemlerdeki ilişkilerin de ikili ilişkiler bakımından özel yeri olsa ve 20. yüzyılın başlarındaki ve ortalarındaki belli aşamalardan konuşmak mümkün olsa da, şimdiki Azerbaycan ve İran devletlerinin oluşumu ile ilgili bazı hususlar 1991 yılından sonraki dönemin tahliline daha rahatlık sağlar. İki ülke arasında daha çok gerginlikler varlık sorunu (özellikle Güney Azerbaycan kaynaklı), Karabağ, Hazar'ın statüsü konuları ile ilgili olarak yaşanmıştır. Sadece İran'da kullanılan "Kuzey İran" ve Kuzey Azerbaycan'da kullanılan "Güney Azerbaycan", ya da "Bütün Azerbaycan"

kavramları değil, kimlikler ve değerler tartışma ve gerginlik kaynağı olabiliyor(İranın Azerbaycan için düşünceleri, belgesel, 20 Eylül 2013).

1990'ların başlarında İran'ın Karabağ sorunu ile ilgili "tartışmalı" pozisyonundan konuşmak mümkündür. İran bir yandan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamasını, diğer yandan ise savaşın devam etmesini kendisine tehlike olarak görmüştür. Toprak bütünlüğünü sağlayan Azerbaycan'ın cazibe merkezi olarak, savaş ise Azerbaycan Türklerinin milli duygularını kabartan, onları harekete geçiren ve onların rejim ile bağlarını koparan faktör olarak İran'ı rahatsız etmiştir(Kayıtsız mülakat, Hadi, 31 Ocak 2015).

İran açısından Azerbaycan ile ilişkilerde güvenlik sorunları, özellikle Azerbaycan'ın ABD ve İsrail ile ilişkileri önemli bir yer tutmuştur. İran Azerbaycan'da ABD ve İsrail'in askeri ve istihbarat imkanlarının arttığını iddia ederek ona saldırmaya çalışmıştır. İran bu tür sebepler öne sürerek Azerbaycan'ı sürekli eleştiri ve hatta tehdit etmiştir. İran tehditlerinin merkezine ya Azerbaycan'ın dış ilişkilerini, ya da güya İslama gerekli şekilde dikkat göstermemesini koymuştur. Diğer yandan, İran kendisi ise Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan ilişkilerini günden güne iyileştirmeye devam etmiştir.Burada önemli bir nokta da şudur ki, İran-Ermenistan ilişkilerinin "hoş tarihi" sadece İran'ın iddia ettiği gibi ABD ve İsrail'in Azerbaycan'da "imkanlar kazanmasına" cevap niteliği taşımamış, aksine Azerbaycan'ın ABD ile ilişkilerinin o kadar da iyi olmadığı dönemde ve İsrail ile hiçbir ilişki kurmadığı zamandan başlamıştı. Aynı zamanda bunu bir daha vurgulamak gerekir ki, Ermenistan'dan farklı olarak ABD ve İsrail İran'ın işgal etmemiş, sadece bu iki ülke ile İran birbirlerine sürekli tehdit etmişler. İran benzer tehdit korkuları ile Azerbaycan'nın üstüne de gelmeye çalışıyor. Diğer yandan, Azerbaycan dış politikası (özellikle, Azerbaycan'ın ABD ve İsrail ile ilişkileri) ve İran'ın rejim ihraç çabaları bir-biriyle bağlantılı bir şekilde gelişmiştir(Şirazi, 2004:5)

1.3.3.Azarbaycan'ın Batıyla olan ilişkileri

"Petrol şahdırsa, Bakü onun tacıdır" (U.Çörçill, 19 Eylül 1946). Bu fikir Batının Azerbaycan için düşüncelerini açık ve net şekilde açığa vuruyor. Fakat Batı da Azerbaycan için koruyucu, aynı zamanda gelişmek için bir yoldur. Bu taraftan Aliyev stratejik yönelim olarak Batı'ya entegre olmayı esas olarak belirlemiştir. Araştırmalar gösteriyor ki, Batı'nın Azerbaycanla bağlı çıkarı bölgedeki demokrasi ve insan haklarının durumu değil, buradaki enerji taşıyıcılarından elde edeceği gelirlerin miktarı ve Avrupa kıtasının enerji güvenliğini sağlamaktır. Avrupa

Birliği ABD gibi devlet çıkarlarını her şeyden üstün tutarak Azerbaycan'daki siyasi rejime yardımcı oluyor. Bu tür yaklaşımlar Azerbaycanın Batı için ne kadar önemli olduğunu bir daha ispat ediyor(Paşayev,2005:143).

1994 yılının Eylül'ünde Bakü'de imzalanan "Yüzyılın Anlaşması» gerçekten dünya deneyiminde benzeri olmayan bir sözleşmedir. Önce Azerbaycan'ın petrol projelerinde genellikle adı bile çekilmeyen «British Petroleum» şimdi günümüzde Azerbaycan petrolünün istihbaratı, kazı çalışmalarının yapılması ve dış pazarlara çıkarılmasında en önemli operatöre çevrilerek Azerbaycan'ın petrol-gaz sektöründe % 85 ni kendi kontrolü altına aldı. Avrupa Birliği ve ABD, ne pahasına olursa olsun Avrupa için Rusya gazına alternatif olabilecek gaz teminatı elde etmeye çalışıyorlar. Buna göre Batı Azerbaycan'ın düzensiz demokratik güçlerini kendi yararına kurban vermeye bile hazır(Kayıtsız mülakat, Nesirov, 4 Ekim 2014).

Batı Azerbaycan'da demokrasinin tesisi edilmesinde yardımcı rol oynayacaktır. Ancak, son yıllarda Azerbaycanla imzalanan uzun vadeli petrol ve gaz sövdeleşmeleri gösteriyor ki, Batıyı Azerbaycan'ın demokrasisi değil, onun petrolü ve gazı ilgilendiriyor. Bunun da sebebi petrol ve gaz olmadan modern dünyanın olmamasıdır. Genellikle, Azerbaycan ve Hazar bölgesi Batı dünyası için jeopolitik ilgi alanı olmakla karbonhidratları kontrol elde etmek politikasıdır. Petrolden hayli malzeme ve eşyalar hazırlanıyor ki, bunlarsız modern dünya idare edilemez(http://www.gunaz.tv/).

Azerbaycan'ın Batı Avrupa ülkeleri ile imzaladığı anlaşmalarla üstlendiği yükümlülükler Ermenistanla sadece yakın 5 yılda, hatta 20 yıl boyunca savaş olanağı vermeyecek.

- 1994 yılında imzalanan "yüzyılın anlaşması" 30 yıl süreyle, yani 2024 yılına kadar tasarlanmıştır;

- 1996 yılında imzalanan "Şah deniz» yatağının işletilmesi 25 yıl süreyle tasarlanmıştır, 2013 yılında bu anlaşmanın süresi daha 5 yıl süreyle, yani 2031 yılından 2036 tarihine kadar uzatıldı;

- «Azeri - Çırak - Güneşli» petrol-gaz yataklarının işletilmesi konusunda 1994 yılında imzalanmış («yüzyılın anlaşması») sözleşmelerinin süresinin 2024 yılından sonra uzatılması konusunda Azerbaycan hükümetinin girişimiyle katılımcı şirketlerle halihazırda görüşmeler yapılıyor;

- 2013 yılının Aralık ayında Azerbaycan hükümetinin girişimiyle «Şah deniz-2» gaz projesi imzalandı. Bu yatakta istismara verilecek gazın hacmi 31 milyar. metreküp belirlenmiştir. Buradan gaz rezervi çeşitli Avrupa ülkelerine çıkartılırsa, bu ülkelerin Rusya gazından bağımlılığının nispeten azalacağı tahmin edilmektedir (İlginçtir, Rusya bu tür «perspektif» li durumla barışacaqmı?) (Kayıtsız mülakat, Afanasiyev, 28 Ocak 2015).

ABD yetkilileri anlıyorlar ki, Azerbaycanla yalnız Batı'nın enerji güvenliğini sağlamak mümkün değildir. Öyle ise ABD Azerbaycan'da, genellikle, bölgede neye ulaşmaya can atıyor. ABD sadece karbonhidratı kontrol etmeye değil, ayrıca Rusya'nın aleyhine olarak bölgede etkisini güçlendirmeye çalışıyor. Amaç Rusya'yı Güney Kafkasya'dan ve Orta Asya'dan sıkıştırıp çıkarmaktır. Hazar bölgesine tam kontrol olmadan bu jeopolitik hedefe ulaşmak çok zordur. Hazar bölgesi ve çevre alanlar gelecekte kıtalararası ve milletlerarası Batı-Doğu ve Güney-Kuzey iletişim bölgesine ait olacak. Enerji taşıyıcılarının kaynağı olarak Hazar bölgesinin Fars Körfezi'nin alternatif olmasını dikkate alırsak bu bölgenin ABD için önemini anlamak zor değil(Kayıtsız mülakat, Nesirov, 4 Ekim 2014). Genellikle, dünyada petrol o kadar da fazla değildir. Halihazırda dünya genelinde petrol yataklarının% 30 ni oluşturan Fars Körfezi ve Hazar bölgesinde 20 yıldan sonra bu kaynakların yarıya ineceği tahmin edilmektedir. Belirtilen nedenlerden gezegenin gelecek petrol rezervleri bu bölgede toplanacaktır. Başta ABD olmak üzere Batılı devletler bunu çok güzel algılıyorlar(Memmedov, 2005:119).

Azerbaycan halkı için önemli olan Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan hükümeti «görüşmeler» yolunu tercih ediyor. «Görüşmeler» ın hiçbir «olumlu» sonuç vermemesi ise «görüşmeler sürecinde» Ermenistan yetkililerinin «uzlaşmaz tutum» tutmaları ile anlatılıyor. Ermenistan'ın bu «uzlaşmaz» pozisyonu artık 20 yıldır devam ediyor. Azerbaycan iktidarı Batı devletlerini Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ikili politika(iki tarafı da oyalıyor) ile yaklaşımda itham ediyor(Kayıtsız mülakat, Afanasiyev Yeqor, 28 Ocak 2015). Ancak Azerbaycan kendisi de konuşmalardan vazgeçmek ve askeri operasyonlara başlamak niyetinden uzaktır. Buna kanıt olarak Azerbaycan'da Batı'nın rızası ile yapılacak uluslararası yarışları da gösterilebilir. Azerbaycan'da 2015 yılında Avrupa Olimpiyat Oyunları, bu yıl Dünya Kupası uluslararası satranç oyunları, 2016 yılında 42. Dünya Satranç oyunları, 2017 yılında ise IV İslam Dayanışma oyunlarının yapılması planlanmıştır. Azerbaycan tüm bu spor tedbirlerinin mali masraflarını üstlendi. Bu, hem de bölgede istikrarın sağlanacağına dair dünya devletlerine ve yabancı yatırımcılara güvence verildiğini gösterir. Aksi takdirde

hiçbir yatırımcı kendi sermayesi ile risk ederek savaş durumunda olan ülkeye yatırım yapmazdı. Kısacası, Azerbaycan'ın karbonhidratların kontrolünü elde etmiş Batı Azerbaycan'da «demokrasinin tesisi projesi" nin artık yerine getirilmiş olarak kabul ediyor. (Memmedov, 2005:121-122)

Bütün bunlara bakacak olursak Haydar Aliyev Batı yaklaşımının vasıtası ile Azerbaycan'ın bölgedeki diğer devletlere yönelik dış politika rotasını belirledi. Bununla da, dengeli dış politika derin yoruma net hesaplanan siyasi tahminlere göre kuruluyordu. Bu siyasetin merkezinde güçlü Azerbaycan devleti ve demokratik toplum yaratmak duruyordu. Onun temel görevlerinden biri ülkenin bozulmuş toprak bütünlüğünü sağlamaktı. Çünkü toprak bütünlüğü temin edilmeyen devletin tam anlamda sürekli gelişmesi mümkün değildi. Her an dış güçler çatışmadan yararlanıp, Azerbaycan'a istediklerini kabul ettirmeye girişimler ede bilirler.

1.3.4.Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermenistanla Olan İlişkiler

Bunu büyük güçler daha iyi bilirler, bu amaçla da Azerbaycan'ın çabalarına rağmen, geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ortalarından Dağlık Karabağ sorunu dondurulduğu. Ne BM kararları yerine getirildi, ne de Ermenistan'ı sözde değil, emelinde işgalci ilan edip, uygun adımlar atıldı. Aksine, deneyim gösterdi ki, büyük güçler zaman zaman Ermenistan'ın başına mesh çekmek, ona silah satmakla hızla gelişen Azerbaycan için tehlike kaynağının kaldığını gösterdiler. 1993-1995 yıllarında Ermeni birliklerinin Azerbaycan topraklarından çıkarılmasına çalışmak yerine, Bakü'de darbe planları hazırlayıp, ülkeyi yeniden kaosa sürüklemeye gayret gösterdiler. Bu darbelerin senaryoları yurtdışında hazırlanıyordu. Anlaşılan, henüz geçen yüzyılın 50'li yıllarında Friedrich Hayek'in dediği " biz (Avrupalılar) itiraf etmeliyiz ki, çok hatalar yaptık ve davranışımızı değiştirmeliyiz" tavsiyesini dikkate almayanlar az değildir (Moskovskaya vremya, 29 ağustos 1999).

Bazıları hala gözünde merteği görmeyip, başkasının gözünde tüy aramak alışkanlığından vazgeçmek istemiyor. Her halde, Azerbaycan'ın zorluklarını kullanıp ona baskı yapıp, sözdinleyen hakimiyeti şekillendirmek işi hiçbir siyasi ahlak normasına sığmıyor. Azerbaycan'ı kapsayan büyük devletlerin, hatta bin kilometrelerce uzakta olanların kendi emelleri vardı. Onlar biliyorlardı ki, Azerbaycanı kontrol etmek bütün Güney Kafkasya'yı kontrol etmek demekti. Bunun nedeni, Hafız Paşayevin fikri ile ifade edersek, Azerbaycan'ın "G üçlüsü" (Geography, Geology, geopolitics) ülkesi olmasıdır (Paşayev, 2014:33-34).

"3G" modern tarihi ortamda ülkenin coğrafi yerine, jeolojik zenginliğine ve jeopolitik konumuna uygun olarak çok önemli olduğunu belirtiyor. Bu özelliklerine göre Azerbaycan hep büyük devletlerin ilgi merkezinde olmuştur(Aliyev, 2003: 59). Bu fikir Haydar Aliyev'in XXI yüzyılın ve üçüncü binyılın gelişiyle ilgili Azerbaycan halkına yaptığı başvuruda bilimsel-teorik-pratik açıdan net esaslandırılmıştır.

1.4.Dış Politikada Uluslararası Örgütler ile Olan İlişkiler

Dış politikanın esnekliği Azerbaycan'ı geçen süre içinde Güney Kafkasya'nın lider devleti seviyesine yükseltti. Ülkenin dış politikası bölgesel lider stratejisine yöneldiyinden bu pozisyonun daha da güçlenmesine şüphe yoktur. Dış politikada ayrıca yön gibi uluslararası ve bölgesel örgütlerle yoğun ilişkiler kurmak, onlarla işbirliği yapmak iyi bir seçimdir. Bu yönden düşünürsek, o, zaman örgütlerle işbirliği önemli addımlar atmaya yol açmış oluyor. BM, AGİT, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, BDT, İİT, ECO, KEİ, GUAM, NATO ve başka kuruluşlarla kapsamlı ilişkilerin kurulmasına büyük önem verilmektedir(Andriyanov, 2005:282).

Genel olarak, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal-kültürel ve siyasi hayatta rolünün artması eğilimi güçlendiyinden dış politikada onların yeri ve rolü daha da genişliyor. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) kapsamında yapılan aktif diplomatik ve ideolojik çalışma sayesinde Hocalı soykırımı birkaç devletin parlamentosunda tartışıldı. Azerbaycan diplomasisi bu adımla 57 ülke ile ilişkilerine yeni olumlu bır hava getirdi(Hüseynov, 2000:173).

Bölgesel ve küresel çapta uluslararası kuruluşlarda aktif diplomatik faliyet küresel jeopolitik ortamı sistemli şekilde etkilemek imkanı sağlar. Azerbaycan BDT çerçevesinde de aktif faaliyet gösteriyor. Ülkenin bu kuruma dahil olması ve orada aktif çalışma yürütmesi ile Ermenistan'ın birçok planları engellendi. Çünkü Azerbaycan'ın rızası olmadan BDT hiçbir ciddi belge kabul edemez. Ülkenin güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlanması için bunun ne kadar önemli olduğunu anlamak zor değil. Azerbaycan BDT nin birçok belgelerine Ermenistan faktörünü dikkate alarak veto koyabiliyor. Özellikle, güvenlik sisteminin oluşturulması konusunda ülkemizin bağımsız tutum sergilemesi Ermenilerin önyargılı siyasi niyetlerini göz altında tutmayı sağlar. Yürüttüğü esnek siyaset sayesinde Azerbaycan hem BDT'ye dahil olan devletlerle yoğun işbirliği yapıyor,

hem de kendisine karşı olabilecek tehlikeli kararları nötralize ede biliyordu(Zenkoviç, 2008:98).

Getirdiğimiz örnekler ister istemez şöyle bir soru doğurur: uluslararası örgütler çerçevesinde dış politika daha çok başarı kazanmaya imkan veriyorsa, ikili ilişkilerin kurulmasının önemi azalmıyor ki? İtiraf edelim ki, küreselleşen dünyada birkaç devletin dahil olduğu kurumla işbirliği daha umut verici görünüyor. Şu anda dış politikanın temel yönleri sırasında ikili ilişkiler önemli konumunu barındırmaktadır. Bu zaman karşılıklı anlayış ilkesi esas alınır. Bu temelde başkaları ile eşit, karşılıklı yararlı ilişkiler kurmak mümkün oluyor. Uluslararası güvenlik açısından bu prensip önemlidir. Siyasi güvenliğin sağlanması bu açıdan güncel sorun olarak kabul edilir. Siyasi güvenlik devlet yapılanması konularını bağımsız yerine getirmek için toplumun imkan ve kabiliyetlerini ifade ediyor. Böyle bir ortamda devletin siyasi güvenliği meselesi çok sayıda faktörün dikkate alınmasını gerektirir. Bu açıdan dış politikanın siyasi emniyetle uluslararası güvenliğin uyarlanmasından esnek mekanizma gibi aşırı önemi açıkça görülmektedir.yapəlan yorumlarda da bu tarz fikirleri görmek mümkün. Bağımsızlığını yakın geçmişte elde etmiş devletler için bu mesele çift şekilde önemlidir(Hüseynov,2000:119).

Yapılan yorumlara bakarak, Azerbaycanın tüm bu koşulları dikkate alarak dış politikanın temel yönlerini üç düzeyde sistemlendirdiğini görmek mümkün:

1.Birinci düzey Azerbaycanın coğrafi açıdan komşusu olan büyük devletleri kapsar. Burada somut olarak Rusya, Türkiye ve İran öngörülüyor.

2.İkinci düzey Orta Asya devletleri, Gürcistan ve Ermenistan'la olan ilişkilerden ibarettir.

3.Üçüncü düzey ise Avrupa, ABD ve Uzak Doğu da dahil olmak üzere Asya ve islam devletleri yönünde yapılan siyasetten ibarettir.

Bunların arka planında dünyanın tüm devletleri ile siyasi ilişkiler kurmak hattı enjekte edilir. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği yönü her üç seviyeyi kapsar. Burası mahalli ve küresel ölçekli kurumları içerir. Dış politikanın önceliklerinin doğru belirlenmesi milli devletçiliğin geliştirilmesinin önemli şartlarındandır. Analizler gösteriyor ki, Azerbaycan sadece 1993 yılının ikinci yarısından dış politikasını sistemli, düşünülmüş ve seri olarak götürmeye başarmıştır. Ulu önder Haydar Aliyev mükemmel dış politika rotası hazırlamıştır. Bağımsızlığının 22 yılı boyunca toplanan deneyim gösteriyor ki, ülkenin dış politika rotası bunalımlı

durumlarda bile, yeterince etkilidir. Son zamanlarda Avrasya coğrafyasında entegrasyon modellerinden sıkça konuşuyorlar. Rusya ve Türkiye'nin bu konuda yaklaşımları var. Avrasya'da hangi entegre modelinin gerçekleşeceğinden bakılmaksızın, bu mekanda ülkeler arasında ilişkilerin geliştirilmesi bir zorunluluktur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu " Stratejik derinlik " kitabında yazıyor ki, Türkiye Almanya, Rusya veya Japonya gibi hareket etmelidir(Davutoğlu, 2012:101-103). Yani, o, kendisine yakın olan bölgelerde aktif siyaset yürütmeli, sonra dünya çapında söz sahibi olmak imkanı kazanmalıdır. Bu şartlar altında toprak bütünlüğünün sağlanması çok önemlidir. Dış politika dünya sisteminin yeniden yapılandırılması sürecinin dışında düşünülemez. Azerbaycan küresel çapta giden değişiklikleri kendi üzerinde hissediyor. Bu etkiler bölgesel düzeyde kendini gösteren çeşitli eğilimlerle(siyasi, jeopolitik, ekonomik, askeri, çevresel ve kültürel içerikli) uzlaşdırılmalıdır. Bu zaman temel kriter dış politikanın öncelikleridir. Diyelim ki, 2008 yılının Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan olaylar bölgede jeopolitik manzarayı ciddi etkiledi. Azerbaycan bu olaya toprak bütünlüğünün sağlanmasını, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü ve bölgesel işbirliğine katkıda bulunmak ihtiyacını dikkate alarak tepki gösterdi. Bu, ülkenin Rusya ve Gürcistan işbirliğine zarar getirmeyen bir pozisyonu idi. Aynı zamanda, Azerbaycan dış politikasının önceliklerini bekleyerek hareket etti. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı Aliyev'in bu aşamada tuttuğu konumunu uluslararası alem övdü(Dragadze, 2000:435).

Azerbaycan'ın karmaşık bir bölgede dış politika alanında büyük başarılar kazanması gerçekten, zirveye yükseliş olduğu demektir. Bu yolda geçitlerde güvenle geçen, öne çıkan engelleri yılmadan def eden genç bağımsız devlet şimdi bölgenin lideridir. Devlet başkanının yönetimi ile ülkenin dış politikasının öncelikleri kararlılık ve güvenle uygulanmaktadır. Deneyim gösteriyor ki, Azerbaycan'ın dış politika kursu bölge seviyesinde pozitif jeopolitik değişikliklerin tesirine maruz kalıyor. Azerbaycan Güney Kafkasya'nın lider devleti olarak sadece işbirliği ve entegrasyon yönünde faliyet gösteriyor. Devletin yeni uluslararası enerji projeleri, ekonomik işbirliği programları ve kültürlerarası diyaloğa hizmet eden eylemler yaptıkça, bazı güçlerin yıkıcı eylemleri artıyor. Cephe hattında ateşkesi bozuyorlar, bazı medya organlarında ülkeye karşı önyargılı yazılar yazıyor, çeşitli uluslararası dairelerden baskılar yapmaya çalışıyorlar. Tüm bunlar aslında hızla gelişen Azerbaycan'a kıskançlığın göstergesidir. Fakat Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in vurguladığı gibi, Azerbaycan artık geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ülkesi değil - o, güçlü, barışçı ve zengin!

Azerbaycan Güney Kafkasya'nın lider devleti olarak bundan sonra da üzerine düşen görevi yerine getirecektir(Zahit Oruc, 12 nisan 2014).

İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'in fikirleri bu konuda çok önemli:" Azerbaycan olağanüstü ülkedir ve ziyaret etmış olduğum diğer ülkelerden farklıdır. Ben Azerbaycan'a ziyarette bulundum. Bu ülke bende çok güzel izlenimler yarattı. Haydar Aliyev Derneğinde oldum ve gerçekten, anladım ki, o, (Haydar Aliyev), güzel insan olmuştur, büyük yetenek, sıradan zekaya sahip olmuştur. İlham Aliyev ile ise İngilizce konuşuyorduk. O, İngilizce'yi mükemmel biliyor. Her iki Aliyevler öyle karar vermişler ki, Azerbaycan kendi yoluyla geliştirmelidir, kaderini, geleceğini kendisi çözmelidir. Bu gelecek, üçgen taş üzerinde duruyor:

-Birincisi-ülkenin eski kültürüdür.

-İkincisi-zengin yeraltı zenginliğidir.

-Üçüncü üçgen taş ise - bilimin gelişmesi, bilimin yeni yönlerinin gelişmesidir.

Bu ülke kendi geleneklerini korumak istiyor ve hem de modern yaşamın bir parçasına dönüşmeyi diliyor. Bence, bu çok akıllıca gerçekleştiriliyor. Aslında, bugün şu veya bu ülkenin ne coğrafi boyutları ne de nüfusu önem taşıyor. Ayrıca, dünya sürekli değişiyor. Ben Başkan Haydar Aliyev'i çok yüksek değerlendiriyorum. O, çok kültürlü bir insandı. O, korkan insanlardan değildi. O, kolayca geri çekilmezdi ve o, Azerbaycan'ın büyük geleceğine yürekten inanıyordu. Benim gibi. Ben de bu ülkenin başarılı geleceğine eminim"(Peres, mülakat, Mir Şahin, 2001). Bütün bunlar açıkça gösteriyor ki, Azerbaycan doğru dış politikası ile gelişimini gelecekte de iyi bir şekilde yürütecek ve tüm zorlukların ve kendisine karşı yapılan haksızlıkların karşısında güçlü ve başarılı şekilde duracaktır.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, Haydar Aliyev dış politikada sözünü demiş bir liderdi. Azerbaycanın menfaatlarını her zaman ön planda tutan Aliyev, dış politikadakı duruşunda da bunu açıkca gösteriyordu. Azerbaycan'ın modern tarihinin uzun olmasa da önemli bir kısmı bilge devlet adamı milli lider Haydar Aliyev'in adı ile bağlıdır. Azerbaycan Devletinin modern tarihine kendi adını altın harflerle yazmış bu lider, dünya tarihinde de, olağanüstü siyasi yöntemleri ile ülkeyi yönettiği yıllar rönesans, milli ilerleme, milli uyanış, nihayet, bağımsız devlet yapılanması dönemini uluşturan nadir tarihi şahsiyet gibi kabul edilir. Haydar Aliyev'in siyasi ve devlet faliyetinin en büyük sonucu kuruculuğuna

doğrudan yönettiği ve halkına verdiği mükemmel milli devlet, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti kabul edilir. Işte bu devletin her zaman ileri de olması için yürütülen dış politika da göz önünde olmuştur. Bunun için de Aliyev dış politikayı her şeyden önemli değil, yalnızca devleti için önemli olarak algılamıştır. Aliyev için dış politika, her devletin uluslararası konumlarının güçlenmesine, ikili ve çok taraflı ilişkilerin güçlendirilmesine, mevcut sorunların çözümüne yönelir şekilde anlaşılmıştır. Aliyev için devletçiliğin, bağımsızlığın korunması, milli güvenliğin sağlanması dış politikada önemli yönler olarak kabul edilmiştir ve Azerbaycan dış politikasını bu yönden yönlendirmeye çaba göstermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan-Gürcistan siyasi ilişkileri

2.1.Giriş

Azerbaycan'ın işbirliği ilişkilerinin gelişmesine ileri derecede önem verdiği ülkelerden biri de Gürcistan Cumhuriyeti'dir. Gürcistan ile karşılıklı yararlı ilişkilerin tüm önemli stratejik alanlarda geliştirilmesi Azerbaycan'ın dış politikasında önemli yönlerden biridir. Gürcistan aynı zamanda Kafkasyanın önemli ülkelerinden biri olduğu malumdur. Bu ülke ile iyi ilişkiler Kafkasyada da olumlu dönemin oluşmasına sebep ola bilecek vasıtalardan biridir. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler 1992 18 Kasım 1992'de kuruldu. 1995 yılının şubat ayında Bakü'de Gürcistan Büyükelçiliği, 1996 yılının Mart ayında ise Tiflis'te Azerbaycan Büyükelçiliği'nin açılışı ile ikili ilişkilerin gelişimine ek teşvik verilmiştir. Kafkasyanın önemli ve tarihi ülkesi olan Gürcistanla ilişkiler her zaman iyi ve dostluk biçiminde yürütülmüştür. Azerbaycan ile Gürcistan arasında bağımsızlıktan sonra oluşan ilişkiler iki aşamaya ayrılabilir. Birinci aşama - 1991 yılından 1993 yılına kadar olan süreci kapsar. Zviad Qamsaxurdiya döneminde oluşan Gürcü milliyetçiliği yerel Azerbaycanlılara karşı düşmanlığa dönüştü (İmanlı,2004:145). Gürcü milliyetçiliği Kafkasya'da Azerbaycan'ın milli çıkarlarına tehlike oluşturuyordu. 1993 yılında Haydar Aliyev'in ve Eduard Şevardnadzenin iktidara gelmesi Güney Kafkasya'da iki halk arasında çelişkilerin ortadan kalkmasına yardımcı olmuş ve bugüne kadar dostluk ilişkileri şeklinde devam etmiştir.

2.2.Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri

Tarihi komşu, ayrıca, stratejik işbirlikleri ile de tanınan Azerbaycan ve Gürcistan devletleri her zaman kendi örnek komşuluk ilişkileri ile seçilmişler. Hatta uzun yıllar eski SSCB bünyesinde bulunan bu iki halk her zaman yüksek düzeyde ilişkiler kurup, işbirliği yaptılar. Öte yandan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkelerimiz arasında siyasi, ekonomik ve insani işbirliği alanlarında ciddi ilerleme onaylandı. Dil ve dindeki farklara rağmen, bu devletler kendi tarihleri boyunca birbirine yakın olmuş, genel düşmana karşı defalarca birleşmek zorunda kalmışlar. Güney Kafkasya'da Kafkas uygarlığının temelini oluşturan bu iki halk kendi topraklarında barışı koruyup saklamaya ve demokrasi yolu ile gelişmeye can

atıyorlar. Bununla birlikte, Azerbaycan-Gürcistan işbirliğini etkileyen bir takım olumsuz ve olumlu faktörleri belirtmek mümkündür.

Negatif faktörlere arasında aşağıdakıları göstermek mümkün:

1) Ayrım- Kafkasya Çalışmaları Merkezi'nin verilerine göre, Gürcistan'da yarım milyona yakın etnik Azeriler yaşıyor. Fakat devlet organlarında onlar yeterli derecede temsil edilmiyorlar. Örneğin, Ermenilerin ortak yaşadıkları Samsxe-Cavaxetide bütün yönetim Ermenilerden oluşmaktadır. Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Gardabani ve diğer yerlerde azerbaycanlılar yönetimde çok az derecede temsil edildikleri görülüyor. Bununla birlikte, Gürcistan topraklarında yaşayan etnik grupların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi de çeşitlidir. Etnik gruplar arasındaki bu ekonomik eşitsizlik-kolektif şekilde etnik-milli zulüm gibi idrak edilecektir ve sorunun kaynağına dönüşebilir.

2) İçerideki azınlıkların "yurtdışındaki durumu"- Gürcistan'da iç azınlık olan yerli Azeriler Azerbaycan için yabancı azınlık statüsünü taşımaktadır. Azerbaycan dost devlet olarak etnik Azerilerin savunmasına kalkabilir ve yaşadıkları araziyi anneksiya edebilir. Belki de düzenli olarak oluşan Gürcistan Azerilerinin haklarının Gürcistan hükümeti (bölgesel ve yerel) tarafından bozulması bölümü de bununla açıklanabilir. Gürcistan'daki Azeri azınlıkların mevcut olan bölücülüyünü dikkate alırsak, iyi gelişen ilişki niteliyindeki hareketlerin aksine, iki devlet arasındaki ilişkilerde belli zorluklar yaratabilir(Kandilov, Mamedov 2005:155).

3) Eğitim sorunları- Burada öncelikle Azerbaycan okullarının öğretmen kadrosu sorununu belirtmek gerekir. Öğretmenler yaşlı kuşaktan ibarettir. Deyişim için gerekli koşullar yoktur. Bu da Azerbaycan okullarında eğitim seviyesinin, eğitimin kalitesinin düşmesine sebep oluyor. Gürcistan'ın eski bilim ve eğitim Bakanı Alexander Lomayanın görüşlerine göre, yapılan reformlar sonucunda Azerbaycan okullarının sayısı 164 den 125 kadar azalmıştır. Kapanan ücra köy okulları vardı ki, bu da durumu daha da zorlaştırdı, çünkü öğrenciler her gün köyden şehre gitmeli ve zor bir şekilde bir şeyleri nasıl ise öğrenmeli idiler(Radovel, 2000:32).

Olumlu faktörlere işte şunları göstermek mümkün:

1) Siyasette petrol kullanılması- Bakü-Supsa, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum gibi genel enerji ve ulaşım projelerinde petrolün yeri büyüktür. Burada Azerbaycan halkının milli lideri Haydar Aliyev'in büyük rolünü belirtmek gerekir. Temeli henüz 1994 yılında konulmuş petrol stratejisi ülkenin siyasi ve ekonomik hayatında büyük rol oynadı. Petrol stratejisinin başarıyla uygulanması ile siyasi ve

kültürel işbirliğinin genişletilmesi Azerbyacanın ekonomik ve siyasi kursuna güveni artırıyor, hem devletin, hem de Gürcistan'ın uluslararası sahnede konumlarının güçlenmesine neden oluyor(Jırnovskiy, 15 Nisan 2014).

2) Güney Kafkasya bölgesinin güvenliğini sağlamak amacıyla NATO askeri-siyasi blok çerçevesinde savunma ortak planlanması-Azerbaycan ve Gürcistan NATO "Barış için ortaklık" programının katılımcıları olmak üzere tatbikat geçirmişler.

3) Gürcistan'ın transit-servis fonksiyonu- Gürcistan'da üretim sektörü zayıftır. Bu nedenle Gürcistan'ın siyasi yönetimi ve eliti ülkenin transit-servis sektörünün güçlendirilmesine büyük umut besliyor. E.Şevardnadze defalarca transit-servis işlevinin istenilen ülke için büyük nimet olduğunu kaydetmişti. Azerbaycan Gürcistan ekonomisinde büyük role sahip ülkeler arasında yer alıyor. Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) Gürcistan'da en büyük vergi ödeyicisi olduğu malumdur. SOCAR 2009 yılının Eylülünde Azerbaycanlıların ortak şekilde yaşadıkları Dmaniside, Başkeçidde tamamen güncellenen gaz hattını işletmeye verdi. BDT ülkeleri arasında Gürcistan'ının ticari hacminin en büyük hissesi Azerbaycanla bağlıdır.

4) Toprak bütünlüğünün desteklenmesi-Kendi jeopolitik hassasiyeti yüzünden Gürcistan objektif olarak mevcut devlet sınırlarının dokunulmazlığı ilkesi temelinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekler (Radovel, 2000:401).

Sovyet İmparatorluğu yıkıma uğradıktan sonra Azerbaycan ve Gürcistan cumhuriyetleri özgür, egemen ve bağımsız devletler gibi dünyanın tüm ülkeleri ve uluslararası kurumları tarafından tanındılar. Bundan sonra, özellikle, 1994 yılından itibaren Azerbaycan ve Gürcü halklarının eski dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinde, hem de her iki ülkenin bağımsız kültürel-ekonomik gelişiminde yeni dönem, yeni aşama başlanmıştır. Hiç şüphesiz, her iki ülke ilişkilerin geliştirilmesinde istekli olduklarını göstermişler. Gürcistan Azerbaycan tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli uluslararası ekonomik projelerde aktif yer alıyor ve kendini güvenilir bir ortak olarak göstermektedir. Karşılıklı-yararlı işbirliğine dayalı ortaklık ilişkileri dinamik gelişme eğilimine sahiptir. Her iki devlet arasında siyasi, ekonomik ilişkilerin şimdiki seviyeye gelip ulaşmasında Azerbaycan ve Gürcistan halkları arasında tarihsel mevcut olan sıkı ilişkiler, iyi komşuluk ilişkileri, siyasi temaslar önemli temel rolünü oynuyor(Nebiyev,1998:158).

Stratejik müttefikler olan Azerbaycan ve Gürcistan Güney Kafkasya'nın üç ülkesinden ikisi gibi sadece ortak sınırları değil, ayrıca tarihi huzurlu birge

yaşayışı ve bir çok ortak gelenekleri paylaşıyorlar. Azerbaycan ve Gürcistan açıkça Batı'ya entegre olmak politikalarını yürütüyorlar. Hazar Denizi'nde büyük enerji rezervlerine sahip Azerbaycan temel petrol ve gaz boru hatları ve demiryolu aracılığıyla Kara ve Akdeniz denizlerindeki pazarlara çıkış elde etti. Azerbaycan ve Gürcistan, Karadeniz'i Hazar Denizi ile, Transatlantik mekanı Büyük Orta Asya ve zengin kaynakları ile birleştiren öğe stratejik halkalarıdır. Bu stratejik baraj aktif şekilde çalışıyor, ticaret ve askeri yüklerin bölgeye ve bölgeden kara, hava, deniz limanları, demir ve karayolları ile taşınmasına izin veriyor(Nebiyev,1998:162).

İster Azerbaycan'ın, gerekse Gürcistan'ın transit rolü Avrupa'nın ekonomik ve güvenlik mekanına entegre aracı olarak ele alındığı bilinir. Lakin tarihlerinde bir takım benzerlikler ve son yılların devlet yapılanmasında başarılara rağmen, Azerbaycan ve Gürcistan arasında bazı önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Bu da şudur ki, Azerbaycan kendisinin zengin enerji kaynaklarını kullanarak büyük uluslararası projelere imza attı. Bu projeler sonucunda Azerbaycan temel petrol ve gaz ihraç eden ülkelerden biri haline geldi ve yakın gelecekte Azerbaycan'ın hasıl ettiği gaz doğrudan Avrupa pazarlarına çıkarılacak. Tüm bunlar Azerbaycan'a Güney Kafkasya'nın baskın ekonomik gücüne dönüşmesine imkan verdi(Pataşov, 5 Aralık 2014). Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra iki devlet arasındaki ilişkilerin tüm alanlarda geliştirilmesi için daha gerçek imkanlar oluşmuştur. Ülkeler arasında ilişkilerin gelişmesine ciddi katkıda bulunan önemli siyasi faktörlerden biri Gürcistan'ın Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerden olmasıdır.

Milli lider Haydar Aliyev 1993 yılında halkın talebi ile siyasi iktidara döndükten sonra Gürcistan ile ilişkilerin tüm alanlarda geliştirilmesini dış politikada önemli görevlerden biri olarak belirlemiştir. Bilindiği üzere bağımsızlığının ilk yılları, ne Azerbaycana, ne de Gürcüstana ikili ilişkiler gerekmiyordu. İç politikadakı gerginlik, dış güçlerin sürekli etkilemek çabaları ve yeni bağımsız olmuş ülkenin ayakta kalmak ve kalkınmak savaşı buna müsade etmiyordu. Ama yalnız da kalkınmak çok zor ve imkansız gibi görünüyordu. Bu durumda Aliyev ve Şvardnadze bu iki ülkenin SSCB-nin mirasını kullanarak ve işbirliği yaparak ayakta kalmaya çalıştılar. Durum kesinlikle sadece zamanında SSCB-in en yüksek siyasi yönetiminde olan çok tecrübeli siyasetçilerin her iki devlette iktidara gelişi ile değişmeye başladı. Gürcistan'da bu Gürcistan Komünist partisinin geçmiş birinci sekreteri, SSCB-in eski Dışişleri Bakanı Eduard Şevernadze oldu, Azerbaycan'da MK-ının geçmiş birinci sekreteri, Haydar Aliyev oldu. O, SSCB-in

Bakanlar kurulu eski birinci başkan yardımcısı idi. Her iki politikacı anladı ki, tek başına önemli jeopolitik risklerin üstesinden gelmek mümkün değildir. Yalnızlık onları bitişe götüre bilir. Bu yüzden birleşmek, Kafkasya gibi zor bir bölgede ayakta kalmak için en iyi yoldu. Bu dönemden itibaren Gürcistan-Azerbaycan ilişkilerinin genişletilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Dikkatle bakıldığında, Azerbaycan'la Gürcistan'ı aşağıdaki siyasi hatlar birleştiriyor:

1-Bağımsız devletin güçlendirilmesi ve uluslararası ilişkilerin genişlemesi

2-Kafkasya'da göreceli siyasi istikrarın oluşması

3-Transkafkasya ve Trans-Hazar magistralının güvenliğinin sağlanması

4-Demokratik toplumun, hukuk devletinin kurulması(Kayıtsız mülakat, Pataşov, 5 Aralık 2014).

SSCB dağıldıktan sonra her iki ülkede yaşanan süreçler, iç ve dış durumun benzerliği, jeopolitik çıkarların örtüşmesi ve diğer faktörler iki ülke arasında ortaklık ilişkilerinin kurulmasına yol açtı. Ülkelerarası diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra ister bölgesel, gerekse küresel meselelerde bu iki devlet her meseleye hep aynı pozisyondan baktı. İkili ilişkiler Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1996 yılında Tiflis'e resmi temaslarının ardından daha da gelişmeye başlamıştır. 1996 yılının Mart ayında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Gürcistan cumhuriyetine ilk resmi ziyareti bir çok isteklere aydınlık getirdi. Gürcistan-Azerbaycan dostluğunun eski tarihine yeni sayfalar yazıldı, yeni bölümler eklendi(Azerbaycan gazetesi, 20 mart 1996:3). İleri görüşlü Haydar Aliyevin bilgeliğinden, tükenmez milli sevgisinden, soydaşlarımıza, onların ata yurtlarına olan derin sevgisinden haber veren bir bölüm hatırlanıyor. Sayın Haydar Aliyev'in Gürcistan ziyareti ile ilgili yapılan bir toplantı sırasında konuşan Eduard Şevardnadze halklarımızın tarihi dostluğundan konuşurken nasıl olduysa "Azerbaycan diasporası" kelimesini kullandı. Sayın Haydar Aliyev o dakika sohbete müdahale etti. "Diaspora - yok dedi - Azerbaycanlılar sonradan gelme değiller. Tarihsel bu yerlerde yaşıyorlar. Buralar onların ezeli, ebedi meskenleri". Şevardnadze gülümsündü ve Haydar Aliyev'in sözünü teyit etti(Azerbaycan gazetesi, 5 aralık 2009:2). Bu ziyaret sırasında taraflar "Dostluk, işbirliği ve karşılıklı güvenlik" ve "Kafkasya bölgesinde barış, güvenlik ve işbirliği" konusunda karşılıklı beyannameler imzaladılar. 1997 yılının Şubat ayında Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadzenin Bakü'ye ziyareti sırasında ise iki ülke arasında stratejik işbirliğinin gelişmesine dair yeni bir belgeye imza atıldı.

Anlaşma ekonomik, ekolojik, eğitim, iletişim vb. alanlarda işbirliğini kapsıyordu(Vasilev, 2007:133-135).

Devletlerarası ilişkilerin hukuki-normatif biçimde gelişmesinde devlet ve hükumet başkanlarının sonraki dönemde intensiv karakter alan karşılıklı seferleri büyük önem taşımıştır. Bu seferler sırasında 2000 yılının Mart ayında Azerbaycan Cumhurbaşkanı H. Aliyev'in Gürcistan'a, 2001 yılının Eylül ayında Gürcistan Cumhurbaşkanı E.Şevardnadzenin, 2002 yılının Ocak ayında Gürcistan Parlamentosu Başkanı N.Burcanadzenin Azerbaycan'a resmi seferlerini belirtmek gerekir. Aynı zamanda ticari işbirlikleri de gelişimi hızlandırdı. Genel baktığımızda, Gürcistan bölgede Azerbaycan'ın en yakın müttefiklerinden biridir. Gürcistanla Azerbaycan'ı her şeyden önce Bakü-Supsa, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum ve TRACECA gibi küresel enerji, ulaşım ve iletişim projeleri birleştiryor. Bununla paralel olarak, GUAM, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve diğer kuruluşlar kapsamında işbirliği ikili stratejik ilişkileri daha da güçlendirmiştir(Mustafayev, 2000:100). 1998 Eylül 7-8-de yapılan tarihi Büyük İpek yolunun restorasyonu konulu Uluslararası Konferansı geçirildi, 1998 7 Ekim Azerbaycan'ın Gürcistan sınırında yeni köprünün açılışı oldu, 1999 17 Nisan ise Bakü-Supsa petrol kemeri işe başladı. Geçtiğimiz dönemde her iki ülkenin hayatında tarihi öneme sahip olan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının inşası alanında yoğun çalışmalar yapıldı. Nihayet, 2005 yılı 24 Mayıs petrol boru hattının Azerbaycan, Ekim 12 ise Gürcistan bölümünün kullanıma verilmesi töreni yapıldı(Rehmanzade, 2008:115).

Aynı zamanda ülkede Gürcü sermayesi ile çalışan 50'ye yakın işletme faliyet gösteriyor. Gürcistan'ın en aktif ticari ilişkisi olan ülkeler arasında Azerbaycan öncül yerlerden birini tutuyor. Gürcistan'ın Azerbaycan'la stratejik ilişkisini resmileşdiren noktalardan biri olarak 2002 yılının Nisan ayında Türkiye'nin de imzaladığı "Trabzon anlaşması" nı gösterebiliriz. Bölgenin enerji güvenliği ve bağımsızlığını sağlamak için üç ülkenin içişleri bakanlarının imzaladığı bu belge terörizm ve agresif separatizme karşı mücadeleden tutmuş, kara para aklama ve petrol-gaz borularının ortak savunmasına kadar yeterince geniş bir yeri kapsıyor(Azerbaycan dergisi,15 haziran 2006:8). Tüm bu siyasi, sosyal-manevi şeyler arasında, ulu önder Haydar Aliyev bir takım uluslararası önemli sorunların, muhteşem programların gerçekleştirilmesinde de komşu Gürcistan Cumhuriyeti'nin çıkarlarına özel önem veriyordu. Uzun yıllar Haydar Aliyev ile omuz omuza çalışmış Eduard Şevardnadze kendi "Memuarlar" ında ulu önderin bu tarihi hizmetlerini şükranla anarak yazıyordu ki: "... Aliyev Enerji daşıyıcılarının

temel güzergahının Gürcistan'dan geçmesi için elinden geleni esirgemedi(Şevardnadze, 2006:28). 2007 yılının Mayıs ayında Tiflis'te Haydar Aliyev'in büstünün açılış töreninde Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili tarihin gerçeklere dayalı konuşmasında demiştir: "Bölgenin jeopolitikası Haydar Aliyev'in kararından sonra değişti ... Haydar Aliyev çağdaş Azerbaycan devletinin kurucusu, modern Azerbaycan milletinin babasıdır. Yoğun birleşik Azerbaycan, dost Azerbaycan, başarılı Azerbaycan ise Gürcistanın kendi içinde entegre ve başarınsının, genel geleceğimizin rehberidir" (Saakaşvili, 5 mayıs 2007). Ulu önder Haydar Aliyev tarafından temeli atılmış asil gelenek devam ediyor. Eduard Şevardnadzenin dediği gibi: "Bugün Haydar Aliyev'in çalışmasını ve ülkelerimizin kardeşlik geleneklerini oğlu - büyük aydın, genç devlet adamı İlham Aliyev sürdürüyor. O, babasının mirasına değerli şekilde başkanlık ediyor ve Azerbaycan'da, ayrıca Gürcistan'da büyük güven ve nüfuz kazanmıştır "(Şevardnadze,2006:93). Gürcistan-Azerbaycan dostluğunun tarihine her yıl yeni yeni sayfalar yazılır. Bu ise ilk önce, dahi Haydar Aliyev rotasının ürünü olduğunu inkar edemeyiz. Bütün bunları hatırladıkça büyük politikacı Eduard Şevardnadzenin bilge sözleri akla gelebilir: "Kafkasya'nın bağımsızlığı ve özgürlüğü çalışmasında Haydar Aliyev fenomeninin haricinde ne kadar büyük rol oynadığını halk daha sonra bilecek "(Şevardnadze,2006:95).

Azerbaycan ve Gürcüstan arasında iktisadi ilişkiler de oldukça üst düzeyde idi. Bilindiği gibi, siyasetle ekonomi birbiri ile iletişimde olmalı. "Soğuk savaş" ın sona ermesi ile ideolojik çatışmaya son koyulmuş ve modern devletlerin dış politikası öncelikle ekonomik yöne dayanarak daha pragmatik özellik almıştır. Siyasetin bittiği ve ekonominin başladığı noktayı bulmak son derecede zordur. Ünlü bir aforizmde denir: siyasette ne daimi düşman, ne de daimi dost var; burada sadece daimi çıkarlar var. Bu fikre bunu da eklemek mümkün, ekonomik çıkarların modern uluslararası ilişkilerde hakim olduğu gerçektir. Fakat bu bağlamda Azerbaycan ve Gürcistan'ı birbirine bağlayan sadece karşılıklı jeoekonomik çıkarlar değil, ayrıca herhangi bir özel ilişkidir ki, bu ülkelerin geçmişini, şimdiki zamanını ve geleceğini de bu ilişkiler açısından ele almak gerekir. Bu iki devlet ister projelerde, isterse de örgütlerde birleşerek hızla kalkınmış ve şimdiki zamanda dünyanın önemli devletleri haline gelmeyi başarmışlar. Bunların sırasına en başta ve en önemli iki olay aittir. Bunlar Bakü-Supsa ve Bakü-Tiiflis-Ceyhan boru hatlarıdır.

2.3. Bakü-Supsa boru kemeri

1995 yılının Ekim ayında Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi rehber komitesi petrolün Rusya ve Gürcistan ile ihracı için iki yol hakkında karar kabul ettikten sonra petrol boru hatlarının çekimi ile ilgili çalışmalar yoğunlaştı. Her iki ülkenin hükümeti ile görüşmeler paralel şekilde yapıldı. Rusya ile transit belgesinin imzalanmasından bir ay geçmeden, 1996 yılının 8 Martında Azerbaycan Cumhuriyeti ile Gürcistan arasında petrolün Gürcistan üzerinden petrol nakline ilişkin hükümetlerarası anlaşma imzalandı (Yüzyılın anlaşması, 20 Eylül 1994). Anlaşmanın imzalanması ile Bakü-Supsa petrol boru hattının geçeceği güzergahın fizibilite yönleriyle araştırılması ve projelendirme süreci hızlandı. Boru hattının çıkış gücü yılda yaklaşık 5 milyon ton öngörülüyordu. Sangaçal terminalinden Supsa limanına kadar uzunluğu 926 km olan boru hattının 788 km'lik bölümü kullanıma uygun olarak algılanıyordu. Kalan 138 km mesafede ise yeni petrol borusunun çekilmesi planlanıyordu. Güzergah boyunca 6 pompa istasyonu ve ihraç edilen petrolün kaydı sistemi kurulmalıydı (Aliyev, 1997:115). 1998 yılının Aralık ayında Sangaçal terminalinden vurulan ham petrol 1999 yılı 11 Martda Supsa terminaline ulaştı(Respublika gazetesi, 12 Mart 1999). Burada petrolün geçenlere şarj ile Bakü-Supsa ihraç boru hattının faliyete başlaması için son hazırlık çalışmalarına start verildi. 17 Nisan'da Supsada Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Cumhurbaşkanlarının yanı sıra ABD Başkanı'nın ve Dışişleri Hazar bölgesi özel müşavirinin katılımıyla Batı ihraç boru hattının ve Supsa terminalinin resmi açılış töreni oldu(Halk gazetesi, 18 Nisan 1999).

Bakü-Supsa petrol boru hattı Azerbaycan ve Gürcistan'ın ekonomik ve siyasi gelişiminde önemli bir rol alıyor. Bölgede yatırımın artmasında, sosyal refahın yükselmesinde, siyasi istikrarın sağlanmasında Batı boru hattının kendine özgü yeri var. Onun inşa edilmesinde yer alan 4 bin kişiden fazla işçinin yüzde 70'i Azerbaycan ve Gürcistan vatandaşları olmuştur(Halk gazetesi, 20 Nisan 1999). Boru hattının petrol şirketleri için ekonomik verimliliği belirlenmiş taşıma tarifeleri ile şartlandırılıyordu. Eğer Novorossisk limanına çıkan Kuzey boru hattı ile her ton petrole göre tarife 15, 67 dolar ediryordusa, Bakü-Supsa Batı ihraç güzergahı ile 1 ton petrolün taşıma tarifesi 3,14 dolar (1 varil başına ise 0,43 dolar) oldu. Bu transit tarifinin her ton petrol için 1,20 doları (varil başına 0,17 dolar) Gürcistan, kalanı ise Azerbaycan'ın payına düşüyordu (Mülkiyet gazetesi,25 Mart 1999). Böylece, Kuzey güzergahı ile karşılaştırıldığında taşınma fiyatlarının hayli düşük olması Batı boru hattının rekabet gücünü ciddi şekilde artırıyordu. Bu nedenle Bakü-Supsa ihraç boru hattının kullanılması hem yabancı petrol şirketleri,

hem de Azerbaycan için ekonomik açıdan karlı idi. Hesaplamalara göre, petrolün Batı boru hattı ile ihraç edilmesi o zamanki fiyatlarla Azerbaycan'a yılda 70-100 milyon dolar tasarruf etmeye olanak yaratıyordu. Aynı zamanda Bakü-Supsa güzergah üzerinde tarifeler petrol ihracatçıları için uygun olduğu gibi, transit ülkelerin de çıkarlarına uygun geliyordu. Öyle ki, SOCAR Başkanı N.Aliyeve göre, bu boru hattı ile yılda 5 milyon ton petrolün nakil olunması "Azerbaycan'a 10 milyon, Gürcistan'a ise 7 milyon ABD doları ekonomik kâr getirecekti" (Azerbaycan gazetesi, 3 Nisan 1999).

Petrol boru hattının ekonomik önemi, tabi ki, sadece transit gelirleri ile sınırlı değildi. Projenin başarıyla gerçekleştirilmesi daha çok "Yüzyılın anlaşması" nın hızla gerçekleştirilmesine olanaklı ortam yaratıyordu. Bununla birlikte, ikinci ihraç boru hattının kullanıma verilmesi Hazar Denizi havzasında hidrokarbon rezervlerinin araştırılması ve fonlarında yolsuzluklara dair imzalanan diğer anlaşmaların yerine getirilmesine ek teşvik veriyordu. Çünkü dünya pazarına çıkış imkanlarının genişlemesi yeni yatırımı uyarır, ayrıca ekonomik gelişmenin hızlanmasına ve sosyal refahın yükselmesine yol açıyordu. Batı boru hattının ekonomik önemi ile siyasi ve jeostratejik rolü birbirini tamamlıyordu(Hüseynov,2000:15). Onun gerçekleştirilmesine büyük dikkat eden ABD Başkanı Bill Clinton Bakü-Supsa petrol boru hattının resmi açılış töreninin katılımcılarına gönderdiği tebrik mektubunda yazıyordu: "Bakü-Supsa hattının açılışının çoktan beklenen amacı - Hazar bölgesinin petrol ve doğal gazını dünya pazarlarına ulaştırmak için petrol boru hatları ağı oluşturulmasını olduğunu belirtmek gerek. Bununla beraber, bu boru hatlarının faydası enerji sektörünün çerçevesinden çok çok ötesinde. Bu hat Doğu-Batı koridorunun temel taşı olacak ve tüm Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır"(Halk gazetesi,23 Nisan 1999).

Görüldüğü gibi, Azerbaycan ve Gürcistan topraklarından geçerek Hazar Denizi ile Karadeniz havzalarını birleştiren Batı boru hattı her iki ülkenin ekonomik gelişmesi ve bölgede siyasi pozisyonlarının pekiştirilmesinde, ayrıca Orta Asya devletlerinin Avrupa ile ilişkilerinin genişlemesinde Güney Kafkasya'nın rolünün artırılması açısından önemli bir faktör olarak hareket ediyordu. Boru hattının sadece Azerbaycan'ın petrol endüstrisinin değil, tüm ekonomisinin gelişiminde önemini vurgulayan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev onun bölge ülkelerinin jeopolitik konumlarının güçlenmesine etki göstereceğini de belirtiyordu. Haydar Aliyev Bakü-Supsa Batı petrol boru hattının "Gürcistan ile Azerbaycan arasında dostluk ve işbirliğinin parlak misali", "Kafkasya'da istikrar ve barışın

güçlenmesine önemli katkı" gibi görüyordu(Aliyev, 2003:89-90). Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze de aynı pozisyondan çıkış yapıyordu. O, Batı boru hattının ve Supsa Terminali'nin açılış törenindeki konuşmasında belirtmiştir ki, "Gürcistan Bakü-Supsa taslağı hiç de sadece ekonomik fayda açısından deyerlendirilmiyor, gerçi bu proje binlerce iş yeri ve milyonlarca dolar yatırım demektir. Bu projenin uygulanması sırasında oluşmuş geniş bölgesel kooperasiyanın ve işbirliğinin parlak örneği olarak daha önemlidir "(Halk gazetesi, 10 Haziran 1999). Böylece, ihraç boru hattı projesinin başarıyla uygulanması bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik ve siyasi hayatına, jeostratejik konumlarına önemli etki gösteriyordu.

Batı boru hattının faliyete başlaması Azerbaycan petrolünün ihraç altyapısının gelişmesine önemli katkı idi. Kuzey boru hattı ile paralel faliyet gösteren Batı güzergahı büyük başarıyla onunla rekabet ediyordu. Bakü-Supsa boru hattının ticari avantajları Rusya basını tarafından da vurgulanıyordu. Geleneksel olarak Rusya'nın çıkarlarını belirterek bu ülkenin topraklarından geçen ihraç boru hatlarının avantajlarını esaslandıran Moskova gazeteleri bu günlerde Bakü-Supsa güzergahının işe düşmesine büyük dikkat ediyordu. "Nezavisimaya Gazeta", "Kommersant" ve sair gazeteler Bakü-Supsa petrol boru hattının ekonomik açıdan verimli olduğunu yazıyorlardı. "Nezavisimaya Gazeta" yeni petrol boru hattının "Azerbaycan petrolünü üreten şirketler için çok cazip" olmasını gösteriyor(Nezavisimaya gazetesi, 8 Nisan 1999), "Kommersant" gazetesi ise "petrol vurulmasının daha kısa olan yeni yolla fiyatı 5-7 kez düşük olacağından Rusya'nın yılda 30 milyon dolardan fazla kazanmak imkanını kaybedeceğini" okuyucuların dikkatine haykırıyordu (Kommersant, 15 Nisan 1999).

Böylece, Azerbaycan ile Gürcistan arasında petrolün taşınmasına ilişkin 1996 yılının Mart ayında imzalanan hükümetlerarası anlaşma üç yıl içinde icra edildi. Bakü-Supsa ihraç boru hattı tüm tarafların ekonomik çıkarlarına cevap veren güzergah olarak faliyete başladı. Boru hattı ekonomik-mali dividentleri yanı sıra, bölge ülkelerinin jeopolitik ağırlığının artmasına, barış ve güvenliğin sağlanmasına etkisini gösterdi. Bakü-Supsa boru hattının kullanıma verilmesi Doğu-Batı enerji ve ulaşım-iletişim koridorunun gelişmesine katkıda bulundu. Nihayet, Batı boru hattı Kuzey güzergahı ile birlikte ana ihraç boru hattının hayata geçirilmesi yolunda model rolünü oynadı. Bu güzergahların istismarı sürecinde teknik, ekonomik, güvenlik vb. alanlarda elde edilen tecrübe gelecekte büyük petrol ihracı ile ilgili çeşitli sorunların çözümünde önem arz ediyordu.

2.4.Bakı-Tiflis-Ceyhan boru hattı

20 Eylül 1994 yılında Azerbaycan'ın tarihinde eşsiz olay yaşandı. Geçen yüzyılın 80'li yıllarının sonunda ekonominin tüm alanlarında olduğu gibi, petrol endüstrisinde de yönetim hüküm sürmeye başlamıştı. Hasılat azalmıştı ve durumu düzeltmek için ise bir önlem görülmüyordu. Ulu önder Haydar Aliyev halkın ısrarlı talebi ile ikinci kez iktidara geldikten hemen sonra bu alana da dikkat yöneltti. Petrol ve doğal gaz çıkarma kurumlarında durum sabitleşmeye başladı. Yavaş-yavaş hasılat arttı. 20 Eylül 1994 te ise Azerbaycan'ın tarihinde eşsiz olay en sonunda gerçekleşti: "Yüzyılın anlaşması" imzalandı. Bu anlaşma Hazar'ın Azerbaycan sektöründeki "Azeri-Çırak-Güneşli" (ACG) yataklarının tam kapasite işlenmesini kuşattı. "Yüzyılın anlaşması" imzalanırken birçokları onun başarı kazanacağına inanmıyor ve kabul ediyordu ki, anlaşma öyle kağıt üzerinde kalacak. Çünkü onun uygulanması için sadece ekonomik sorunun olması değil, aynı zamanda, siyasi ve bölgesel sorunlar mevcuttu(Ekonomik gelişim dergisi, 10 Ekim 1994:13).

Haydar Aliyev diplomasisi önümüzdeki tüm konulara ulaşmak için olanak sağladı. Dünyanın en tanınmış petrol şirketleri işte Haydar Aliyev'in katiyetine, devletçilik uygulamalarına, uluslararası üne güvenerek Azerbaycan'da konsorsiyum oluşturdular ve ACG gibi dev yatakların işletilmesi için yatırım yaptılar. Ülke Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bu konuda demiştir: "Ben o dönemi çok iyi hatırlıyorum. O yıllarda Azerbaycan'a yatırım yapmak isteyen şirketlerin sayısı o kadar da fazla değildi. Çünkü Azerbaycan dünyada riskli bir ülke olarak tanınıyordu ve elbette, buraya büyük miktarda sermaye yatırımının katılımı çok çabalar , siyasi maharet, öngörü gerektiriyordu. Tüm bu sorunlar kendine çözüm buldu. "Yüzyılın anlaşması" nın imzalanması Haydar Aliyev'in petrol stratejisinin başlanması demekti. İşte onun öngörüsü, bilgeliği, kararlılığı, cesareti sayesinde bu anlaşma imzalandı. Hatırlıyorsunuz ki, buna hem ülke genelinde , hem de yurt dışında çok ciddi direnç vardı. Ama tüm bu zorluklara rağmen Azerbaycan kendi isteğine nail oldu. Petrol anlaşması imzalandı ve Azerbaycan'a büyük miktarda yabancı sermayenin getirilmesi sağlandı "(Aliyev, 2003:138).

"Yüzyılın anlaşması" çok yakında gerçek sonuçlar vermeye başladı. 1997 Kasım'ında "Çırak" platformundan ilk petrol alınmıştı. Karşıda "Türk", "Derinsulu Güneşli" yataklarının işlenmesi duruyordu ve üretimin yıldan yıla artacağı muhtemel oldu. O yüzden, faliyette olan Bakü-Novorossisk ve Bakü-Supsa ihraç sistemlerinin gücü git-gide artan hacmler için yeterli değildi. Daha küresel bir boru hattının inşa edilmesi gerekliliği ortaya çıkıyordu. Bununla ilgili ulu önder Haydar

Aliyev henüz geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ortalarında kendisinin doğru ve ileri görüşlü kararını verdi. Bu, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının inşası fikriydi. BTC uzun ve karmaşık bir yol geçti(Aliyev, 2003:140). Onun varoluş tarihinde özel önem arz eden olaylar, günler çoktur. Bunlardan biri de 1999 Kasım 18 dir. Aynı gün AGİT İstanbul zirvesinde "Ham petrolün Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti toprakları ile Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı yoluyla nakledilmesine dair" anlaşma imzalandı. Bu belgeye söz konusu üç ülkenin devlet başkanları ile birlikte, ABD ve Kazakistan Cumhurbaşkanları da imza attılar. Bundan bir yıl önce, 1998 yılı Ekim 19 BTC inşaatı ile ilgili "Ankara Bildirisi" imzalanmıştı(Azerbaycan gazetesi,22 Ekim 1999). İstanbul zirvesinde beş ülkenin Cumhurbaşkanlarının imzaladığı bu sonraki anlaşma BTC'nin inşasına yol açan, "Yüzyılın anlaşması" ndan sonra Azerbaycan için önemli tarihi önem arz eden ikinci belge idi. 2002 18 Eylül de, Sangaçal terminaline BTC'nin temeli konulurken milli lider şöyle demiştir: "Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına karşı gelenler çok zaman böyle söylüyorlardı ki, bu, hayaldir, mümkün değildir. Azerbaycan'da o kadar petrol yok, olmayacaktır. Böyle görüşmeler fazlaydı. Zaman çok geçtiğine göre bazıları bu görüşlere inanıyorlardı. Ancak bunların hepsi asılsız oldu. Biz kendi işimizi gördük. Bu yakında İstanbul'da "Üç denizin efsanesi" adlı konferans düzenlendi. Orada efsane hakkında konuşuluyordu. Ben orada konuşma yaptım , dedim, siz burada efsaneden konuşuyorsunuz, ama ben size söylemek istiyorum ki, bu, hayal değil, gerçektir. Üç deniz - Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz birleşecek. Bunu birleştiren Türkiye, Gürcütsan, Azerbaycan, onların gerçekleştirdikleri bu proje ve ABD'nin bu konuda sürekli desteği olmuştur. Ona göre şimdi hayalden gerçeğe gelip yetiştik "(Azerbaycan, 19 Eylül 2011). Aynı gün Sengeçalda dünya çapında bir projenin temeli koyuluyordu ve tahmin etmek olurdu ki, bundan sonra işler sorunsuz şekilde ilerleyecek. Fakat böyle olmadı. Azerbaycan'ın dışında ve içinde BTC'ye karşı olanlar konfor bulamıyor, her araç ile projeye engellemek istiyorlardı. Milli lider Haydar Aliyev ise böyle zor anlarda da inanç ve kararlılıkla diyordu: "BTC inşa edilecek! BTC gerçekleşecek! BTC olacak!" Nihayet, BTC'nin eli her yerden yüzülmüş karşıtları projeyi finanse eden uluslararası kuruluşların ofisleri önünde toplandı. Bu kez onlar böyle bir bahane uydurdular ki, güya BTC çevreye darbe vuracak. Fakat BTC için Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme belgelerinde çevre ile ilgili tüm hususlar dikkate alınmıştı. BTC'nin finanse ile ilgili keskin bir sorun olarak ortaya çıktığında bu sorunu da milli lider Haydar Aliyev'in dünyada olan büyük otoritesi çözdü(Kolopotin, 12 Mart 2014).

2003 Şubat'ında ABD'de yapılan "Doğu-Batı enerji koridoru bir gerçektir" uluslararası konferansına katılan ulu önder finans kuruluşlarının yöneticileri ile sohbetler yaptı, meselenin olumlu çözümünü sağlamayı başardı. 2004 yılının Şubat ayında Bakü'de, "Gülistan" sarayında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla BTC nin finanse edilmesine ait son belgeler imzalandı. Bununla da, BTC'nin finanse meselesi bitti. Akil ve ileri görüşlü mimarın çalışıp hazırladığı projede en önemli sorunlar da, en küçük çizgiler de önceden son derece titizlikle dikkate alınmıştı. Uzmanlara göre, böyle büyük tesislerin inşasına ait her şartı, örneğin, maliyetleri, istismaraverme tarihini vb. önceden net söylemek mümkün değildir. BTC doğru düşünülmüş, gerçek bir proje idi(Kolopotin, 12 Mart 2014). Bu nedenle bu muhteşem cihaz yazarı - ulu önder Haydar Aliyev yapılan kemerin geleceği, hatta onun kullanıma verileceği tarihi hakkında önceden kesin fikir söylüyordu: "2005 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı tamamen hazır olacak ve biz hep beraber buradan Türkiye'nin Ceyhan limanına gidecek ve orada Azerbaycan petrolünün, Hazar petrolünün Ceyhan limanından yola çıkmasına tanık olacağız. "(Druz, 2009:301). Hattın inşası öngörülen sürede sona erdi. 2005 Mayıs 25 Sangaçal terminaline hata ilk petrolün vurulması törenlerle kutlandı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile birlikte, bu kutlamalarda daha üç ülkenin - Türkiye'nin, Gürcistan ve Kazakistanın devlet başkanları da yer aldılar. Bir yıl sonra - 2006 Mayıs 28 Azerbaycan petrolü Ceyhan'a ulaştı. Aynı yıl 13 Temmuz da Ceyhan kentinde BTC'nin tam bir sistem olarak kullanıma verilmesi dolayısıyla kutlamalar geçirildi. Artık boru hattının günlük verim gücü 1,2 milyon varile iletildi. Doğru, şimdilik kemerle her gün bu kadar petrol nakil yapılmıyor. Fakat üretim arttıkça bu da mümkün olacak. BTC ye "Azeri-Çırak-Güneşli" petrolü, "Şahdeniz" kondensatı ile birlikte, geçen yıldan Türkmenistan petrolü de vuruluyor(Ekonomik gelişim dergisi, 5 Ekim 2008:5).

BTC daha bir küresel ihraç hattının - Bakü-Tiflis-Erzurum gaz hattının kullanıma verilmesine yol açtı. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in dediği gibi, eğer Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı yapılmamış olsaydı ve bu koridor açılmasaydı, test edilmeseydi, tabi ki, gaz koridorunun açılmasında da büyük sorunlar olabilirdi(Alekberov, 25 Eylül 2014).

Bugün Azerbaycan'ın petrol-gaz ve ihracat projeleri gerçekten de, ülkeye ve bölgeye gelir getirmektedir. Haydar Aliyev adına Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından elde edilen gelirler hesabına en önemli sorunlar çözülüyor. Göçmen ve mülteciler için kasabaların yapılması, Oğuz-Kabele-Bakü su hattının çekilmesi için malzeme işte bu hesaptan ayrıldı. Petrol gelirleri ile yeni altyapı kuruluyor, petrol sektörü

geliştiriliyor. Gürcüstan da aynı biçimde iç sorunlarının çözümünde bu projenin gelirini kullanmıştır. Aynı şekilde bu proje ile iki genç devletin beraber neler başaracağını dünyaya, dış arenaya ispat etmek mümkün olmuştur. Milli lider Haydar Aliyev belirtiyordu ki, "... tüm bu projeler Azerbaycan ekonomisinin gelişmesine yöneliktir". 2002 18 Eylül deki konuşmasında da ulu önder temeli konulan kemerin önemini bir kez daha vurgulayarak demiştir: "Benim dediğim bu sözler gelecek içindir ve bu çalışmalar bizim halklarımızın geleceği içindir"(Mamedov, 2005:44-45). Zaman ulu önderin bu sözlerini de onayladı. Böylece, hem Azerbaycan, hem de Gürcistan ilk bağımsız oldukları dönemde dostcasına beraber haraket ederek doğru yol çizdiklerini dış arenaya göstermiş oldular.

Sonuç olarak söylemek mümkün ki, bu iki genç devlet bir-birine güvenerek haraket ettikleri bu zor yolda, bu zor dönemi başarı ile atlatmayı başarmışlar. Bunun temelinde ise Haydar Aliyevin çabalarını inkar etmek olmaz. Görüldüğü gibi bu iki ülke arasında dostluğun ve işbirliğinin oluşturulması Milli lider Haydar Aliyev'in uzak gören başarılı ekonomik stratejisinin bir parçası olarak cumhuriyetimizin sosyoekonomik gelişiminde, dövletçiliyimizin ekonomik ve siyasi açıdan güçlendirilmesinde yeni bir tarihi aşama açmıştır. Ülkemizin jeostratejik ve jeopolitik önemi daha da artmış, Azerbaycan Doğu-Batı arasında stratejik köprü rolünü oynayan önemli transit devletlerden birine, bölgenin ise lider devletine dönüşmüş, bölgesel ve uluslararası taşımacılık-ekonomik ilişkiler genişlemiş, altyapı alanlarının uluslararası standartlara uygun yeniden yapılandırılması yönünde önemli tedbirler hayata geçirilmiş, bilimsel, kültürel değerlerin paylaşımı, turizmin gelişmesi, halkların birbirine yaklaşması, ülkemizin dünyada tanınması, bölgede istikrarın, huzurun oluşturulması için geniş olanaklar açılmıştır. Aynı durumların Gürcistan için de geçerli olduğuna bakarsak, bu işbirliğinin bu iki devlete yalnız fayda verdiğini görmüş olacağız

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan-Ermenistan Siyasi İlişkileri

3.1.Giriş

Ermenistan devleti ile uzun zamanlardan bu yana komşu olarak bilinen Azerbaycan, bu ülke ile oldukça zor ilişkide bulunuyor. Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümü Haydar Aliyev'in dış politikasında başlıca yer tutuyordu. Haydar Aliyev'in 1993 yılında iktidara tarihi dönüşünden sonra sorunun giderilmesine ulaşmak için gösterdiği faliyetleri her zaman ön planda duruyordu. En üst düzeyde devlet başkanları ve heyetleri ile ikili ve hem de çok taraflı görüşmelerde, uluslararası forumlarda, AGİT zirve toplantılarında, Minsk Grubu sandalye ile yürütülen müzakerelerde, ayrıca Ermenistan Cumhurbaşkanı ile başbaşa görüşmelerde gösterdiği seri çabalar Haydar Aliyev'in politikasının önemli bölümünü oluşturuyordu. Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun tarihi ve mahiyeti, onun işlediği sonuçlar dünya birliğine iyi bilinmektedir. Bu çatışma ezeli Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ'ı koparıp kendisine birleştirmeye çalışan Ermenistan'ın Azerbaycan'a toprak iddiaları sonucunda oluşmuştur. 1988 yılında çatışma başladığında eski Sovyetler Birliği yönetiminin Azerbaycan'a karşı haksız ve önyargılı tutumu, sorunun zamanında önlenmek istenmemesi sonucunda çatışma derinleşerek savaşa dönüştü. 1991-1992 yıllarında askeri operasyonlar geniş kapsamı almaya başladı. Ermeni silahlı birlik en iyi silahları kullanarak 1992 yılının Şubat ayında Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde 800 kişinin ölümüyle sonuçlanan Hocalı soykırımını hayata geçirdi. 1992 yılının Mayıs ayında ise bu saldırılar Şuşa'nın, sonra da Laçının çöküşü ile sonuçlandı. Böylece, Ermeni silahlı kuvvetleri Dağlık Karabağ çevresindeki bölgelerin da işgaline başladı ve Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisi istila edildi. Ilan olunmamış savaş artık başlamıştı.

3.2. Haydar Aliyev dönemi Azerbaycan-Ermenistan siyasi ilişkileri

Onu söylemek gerekir ki, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözümünün dış politika çizgisinde merkezi yer tutması rastgele değildir. Haydar Aliyev'in çabaları sayesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması dış politikanın önceliği olarak kabul edildi. Bunun nedeni açıktır. Toprak bütünlüğünün sağlanması devletin bağımsızlığının ve egemenliğinin temel göstergelerinden biridir. Meselenin diğer tarafı Haydar Aliyev'in siyasi rotasının

tamamen bölgenin gelişme perspektifine yönelmesi ile ilgilidir. Modern tarihi ortamda dünyadan izole edilmeye hizmet eden siyaset kursunun hiçbir perspektifi yoktur. Bu anlamda Azerbaycan'ın gelişmesi bölge çapında entegrasyon süreci ile sıkı sıkıya bağlıdır. Buna karşılık Güney Kafkasya da dünya siyasi ve ekonomik mekanına entegre edilmelidir. Fakat bu sürecin önünü kesen en büyük engel Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözüme varmamasıdır. Bütün bunlar gösteriyor ki, toprak bütünlüğünün sağlanması sadece Azerbaycan'ın gelişmesi için değil, hem de genel olarak bölgesel entegrasyonun baş tutmasının temel şartlarından biridir. Azerbaycan'la Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunu Güney Kafkasya'da barış ve istikrar yolunda en büyük engeldir. Ateşkesin artık on yıldan fazladır ki, devam etmesine rağmen taraflar halen onları sorunun çözümüne yaklaştıracak olan bir belge imzalayabilmemişler(Esgerov, 2 Ekim 2014).

Uluslararası aracıların katılımıyla yapılan görüşmelerde savaşın yeniden patlak vermesinden korkuluyor ve savaşın yeniden başlaması asıl tehlike gibi görünüyor. Her iki tarafın yaptığı nefret dolu propaganda ve karşı tarafı şer güç olarak sunmanın önüne almaya ve birlikte yaşama anıları silinene ve fark aradan götürülmeyecek seviyeye ulaşıncaya kadar Azeriler ve Ermeniler arasında güven yaratmaya ve diyalog potansiyelini ortaya koymaya ihtiyaç var(Esgerov, 2 Ekim 2014). Dağlık Karabağ bağımsızlığa can atıyor ve belli nedenler getirmekle iddia ediyor ki, onun devletçilik koşullarına cevap veren demokratik yolla seçilmiş hükümeti var. Fakat o, uluslararası çapta Azerbaycan'ın bir parçası olarak kabul ediliyor ve kendi askeri güvenliği ve ekonomik varlığı için halen Ermenistan'a önemli ölçüde bağlıdır(Aliyev, 1996:212).

Dağlık Karabağ'ın ordusunun yarısından fazlasının Ermenistan vatandaşları olduğu tahmin ediliyor ve onun bütçesinin yüzde ellisini Yerivan, aslında faizsiz ve geri dönüş ihtimali az olan "uluslararası kredi" ile finanse ediliyor. Azeriler Dağlık Karabağ'ın siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal tesislerine katılamıyorlar. Dağlık Karabağ birmilletli kurumlara sahiptir ve dünyanın en militarize toplumlarından biri haline gelmiştir. Kendi evlerine dönmek gibi temel hukuktan yoksun olmuş ve Dağlık Karabağ ve onun çevresinde bulunan yedi bölgeden kovulmuş yarım milyondan fazla Azeri hayli derecede Azerbaycan devletinden bağımlı hale düşmüştür ve onların gelecek hakkında net tasavvurları yoktur. Sorunun nasıl çözülmesine dair Azerbaycan ve Ermenistan'da mevcut kamuoyu şimdi daha farklıdır. Her iki ülkede insanları herhangi anlaşmaya hazırlamak yönünde hiçbir çalışma görülmemiştir. Karabağ ermenilerinin kendi bağımsız

geleceklerine dair güvence ifade etmeleri ve Karabağ azerilerinin göçmenler gibi kendi durumlarına göre hayal kırıklığı ve öfke mevcut. Bu durum da kesinlikle birbirine uymuyor. Görülüyor ki, hiçbir topluluk buna hazır değil. Onlar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) aracılığı ile yapılan görüşmelerde Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanlarının sorunun çözümü için gözden geçirdikleri adımlara hazır değil(Esgerov, 2 Ekim 2014).

Çatışma bölgesinde ve çevresinde yaşayan Azeriler ve Ermeniler bir çok tarihi, demografik ve ekonomik faktörlere göre birbirine bağlıdır. Buna rağmen, ermeni güvensizliyi onları birbirinden keskin şekilde ayırıyor. Karşı tarafın şer güç olarak sunulması, askeri harcamaların artırılması ve ateşkesin ermeniler tarafından sık sık bozulması sorunun barışçıl yolla çözülmesi zamanının bitmesini bildire bilen kötü belirtidir. Sorunun sabit şekilde çözümlenmesi için paralel süreçler gerekir. Bir çok raporda Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerden olan Ermenilerin ve Azeri topluluklarının bugün nasıl yaşadığı ve sorunun potansiyel çözüm yolları araştırılıyor(Vneşnaya politika belgeler toplusu, 1998:437-438).

3.3 Dağlık Karabağ sorununun Haydar Aliyev dış politikasında yeri

Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan devletinin dış politika rotasında açık ve doğruları yansıtacak şekilde yer alması şüphesiz ki, ulu önder Haydar Aliyev'in tarihi hizmetidir. Genel baktığımızda Ermenistanla siyasi ilişkilerimiz yalnız Dağlık Karabağ üzerinde kurulduğunu göre biliriz. On yıllardır ekmeğini yedikleri Azerbaycan halkına karşı müstesna güzel ahlak gösterdiler. Bu savaş sonucunda bizim arazilerimiz işgal altına düştü, vatandaşlarımız kendi ana ocaklarını terk etmek zorunda kaldılar. Azerbaycanlılar kendi yurtlarından, tarihi topraklarından kovuldular. Şimdi bu topraklar işgal altında. Toprakların yüzde 20'si işgal edilmiştir. O zamanki Azerbaycan yönetiminin seriştesizliyini, ülkede yaşanan acıları umursamazlıkları, hakimiyet uğruna giden kanlı çatışmalarını kullanan Ermenistan Azerbaycan'ın ezeli toprakları olan Dağlık Karabağ'da sivil anayasal iktidar yapılarını yaratmaya başladı. Sonuçta Dağlık Karabağ ayrılıkçıların ve Ermenistan silahlı kuvvetlerinin tam askeri kontrolü altına düştü. 1993 yılının Haziran ayında halkın ısrarlı talebi ile ülkede hakimiyet değişikliği yaşandı. Bir yandan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün bozulması, toprakların verilmesi, diğer yandan ülkenin parçalanması tehlikesi karşısında kaldığını görüp buna katlanmak istemeyen halkın çağrısı ile iktidara dönen Haydar Aliyev ülkede baş kaldırmış bölücü güçleri, Azerbaycan devletçiliyine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne suikastler işleyen suç grupları zararsızlaştırdı, yurtiçi sosyo-politik istikrarı, devlet ile halkın birliğini, yekdilliyini sağladı. Haydar Aliyev'in

Azerbaycan'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü korumak, ülkede sosyo-politik istikrara ulaşmak yönünde acil görevlerden biri devam etmekte olan Ermenistan-Azerbaycan sorunu ile ilgili kesin adımlar atmaktan ibaretti(Ömerov,2000:262).

Haydar Aliyev'in iktidara gelişinden sonra Milli Ordunun oluşturulması, onun savaş kabiliyetinin yükseltilmesi, toprakların savunulması için geniş çaplı önlemler sonucunda askeri çatışmada denge oluştu. Cephe bölgelerindeki yeni durum Ermeni tarafını ateşin durdurulması konusunda ciddi düşünmeye itti. İşte Haydar Aliyev'in girişimi ile, onun kararlılığı, öngörüsü sonucunda 12 Mayıs 1994-de ateşkes anlaşması elde edildi, beş yıldan fazla devam eden askeri operasyonlar durduruldu, sorunun barış yoluyla giderilmesi için ilk ortam oluştu. Görüldüğü gibi ateşkese ulaşmak başarısı hayata geçirildikden sonra tüm bu çalışmalar için geniş imkan ve ortam oluşmuş oldu ve bu alandaki çalışmaların tesiri hayli arttı. Haydar Aliyev sorunun barışçıl çözümüne taraftar olduğunu bildirdi ve onun gergin faliyeti sonucunda AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yoğun barış görüşmeleri götürüldü(Azerbaycan gazetesi, 5 Haziran 1994). 1994 Aralık ayında AGİK"in Budapeşte'de yapılan Zirve toplantısında Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili AGİT faliyetinin yoğunlaştırılması konusunda karar alındı. AGİK devletlerinin başkanları ayarlamanın aşamalı karakterini belli etti ve AGİK Minsk Konferansı eşbaşkanlarına silahlı çatışmanın durdurulması konusunda anlaşma hazırlamayı uyardı. Anlaşma tüm taraflar için sorunun temel sonuçlarının giderilmesini içeren çözümler yaptırmalı ve Minsk Konferansı çağrılması için temel olmadı idi. Çatışma bölgesinde barışın sağlanması için AGİK çokuluslu kuvvetlerinin yerleştirilmesi hususunda bir karara vardı(Azerbaycan gazetesi, 16 Aralık 1999). AGİT 1994 Budapeşte, 1996 yılı Lizbon ve 1999 İstanbul zirvelerinde sorunun barışçıl ve siyasi yollarla çözümü yönünde bazı önemli öneriler ileri sürdü. Özellikle 1996 yılında AGİT Lizbon Zirvesi sırasında Haydar Aliyev'in siyasi öngörüsü ve bilgeliği sayesinde Azerbaycan'ın konumu Ermenistan hariç, dünyanın 53 devleti tarafından kabul edildi, tanındı ve savunuldu(Pravda dergisi, 14 Ocak 1996).

Belirtmek gerekir ki, 1993-2000 yılları arasında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev AGİT yönetimi ve Minsk grubunun temsilcileri ile 130'dan fazla görüş geçirmiştir. AGİT'e üye ülkelerin liderleri ile yapılan görüşleri, yapılan konuşmalar da buraya eklersek, Dağlık Karabağ sorununu çözmeyi kendi üzerine almış bu uluslararası kurumla Azerbaycan'ın ne kadar yoğun çalıştığı, karşılıklı işbirliği yaptığı anlaşılır. Haydar Aliyev 1993 yılından 2001 yılına kadar 68 ülkenin Cumhurbaşkanı ve devlet başkanı ile 485 görüşme geçirmiştir(Başkan

Kütüphanesi, 22 Ocak 2013). Bu görüşlerin hepsinde Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu müzakere edilmiştir. Somut rakamlarla ifade edersek, Haydar Aliyev ABD'nin Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ile bu meseleyi 18, Fransa yöneticileri ile 16, Rusya ile 23, Türkiye yöneticileri ile 78 kez müzakere etmiştir. BM Genel Sekreterleri ile onlarca görüşme olmuştur, NATO, Bağımsız Devletler Topluluğu zirve toplantılarında, İslam Konferansı Örgütü'nün iki, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Zirvesi'nde dört kez, konuşan Haydar Aliyev ülkelerin devlet başkanlarının zirve toplantılarında her defa Ermenistan-Azerbaycan sorununu gündeme çıkarmıştır(Mehdiyev, 2000:29).

AGİT Lizbon zirve toplantısından sonra Minsk Grubu eşbaşkanları dünyanın üç büyük devleti - Rusya, ABD, Fransa oldu. Minsk Grubu eşbaşkanları Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne dair şimdiye kadar üç teklif vermişlerdir. Onların 1997 yılının Haziranında yaptıkları ilk teklif sorunun paket çözüm, 1997 yılının Ekim ayında verdikleri ikinci teklif ise sorunun aşamalı çözümünü öngörüyordu. 1998 Kasım'ında eşbaşkanlar yeni, üçüncü teklif - "ortak devlet" teklifini verdiler. Nihayet, 1999 yılının nisandan başlayarak, Dağlık Karabağ sorununun çözümlenmesi yönünde yeni bir format ortaya çıktı ve o, kendi faliyetleri ile aslında AGİT Minsk grubunun işini tamamlıyordu(Yene orada dergisi, 14 Nisan 2001:443-444). Bu, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanlarının doğrudan diyaloğu idi. Haydar Aliyev'in Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan ile Cenevre'de, Moskova'da, İstanbul'da, Paris'te, Minsk"te, Davos'ta, Yalta'da, Soçi'de, Azerbaycan Cumhuriyetinin sınırında çok sayıda görüşmeleri olmuştur. Ermenistan Cumhurbaşkanı ile görüşmeler sırasında Haydar Aliyev sorunun kısa sürede barışçıl şekilde çözülmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Yönetmelik, Ermenistan ile Azerbaycan arasında uzun süreli kalıcı barış oluşturulması için karşılıklı kabul edilebilir uzlaşmaların arayışı ile meşgul olmuştur. Belirtmek gerekir ki, 1999 yılının sonlarında Cumhurbaşkanları uzlaşma elde edilmesine yakındılar. Fakat Ermenistan varılan anlaşmalardan kaçarak, geri çekildi(Mehdiyev, 2000:34-35).

3.4 Ermenistan-Azerbaycan sorunu ve çözüm çabaları

Haydar Aliyevin Ermenistan - Azerbaycan sorununun çözümü için gösterdiği çabalar tek diplomasi ile sınırlı değildi. Görüşmelerin yapılması ile birlikte, o, Azerbaycan ordusunun oluşumu ve güçlendirilmesine de özel dikkat ediyordu. 1993 yılının sonlarından başlayarak gerçekleştirilen özel olaylar sonucunda Azerbaycan milli ordu yapılanması niteliksel yeni safhaya girdi, kısa süre boyunca tek komandalığa tabi olan nizami ordu oluştu. Şu anda Azerbaycan'ın Silahlı

Kuvvetleri modern askeri teçhizat ile donatılmış, sağlam disiplin, yüksek savaş ruhu ile seçilen, düşmana sarsıcı darbe vurmaya muktedir olan bir ordudur.

Haydar Aliyev tabi ki, Ermeni diasporasını da unutmuyordu. Oldukları her yerde onlar, barışı engelliyor ve Karabağı kendi toprakları olarak gösteriyorlardı. Ermeni diasporasının mevcut olduğu tüm ülkelerde bu yönde çok aktif çalışmaların görülmesine başlandı. Özellikle dünyanın süper güçlerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni diasporası ve Ermeni lobbiçileri harekete getirildi, Sovyet yönetimine baskılar gösterilmesi için Amerika'nın en çeşitli daireleri arasında Ermeni propagandası yeni bir seviyeye kaldırıldı(Yene orada dergisi, 13 Temmuz 2003:464). Bu faliyetin sonucu 1988 yılının ilk aylarında ABD'nin "Washington Post", "Washington times", "Economist", "New York times" gazeteleri, "News week" dergisi Ermeni propagandasının ruporuna dönüştüler. Bu medya baskı yaptıkları önyargılı Ermeni bilgilerle aslında uluslararası alanda Dağlık Karabağ sorununun tahrif edilmesine kasıtlı bir yön verdiler. XX yüzyılın 90'lı yıllarında Amerika'nın önde gelen gazeteleri Ermeni yazılarla dolduruldu. Örneğin, 1989 yılının Kasım ayında "New York times" gazetesinde Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili B.Kellerin büyük bir makalesi yayınlandı. 1990 yılının ortalarında bu gazetenin sayfalarında dünyanın 34 ülkesindeki Ermeni diasporasının 130 temsilcisinin imzası ile Sovyetler Birliği'ndeki Ermenilere karşı zorakılıklar işlenmesi hakkında dünya kamuoyuna karşı açık mektup yayınlandı(Yene orada dergisi, 13 Temmuz 2003:462-463). Bu talebin temelini ise Azerbaycan'da yaşanan olaylar hakkında hiçbir dayanağı olmayan Ermeni milliyetçi bakışları oluşturuyordu. Amerika'nın merkezi gazetelerinde yer almış iftira ve yalanlar büyük dinleyici kitlesi olan "Amerika'nın Sesi" ve "Özgürlük" radyo istasyonlarından da yayınlanmaya başladı. Bütün bunlar tabi ki, Aliyevi tedirgin ediyor ve daha sert ve akıllıca kararlar almaya zorluyordu(Azerbaycan gazetesi, 10 Aralık 2004). Böyle diasporaların belke de en güçlüsü Rusyada olması şüpesiz.

Bilindiği üzere ermenilerin en büyük destekçisi de Rusyadır. Aliyev bunu bildiği için ermenilerden bir adım önde haraket etmeye çalışmış ve cumhurbaşkanlığı döneminde Rusya ile hep dostluk ve işbirliği kurmaya çalışmıştır. Tabi ki, Rusyanın Dağlık Karabağ hakkında düşünceleri de barış taraftarı gibi görünse de, bunu pek göstermemiştir. Siyasetçi Vagif Arzumanlı ise düşünüyor ki, Putin'in haraketlerine göre Dağlık Karabağ sorununun çözümünde calanma olmayacaktır: "O, bu sorunun çözümünü daha fazla durgunluğa götürecek. Medvedyeve kadar Putin'in iktidarı döneminde bu meseleye çoktan çözüm mümkün idi. Rusya Minsk

Grubu eşbaşkanı, Dağlık Karabağ sorununun oluşmasında etkin olan ülke gibi bu meseleyi çoktan çözüm bula bilirdi. Ama Putin bunu yapmadı(Andriyanov, 2005:150-151). Putin, hiçbir zaman Dağlık Karabağ konusunda objektif olmamıştır ve hep Ermenilerin çıkarlarını savunmuştur. Doğrudur, Putin Bakü'de seferleri zamanı şehitliği ziyaret etmiş ve mezarlar üzerine çelenk koymuştur. Ama bu onun Dağlık Karabağ konusunda nesnelliği demek değildir. Azerbaycan aleyhine de karar vermedi. Sadece, sorunun çözümüne ulaşmak için gücü yettiği halde Ermenilere hiçbir etki göstermedi. Putin yeniden başkan seçilirse veya dış kuvvetlerin etkisi, ya da ülke genelinde herhangi direniş sonucunda Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde az da olsa nesnellik gösterebilir "(Andriyanov, 2005:156). Politikacı Arzumanlı diyor ki, Medvedev Putin'e göre daha demokrat idi. Başkan Karabağ sorununun çözümüne çalışıyordu: "Birkaç kez Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanlarının görüşlerini düzenledi ve hatta bu konuyla ilgili kendi önerilerini de verdi. Fakat bu sorunun çözümüne iktidarı yetmedi"(Arzumanlı, Moskva 5 Eylül 2014).

Almanya'da yaşayan Azerbaycanlı aydın Huride Ateş de Putin'den hiçbir şey beklemediğini söyledi: "Bu zamana kadar Rusya'yı yöneten Putin miydi? Tüm dünya düşünüyor ki, Medvedev Putin'in oyuncağı. Medvedev başkan olsa da ülkeyi Putin yönetiyordu. Putin'in Karabağ çözümüne ise inanmak olmaz"(Ateş, Berlin 13 Kasım 2014). Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı, siyaset bilimcisi Hasan Oktay ise yaptığı açıklamada, Putin Kafkasya'da daha da belirgin bir politika izleyecek ve bölgede çatışmalara neden olabilecek herhangi bir olayın önünü alacağını belirtti: "Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un BM Genel Assambleyasındakı çıkışı bunu ispatlıyor. ABD'nin NATO şemsiyesi altında Türkiye'de yerleştireceyi savunma sistemine karşı Rusya-Çin-İran ittifakının oluşması Karabağ'da savaşın önlemeye yöneliktir. Çünkü Karabağ'da uzun sürecek bir savaş bölgeyi ateş topuna çevirir. Putin döneminde Türkiye-Rusya ilişkilerinde bir duraklama dönemi yaşandı. Çünkü Başbakan Erdoğan'ın İstanbul'a bir boğazın açılması projesi en çok Rusya'nın işini zorlaştıracaktı. Bunun için Putin Türkiye ile olan ilişkilerini incelemeye başladı. Bu da Karabağ'ın çözümünü geciktiriyor. Karabağ konusunda Rusya önemli bir oyuncudur ve onun izni olmadan bu sorunun çözümü mümkün değil. Ama bu demek değildir ki, Karabağ sorunu çözülmeyecek. Bunun çözümü için öncelikle Azerbaycan yetkilileri adım atmalıdırlar "(Oktay, Moskva 5 Ocak 2001).

İşte bu durumlarla sürekli karşılaşan Aliyev geciktirilen çözümün zorlaşacağını da anlıyor ve savaşın olmayacağına da garanti vermiyordu. Haydar Aliyev

konuşmasında Ermenistan tarafının Dağlık Karabağ sorununda amacının tecavüzün sonuçlarını meşrulaştırmak ve Azerbaycan topraklarında ikinci bir Ermeni devleti kurmak niyeti olduğunu bildiriyordu. Azerbaycan Cumhurbaşkanı AGİT in zirve görüşündeki konuşmasında bütün bunlara yol verilmeyeceğini taraf devletlerin başkanlarına açıklamıştı. O, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorununun gösterilen ilkeler temelinde giderileceği takdirde ilerici sonuçlar vereceğini ifade etti: "Eminim ki, sorunun BM tüzüğü, AGİT ilkeleri ve uluslararası hukuk temelinde kaldırmak az bir zaman için Ermenistan ile Azerbaycan arasında uzun süreli kalıcı barış oluşmasına olanak verecek, Ermeni ve Azerbaycan halkları arasında iyi ilişkileri sağlayacak, Dağlık Karabağ'ın tüm nüfusu için en elverişli ortam yaratacaktır. "(Aliyev, Aralık 1996). Haydar Aliyev Lizbon sammitindeki konuşmasında Ermenistan Cumhurbaşkanı ve halkına da barış çağrıları yaptı. O, AGİT üyelerinin hepsini bütün olarak Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne yardım etmeye çağırdı: "Ben AGİT Lizbon Zirve toplantısının katılımcısı olan devlet ve hükümet başkanlarına yönelerek onlardan rica ediyorum, Avrupa'da sürekli ve viranedici ihtilaflardan biri olan Ermenistan-Azerbaycan sorununun kısa sürede ortadan kaldırılması için çabalarını esirgemesinler, bizi zor kullanmaya mecbur bırakmasınlar."(Aliyev, Aralık 1996). Danimarka televizyonuna röportajında Haydar Aliyev Dağlık Karabağ sorunu hakkında genel bilgi verdi ve Lizbon Zirvesi'nde görüşmelere uygun yetki aldıklarını kabul ettiğini belirtti(Aliyev, 2 Şubat 1998). Portekiz televizyonu muhabirine yaptığı açıklamada Azerbaycan devlet başkanı yeniden Rusya'nın etkisi konusuna dönerek onun Ermenistan ilişkilerinin aktif olduğunu belirtti. O, Dağlık Karabağ sorununun işlemekle Sovyetler Birliği yönetimini suçladı. Ayrıca Haydar Aliyev Rusya'nın Ermenistan'a etki göstermesinin mümkün ve Rusya'nın önceden bu sorunun önüne geçmek, katliama yol vermemek imkanlarının olduğunu da ileri sürdü(Aliyev, 28 Aralık 1998).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı AGİT Başkanı'nın bilinen beyanı karşılığında Ermenistan tarafının düşünmeli olduğunu ifade etti. Haydar Aliyev Lizbon Zirvesi'nde faliyeti, belli ilkelerin kabul ettirilmesi yönünde mücadelesi hakkında 5 Aralık 1996 yılında Bakü'ye dönerken uçakta gazetecilere daha ayrıntılı bilgi verdi. Azerbaycan Başkanı toplantı öncesinde durumun elverişli olmadığını, Lizbon Zirvesi'nin temel belgesi-"Avrupa'da XXI yüzyılda genel ve kapsamlı güvenlik modeli" adlı bildiride Ermenistan - Azerbaycan sorunu ile ilgili takviyesi olmayan maddenin de olmadığını söyledi(Memmedov, 2005:112-114). Haydar Aliyev Minsk Grubu faliyetlerinin şimdiye kadar sonuç vermemesinde Ermenistan'ı suçladı. Başkan Ermeni tarafının bu prensipleri kabul etmemeyini

temel engel olarak algılamıştır. Bunlar savaşa giden yolu açmaktan başka bir şey değildi. Enes muhabir üyesi S.Halilova göre, Ulu Önder Haydar Aliyev'in uluslararası siyaset düzleminde attığı tüm adımlar sadece Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun adil çözümüne değil, hem de genel olarak, Azerbaycan'ın bağımsızlığının güçlendirilmesini, onun dönmezliyinin tüm dönemler için sağlanmasına yöneliktir(Halilov, Moskva, 15 Eylül 2014).

Bağımsızlık hiç de bazılarının anladığı gibi ancak siyasi bağımsızlıktan, sınırların dokunulmazlığından ibaret değildir. Burası, hem de ekonomik bağımsızlığı ulusal çıkarlara hizmet eden bağımsızlığı içerir. Öyle ülkeler vardır ki, hukuki ve siyasi açıdan egemenliği sağlamış olsa da, gerçek bağımsızlıktan uzaktır. Buna çok örnekler getirmek mümkündür. Buna en yakın olan diğer BDT ülkeleri, örneğin, Ermenistan. Bir karış toprağını kaybetmemiş, aksine, komşu devletin arazisini de istila etmiş Ermenistan, tam manasıyla, bağımsızlık elde edememiştir(Hasanov, 1997:96). Topraklarında başka bir devletin askerleri yerleştirilmiş, sınırları başkalarının kontrolü altında olan Ermenistan halen Moskova'nın siyasi etkisinden kurtulamamıştır ve kendi milli çıkarlarına uygun adımlar atmak imkanından yoksundur. Ermenistan'ın bölgedeki rolü, geçen yüzyılın başında Çarlık Rusyası parçalandıktan sonra Ermenilerin bölgede yakaladığı pozisyonu ve gösterdiği etkinliği hatırlatır. Güney Kafkasya ülkelerinden birinin (Azerbaycan) topraklarının yüzde 20'sini işgal etmiş ve diğer devlete (Gürcistan) karşı da gayri resmi şekilde toprak iddiaları ileri süren Ermenistan, bölgede istikrarsızlığın temel kaynağına dönüşmüştür. Rusya ile askeri-siyasi muttafiklikliyi kullanan bu ülke uzun yıllar yürüttüğü işgalci siyasete göre sorumluluk dışında kalabilmiştir. Fakat bugün bölgede oluşan yeni jeopolitik durum, terörizm ve aşırılıkla mücadelenin tüm dünya için önceliğe dönüşmesi onun bölgedeki konumuna de etkisini göstermektedir.

Ermenistan'ın bölgede ikili ilişkilerin gelişmesine özel önem verdiği ülke Rusya ve İran olmuştur. Bunun Haydar Aliyev farkında idi ve komşu ülkelerle ilişkilerini öyle kurmaya çalışıyordu ki, ermenilerin adımlarını önceden anlaya bilsin. Bilindiği gibi, askeri ve ekonomik alanda daha çok Rusya'ya sığınan Ermenistan için coğrafı açıdan İran'la ilişkiler de büyük önem taşımaktaydı. Çünkü Türkiye ve Azerbaycan sınırı kapalı tutulan ve askeri-siyasi müttefiki Rusya ile sınıra sahip olmayan Ermenistan İran'ı "hayat koridoru" adlandırıyordu(Halilov, Moskva, 15 Eylül 2014). Orta Asya, Çin ve Orta Doğu'ya işte İran üzerinden yol bulan Ermenistan için Tahran'la ilişkilerin zayıflığı tamamen izole edilmesi demektir. Ayrıca, Ermenistan Tahran'ın bölgedeki konumlarının güçlenmesini ABD'nin

yardımı ile bölgenin temel transit devletine dönüşen Azerbaycan'ın konumlarının güçlendirilmesi yolunda önemli engellerden biri olarak görüyor(Kalendar dergisi,15 Ağustos 1994:3-4). Rusya ile Ermenistan ilişkileri daha çok güvenlik ve askeri stratejik işbirliği niteliği taşıdığı halde İran'la ilişkiler esasen ekonomik, enerji, ulaşım, tarım, makine, hafif ve gıda sanayi alanlarını kapsamıştır. Her iki ülke Ermenistan'ın temel sermayedarlarındandır. Şimdiye kadar Ermenistan ekonomisine konulmuş sermayenin yüzde 70-ten çoğu işte bu iki ülkenin payına düşüyor. Bu ülkede gerçekleştirilen askeri, stratejik ve diğer projeler Rusya'nın, diğerleri, örneğin, gaz hattının çekimi, Mehri-Hacaran tünelinin inşası ve başka projeler ise sadece Yerivan'ın değil, hem de Tahran'ın çıkarlarına hizmet ediyor. Güney Kafkasya bölgesindeki süreçler ve güçler oranının değişmesi sonucunda Rusya, Ermenistan ve İran, aslında, temel projelerin dışında kalmışlardır. Ermenistan'ı bu süreçlerde Azerbaycan, Rusya'yı kendi iddiaları, İran'ı ise Batı ve öncelikle, ABD izole etti(Memmedov, 2005:120). Bu durumda, bu üç ülkenin ortak projeleri İran'la Ermenistan'ı uluslararası izoleden kurtarmaya yöneldiği halde, Rusya için sadece Kafkasya politikasında Ermenistan'ı desteklemek politikasından başka bir şey değildir.

Bugün resmi Yerivan Rusya ve İran'la yoğun işbirliğini de esasen bu öğeler ile birlikte esaslandırmaya çalışıyor. Ermenistan'ın resmi politikası şudur: "Türkiye ve Azerbaycan'ın uyguladığı blokaj" ortamında, Yerivan Rusya ve İran'la kapsamlı stratejik işbirliğine mahkumdur. Belirtmek gerekir ki, uzun yıllar Batı'da Moskova-Yerevan-Tahran işbirliğini takdir etmeseler de, bu soruna göz yumuşlar. Fakat son birkaç yılda dünyada ve bölgede oluşan jeopolitik durum, soruna farklı bir yaklaşım meyili yarattı. 11 Eylül olaylarından sonra işgalci imajı kazanmış ve küresel projelerden izole Ermenistan "ikili oyun" oynamak imkanından kısmen yoksun olmuştur(Andriyanov, 2005:158-160). Birkaç yıl önce ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İranla yasadışı işbirliğinde şuçlanan Ermenistan'ın kimya şirketlerinden birine karşı yaptırımlar şeklinde uygulama yapması ve Beyaz Saray'ın İran-Ermenistan doğalgaz hattının çekimine oldukça sert tepki göstermesi de bunun göstergesidir(Kayıtsız mülakat). Haydar Aliyev bütün bunları önceden görmüş ve her defa bunları dile getirmekten kaçınmamıştır. Aliyev ta o zaman Ermenistanın bugün düşdüyü durumu görmüş ve bu şekilde göstermiştir:

1. Dünya birliği artık önceki tek Ermenistan'ın işgalci politikasına göz yummayacaktır, birçok uluslararası örgütler artık bu gerçeği itiraf edecektir. Bu ise Ermenistan'ın uluslararası arenadaki dayanaklarının gittikçe zayıflaması, nüfuz ve imajının kaybedilmesi ile sonuçlanacaktır;

2. Uluslararası terörizmle mücadele çerçevesinde ABD ile işbirliğinden vazgeçemeyen Ermenistan, bununla paralel olarak İran ve Rusya ile müttefiklik ilişkilerini koruyup saklamakta zorlanacaktır;

3. Türkiye ve Azerbaycan'la diplomatik ilişkilerin olmaması ve tüm küresel enerji ve ulaşım-iletişim projelerinin dışında kalması bu ülkenin ekonomik gelişimini ve gelişme potansiyelini gittikçe çok zor duruma düşürecektir;

4. Azerbaycan'ın ekonomik kudreti arttıkça, bölgesel süreçlere etki göstermek açısından bölgesel lidere dönüşecektir ve bu da Ermenistan üzerinde zaferin daha başlangıcı olcaktır;

5. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının açılışından sonra Azerbaycan-Gürcistan işbirliği artık stratejik ortaklık seviyesine kalkacak ve bu, otomatik olarak, Erivan'ın daha bir ülke - Gürcistanla ilişkilerinde soğukluk yaratacaktır.

6. Son olarak, kendisinin işgalci politikası ile tüm uluslararası ve bölgesel projelerin dışında kalan Ermenistan bölgenin en zayıf, fakat militarist devletine dönüşecektir(Pataşov, 5 Aralık 2014).

Bu sözler yıllar sonra kendini gösterdi. Öyle ki, Azerbaycan'la savaş durumu da Ermenistanın milli ekonomik çıkarlarına aykırıdır. Ermenistan ekonomik açıdan kendini geçindirmek güçünde değil, dış yardımlardan bağımlı durumdadır. İşte askeri üsse ve siyasi alete çevrildiyinden ve güvenliği sağlamayı bilmediğinden İpek Yolunun restorasyonu, büyük ölçekli petrol ve gaz hatlarının çekimi vb. bu gibi uluslararası projelerde de yer edemiyor. Bu açıdan, barış Ermenistan'a belki de Azerbaycandan daha fazla gerekir. Fakat maalesef, Ermenileri seciyyelendiren bir nokta da kendi yararından daha çok, başkasına zarar vermeyi üstün tutmaktır. Kendi hasarlarına tuttukları bu ters pozisyonda onların duruş getirmesi en çok dış yardımın hesabına mümkün oluyor(Pataşov, 5 Aralık 2014). Azerbaycan ise kısa bir zamanda siyasi bağımsızlıkla birlikte, hem de ekonomik bağımsızlık elde etmiştir. Onun kendi ekonomik çıkarlarına uygun işlenip hazırlanmış bağımsız siyasi kursu vardır. İster büyük ve ya küçük, uzak ve ya komşu devletlerle, gerekse ekonomik ve kültürel-manevi alanlardaki taraftarlar bakımından Azerbaycan, öncelikle, kendi milli çıkarlarına hizmet ediyor. Hem de bu kaygıların rehber tutulması öyle ince siyasetle yapılmalıdır ki, büyük devletlerin ve komşuların çıkarları ile doğrudan çelişki yaratmasın. Ulu Önder Haydar Aliyev tüm çıkışlarında, siyasi faliyetinde Dağlık Karabağ sorununun adil çözümüne çalışıyordu. Ermenistan'ın saldırısı sonucunda Azerbaycan'ın durumu hakkında

dünya kamuoyuna ayrıntılı bilgi veren Ulu Önder kendisinin kararlı ve ilkesel tutumunu bir kez daha göstermektedir: "Tabi ki, biz bu durumla barışmayı düşünmüyoruz. Azerbaycan hiçbir zaman topraklarının kaybedilmesi ile barışmayacaktır. Meselenin çözümünde uluslararası hukuk kuralları esas alınmalıdır. Azerbaycan dünyadaki tüm ülkelerin toprak bütünlüğüne saygılı davranıyor ve kendisine de aynı münasebetin gösterilmesi gerekir. Bizim toprak bütünlüğümüz sağlanmalıdır (Azerbaycan gazetesi, 3Aralık 1996). Ermenistan'ın işgalci güçleri istila edilmiş topraklardan geri çekilmelidir. Mültecilere ve göçmenlere yurtlarına dönmek imkanı verilmelidir. XXI yüzyılda Avrupa Konseyi üyesi olan bir ülkenin - Ermenistan'ın Avrupa Konseyi üyesi olan diğer ülkenin - Azerbaycan topraklarını işgal etmesine izin vermemeliyiz. "Güney Kafkasya'da en "uzun ömürlü" çatışma olan Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümlenmesi bölgenin güvenliğinin sağlanmasında başlıca engeldir. Bunu artık AGİT de, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği de resmi şekilde beyan etmiştir.

AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanı olan ülkelerin (ABD, Rusya, Fransa) yetkilileri de sorunun kısa sürede giderilmesinde ilgili olduklarını belirttiler. Bununla birlikte, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Güney Kafkasya Özel Temsilcisi Brian Foll, daha sonra ise Washington'daki Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Müdürü, bölgeye göre tanınmış uzman Frederick Starr sorunun düzene salınmamasından endişelerini bildirerek, onun Güney Kafkasya'da gelişmeye engel olduğunu vurgulamışlardır(Andriyanov, 2005:168).

Uluslararası kuruluşların kararlarına rağmen, bu işgal devam ediyor. Bu yüzden de ben derim ki, uluslararası kurumların kararları kim olursa olsun, herkes tarafından yerine getirilmelidir, yani uluslararası hukuka uyulmasını kastediyorum. Peki aslında nasıl oluyor? Bazı durumlarda Güvenlik Konseyi'nin kararları bir gün içinde yerine getirilir. Bize gelince artık 22 senedir yerine getirilmiyor. BM Güvenlik Konseyi dünya birliğinin yüksek organıdır. O, Ermeni işgalci kuvvetlerinin Azerbaycan topraklarından çıkarılmasını gerektiren dört karar kabul etti, ancak yerine getirilmiyor. Ermenistan'a karşı da hiçbir yaptırımlar mevcut değil, uluslararası kınama ise ileri adımda bulunulmamaktadır. Sorunun şimdiye kadar düzene salınmamasının nedeni de budur. Diğer uluslararası kuruluşlar da bu çatışma ile ilgili uluslararası hukuka dayalı kendi ilkesel pozisyonlarını belirttiler, fakat görünüyor, bu, yeterli değildir. Ama Azerbaycan kendi ekonomik, askeri, siyasi potansiyelini güçlendirecektir. Biz, elbette, kendi ezeli topraklarımıza - Karabağ'a, Şuşaya, Hankendi'ye döneceğiz, eskisi gibi orada yaşayacağız, ne yıkılmışsa restore edeceğiz ve ülkemizin iyi geleceğini

sağlayacağız. Söylemeliyim ki, bu çatışma ülkemizin ekonomisine güçlü darbe vurmuştur. Buna rağmen, bağımsız siyasi çizgi yapmakla ve sadece kendi doğal rezervlerimize güvenerek biz ekonomimizi kısa süre içinde yükselttik. Son on yılda artış hızına göre birinci olduk. Ana neden, milli fikir, yani tam bağımsızlık fikri etrafında toplumun birliği oldu. Ayrıca hükümetin Sosyal derecenin iyileştirilmesi üzere amaçlı politikaları da önemli rol oynadı.

Sonuç olarak belirte biliriz ki, Ermenistan konusu Aliyev döneminde oldukça ilerleme kaydetti. Aliyev Dağlık Karabağı almak için uzun yıllar savaşmış ve bu başarıya uluşmak için gösterdiği çabaların sonuçsuz kalmayacağını bugünki durumlar açık bir şekilde gösteriyor. Azerbaycan tarafı oluşmuş durumun giderilmesi için imkanlarının dahilinde önlemler almalıdır. Aksi takdirde, Güney Kafkasya'da süreçlerin hangi yönde gideceğini tahmin etmek zor olacaktır. Bugünki şartların Azerbaycan lehine olduğunu düşünürsek, savaşa gidildiği an Azerbaycanın kazanacağı bir gerçektir. Şartların Azerbaycan lehine olmasını ise Azerbaycanın Haydar Aliyeve borçlu olduğunu unutmamalı. Çünki, onun çabaları sayesinde dünya ermeni gerçeğini gördü. Onun sayesinde Azerbaycan Kafkasyada önemli bir devlete dönüşe bildi. XX yüzyılın sonu - XXI yüzyılın başlarında Ermenistan devletinin saldırgan politikasının kanlı yıllıklarına yazdığı bir ortamda Ermenilerin iki taraflı olarak, aracılar yoluyla görüşmeler yürütmesi 90 yıl önceki tecrübeyi gözden geçirmeyi gerektirir. Geçtiğimiz süre zafında Ermeni yalanı, onun fırsat anında manevrli davranışı değişmedi. Aynı bölgeyle ilgili aynı motif, aynı iddia tarihi paralellik etmenin lüzumunu ortaya koyuyor

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Güney Kafkasyaya Diğer Devletlerin İlgisi Ve Tesiri

4.1.Giriş

Jeopolitik ve stratejik önemi, etnik açısından çeşitliliğine göre, boru hatları güzergahların bu bölgeden geçmesi ve Avrupa'yı Asya ile birleştiren Güney Kafkasya bölgesi Rusya dış politikasında en önemli yeri tutmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya bölgeye hakim olmak ve bölge ülkelerini etkisi altına almak amacını dış politikasında ilk sırada tutuyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Güney Kafkasya bölgesi yeniden diğer devletlerin ilgi alanına girmiştir. Öyle ki, başta Rusya olmak üzere Amerika, Avrupa Birliği, Türkiye, İran gibi devletlerin de Güney Kafkasya'ya ilgisi artmıştır. Bu açıdan Rusya Güney Kafkasya'yı ne pahasına olursa olsun elden vermek istememiştir. Hatta A.Volski yazıyordu ki, "Rusya'nın Kafkasya'daki jeopolitik çıkarları XIX yüzyıldaki gibi kalmaktadır. Biz istesek bile Rusya burdan giden değildir. Rusya'nın tek bir korkusu var ki, Rusya burdan gitse diğer devletler (ABD, İran) onun yerine geçebilirler. Bu da Rusya'nın amaçlarına bağdaşmamaktadır"(Druz, 20 Kasım 2014). Haydar Aliyev bunları görüyor ve Azerbaycanın bırak yeniden Rusyadan asılı olmayı, ülkemizi bu bölgede önemli aktör haline getirmemeye çalışıyordu.

4.2. Güney Kafkasyada Diğer Devletler

Klasik jeopolitikte böyle bir slogan vardı: "Kim, Avrupa'yı kontrol ediyorsa, o tüm dünyayı kontrol ediyor ". Fakat tarihi gelişim sonucunda dönemin taleplerinin değişimi devletlerin dış politikalarında, özellikle jeostratejik politikalarında değişikliklerin gerçekleşmesi ile sonuçlandı. Bu değişiklikler ise kendini daha çok devletlerin dış politika yönlerinde, onların maksadlarında ve bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları yöntemlerde göstermiştir. Klasik jeopolitikte o dönemin koşullarına uygun oluşmuş bu sloganı şimdi de bu tür değiştirmek mümkün: "Kim enerji kaynaklarını kontrol ediyorsa, o, dünyayı kontrol eder". Biraz da genişletirsek, bu faktörlerin sırasına iyi coğrafı bakış ve jeopolitik konaklama faktörünü de dahil ede biliriz. Güney Kafkasya hep dünya adlı organizmanın hayati öneme sahip olan organlarından biri olup ve şu anda da bu önemini koruyup barındırmaktadır. Bu bölge uzun süre SSCB'nin sayesinde dışarıdan izole şekilde kalmış ve şöyle desek, gezegende kendi rolünü oynamak imkanından mahrum edilmiştir.

SSCB'nin dış politika konsepti komünizmin imperializm üzerinde kesin zaferi etrafında kuruluydu. Bu yön ise Batı ile karşı-karşıya gelişe yol açtı. Doğrudur, bu kutuplaşmanın ve SSCB'nin kendini uluslararası alemden izole etmesinin tek nedeni değildi, ama temel nedenlerden biri idi. Sovyet İttifakınm çöküşü ise SSCB'nin bir parçası olarak uluslararası alemden izole, unutulmuş bölgeler, özel stratejik ve jeopolitik önem arz eden transit yolları etrafında yeni siyasi ve jeopolitik mücadelenin başlaması ile görülmeye başladı ki, bu bölgelerden biri de Güney Kafkasya idi. Güney Kafkasya bölgesinin jeopolitik konumu hem onun potansiyalına, hem de coğrafi konumuna göre çok önemlidir(Druz, 20 Kasım 2014).

Dünyanın ayrı ayrı devletleri bölgesel düzlemde hızlı şekilde silahlanmaya start verdi. Bir grup devletler kendi toprak iddialarını kısa zaman içinde hayata geçirmek ve farklı bölgelere etki imkanlarını artırmak amacıyla silahlanma sürecine başladığı halde, başka grup devletler ise birincilerin atacağı adımın ona tehlike yaratacağı, bölgede kuvvetler dengesi bozulacağından ihtiyatlanarak yeterli önlemleri almıştır. Özellikle, bölgesel spektrum, daha doğrusu Güney Kafkasya ve Avrasya bölgelerinde cereyan eden süreçlerin arka planında bunu açıkça görmek mümkündür(Abbasbeyli,2011:105). Oysa bu mücadele her iki bölgede ilgi çevrelerinin olduğu Rusya'nın şahsında kendini gösteriyor. Fakat tüm bunlara rağmen Avropanın ve ABD-nıin Rusiyanın batı ve güney sınırlarında "köprü", "sanitar-kardonu" yaratmak gibi jeopolitik planları, ayrıca, bu planın gerçekleşmesine yönelik faliyeti Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunu zayıflatmakta devam ediyor. Bu aktiviteye Güney Kafkasya bölgesi ülkeleri, ayrıca, BDT üyesi diğer eski Sovyet ülkelerin Batı ile aktif siyasi, askeri, ekonomik işbirliğine katılımı, Avrupa-Atlantik mekana entegre vb. süreçleri ait edilebilir. Bu süreçler ise Rusiyanm timsalmda olumsuz imaj yaratmak politikası ile paralel şekilde gidiyor(İsayev, 2012:45-46).

Fakat meseleyi incelerken sadece Rus tadkikatçılarının argümanları ile yetinmek olmaz. Bu fikirlere karşı argüman gibi Azerbaycan'ın tanmmış politikacılarından olan Vefa Guluzadenin bazı görüşlerini söylemek mümkün. Vefa Guluzade belirtiyor ki: “Bağımsızlığın ilk yıllarında, yani SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya devletleri, özellikle Azerbaycan demokrasi ve pazar ekonomisine giden yolda bir takım engellerle yüzleşti. Rusya ve İran gibi devletler Güney Kafkasya'da kendi konumlarını yeniden ele geçirmeye ve güçlendirmeye çalıştı. Bu durumda Güney Kafkasya devletlerinin gerçekten bağımsız devlet olarak kalmaları için Batı'nın yardımına ihtiyacı vardı”(Guluzade, 14 Ekim 2005). Rus

araştırmacılar Güney Kafkasya bölgesi ülkelerinde bu dönemde de Rusya'ya karşı ilişkilerin keskinleşdiyini belirtiyorlar. Onlar buna neden olarak 90'lı yıllardan başlayarak Gorbaçov hükümetinin, sonra ise Yeltsin'in Güney Kafkasya politikaları ile ilgili yol verdikleri hataları gösteriyorlar. Aynı zamanda, onlar Güney Kafkasya'daki mevcut jeopolitik durumun ve Batı'nın buradaki politikasının ne Rusya, ne de Güney Kafkasya ülkeleri için iyi olduğunu belirtiyorlar. Azerbaycan da dahil Güney Kafkasya ülkeleri bağımsızlığın ilk yıllarında Rusya ile işbirliğine meyilliydiler. Fakat Yeltsin hökumetnin bu devletlere karşı soğuk tavrı söz konusu işbirliğine engel oldu. Öyle ki, o dönemde milli lider Haydar Aliyev hükümeti Rusya ile iki konuda ortak yola gelmeye çalışıyordu:

1. Karabağ sorununun çözümü yönünde çabaların artırıla bilmesi;

2. Hazar'ın petrol ve gaz ehtiyatlarmın kullanımında işbirliği (Moskovskaya Pravda dergisi, 5 Mayıs 2003:6-8).

Fakat Yeltsin hükümeti bu süreçleri uzatmaya çalışıyordu. Hatta görüşmelerden birinde milli lider Haydar Aliyev şunları kaydetti: "Biz size deniz yataklarının işlenmesinde işbirliği öneriyoruz ve çeşitli sıkıntılardan, teknoloji eksikliğinden konuşuyoruz. Sizden destek alamayınca biz Amerikalılara müracaat ediyoruz, o zaman yine ortaya çıkıp, bunu yapmak olmaz diyorsunuz. Sizin istediğiniz nedir?"(Sadovniçiy, 23 Mart 2014). Bu olgudan da görüldüğü gibi, ruslar Azerbaycanın Batı yönümlü gelişme yolunu almasını Rus hükümetinin Güney Kafkasya politikasında yol verdikleri kaba hatayla koordine ediyordu. Fakat bu esaslandırma hiç de doğru sayılmaz. Güney Kafkasya'da dünya için önemli jeopolitik konuların çözüldüğü o dönemde Azerbaycan'ın, hem de diğer Güney Kafkasya ülkelerinin Batı'ya yüz tutmalarını Vefa Guluzade 1995 yılı 18 Mart'ta "Komsomolskaya pravda" ya verdiği demeçte aşağıdaki gibi açıklıyordu: "Halen kendi ekspansionist bakışlarımdan el kullanmıyorum. Rusya Güney Kafkasya ülkelerinin, hem de Azerbaycanm bağımsızlığını tehdit eden önemli bir tehlikedir. Azerbaycan Orta Asya ve Güney Kafkasya'nın diğer devletlerinden farklı olarak Azerbaycanın topraklarında rus birliklerinin varlığına son verdi. Bu ise Rusiyanm Azerbaycanı bölgeyi benimsemekte temel engel olarak görmesine neden oldu. Buna cevap olarak Rusya İran'la çabalarını birleştirerek Azerbaycan'a baskısını güçlendiriyor "(Komsomolskaya pravda dergisi, 18 Mart 1995:7). Bu olgulara dayanarak söylenebilir ki, Rusya-Azerbaycanın ilişkilerini kötüleştiren etken aslında o dönemde Rusya'nın bölgeyle ilgili jeopolitik hattı ve Azərbaycanm bunu düzgün değerlendirmesi oldu.

SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasyada jeopolitik durumun bir yönünü Ermenistan-Azerbaycan sorununun keskinleşdiyi ortamda yabancı devletlerin, özellikle de komşuların konumu oluşturmaktadır. Genellikle çeşitli araştırmacılar Karabağ sorununun meydana çıkmasını çeşitli şekilde açıklamaktadırlar. Bu alanda özellikle iki yönü belirtmek mümkün:

1.Bu çatışmayı halkları esarette tutmak için Rusların yaratdığmı düşünen batı ve yerli araştırmacılar;

2.Karabağ sorununu SSCB'nin zayıflaması ve milletlerarası çelişkinin güçlenmesi ile anlatan Rus araştırmacılar(İsayev, 2012:50).

Genellikle, SSCB'nin "miras" koyduğu etnik çatışmalardan biri de Karabağ sorunuydu. Karabağ anlaşmazlığını sonraları SSCB'nin varisi olan Rusya, Güney Kafkasya'da kendi konumunu güçlendirmek ve bölge ülkelerine etkilemek için bir araç olarak kullandı ve halen bunu yapmaktadır. SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya regionundakı jeopolitik duruma etki eden diğer faktör ise bölgenin eski aktörlerinden olan İran'nın bölgeyle ilişkisiydi. 1990 yılından başlayarak Rusya ve İran aktif şekilde "Kuzey-Güney" projelerini hayata geçirmeye çalışıyor ve bu yolda belli bir çalışmalar da görüyorlardı. Bu projenin de temel bölümünü İran ve Rusya arasında gövde yollar aracı ile ilişkinin restore edilmesi oluşturmaktadır ve elbette, bu yollar Azerbaycan topraklarından da geçiyor(Krasnaya zvezda dergisi, 17 Nisan 2000:13).

4.3 Güney Kafkazya eski ve yeni aktörlerin rekabet bölgesi gibi

Tabi ki, Güney Kafkazyada bir de yeni ve eski aktörler vardı. Bu da başka bir konuydu. "Eski" ve "yeni" aktörler anlayışlarını somut şekilde bu tür anlatalım. Bilindiği gibi, SSCB'nin dağılması Güney Kafkasya'da yeni jeopolitik mücadelenin başlamasına neden oldu. Bölgede jeopolitik çıkarları olan devletleri bu kaygıları ve bölgeyle ilişkilerinin varoluş tarihine göre iki gruba ayrımak mümkün:

1. "Eski" aktörler;

2. "Yeni" aktörler

Eski aktörler deyince, Güney Kafkasya bölgesi ve hem de Güney Kafkasya ülkeleri ile eski tarihi ilişkilere sahip devletler öngörülüyor ki, bu kategoriye dahil olan devletler, genellikle, söz konusu bölgeye komşu olan devletlerdir. Öyle ki, eski aktörlerin Güney Kafkasya'ya ilişkin jeopolitik ilgileri hakkında konuşurken

Rusya, İran ve Türkiye'nin bölgeye ilişkilerinden bahs edilecektir. Yeni aktörler ise SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya bölgesi ile ilgili yeni jeopolitik çıkarları oluşmuş ve bu amaca ulaşmak için yeni jeopolitik yön almış devletleri içerir ki, bu devletler içerisinden de daha fazla ABD Güney Kafkasya bölgesinde jeopolitik mücadelede hayata geçirdiği aktif politikası ile gözönünde(Spravoçnik(ajanda) Nato, 23 Eylül 2001).

Genellikle, Güney Kafkasya bölgesini gözden geçirirken ve uluslararası entegrasyon süreçlerinde yerinin belirlenmesinde, bir olgu etrafında dikkati toplamak gerekir ki, Güney Kafkasya bölgesinde egemen devletlerin oluşması ile bölgede Rusya, İran, Türkiye gibi geleneksel, başka bir deyişle, "eski" oyuncuların ilgilerinin artması ile birlikte, bölgeye yeni aktörlerin - ABD, lider Avrupa devletleri, Asya - Pasifik bölgesi ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerinin çıkarları yönelmeye başladı. Tarihe bakıldığında da görüyoruz ki, Güney Kafkasya bölgesinin tarihi gelişimi yukarıda adı geçen "eski" oyuncuların bölgeyi kontrol etmek ve ya onu paylaşmak uğruna yaptıkları mücadele ortamında gitmiştir. Bu da gösteriyor ki, bölgenin siyasi statüsünde yaşanan herhangi bir değişiklik orada "yeni" aktörlerin meydana çıkmasına yol açıyor ki, bu da Rusyayı rahatsız ediyor. Bu durum yirminci yüzyılın öncesinde Çarlık Rusyası dağılınca kendini gösterdi. "Yeni" aktörlerin bölgeyi kendi jeopolitik çıkarları konusuna dönüştürmesi süreci de işte bu dönemden başlar. Güney Kafkasya'da o dönemde bağımsız devletlerin mevcut olduğu süre zarfında da ABD ve Avrupa ülkeleri bölgeye özel ilgi gösteriyordu. Amaç ise tabi ki, bölgede pozisyon kazanmak idi. Burada, özellikle, Gürcistan-Almanya ilişkileri dikkati çekmektedir. Güney Kafkasya'yı dünyadan izole eden Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da bu süreç hızlı bir şekilde gözlemlenmektedir. "Yeni" aktörlerin Güney Kafkasya'ya çıkarları sadece azalmamış, hatta yeni amaç ve yöntemlerle zenginleşerek artmıştır(Abbasbeyli, 2011:107). SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya'daki bölge içi durumu kısaca aşağıdaki gibi karakterize edilebilir:

1.Azerbaycan ile Gürcüstanm pozisyonlarında yakınlaşma, sosyo-ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi.

Kendisini sadece iki ülke arasmdakı ilişkilerde değil, ayrıca, NATO ile ilişkilerin kurulmasında, Avrupa ve diğer uluslararası yapılara entegrasyonda, kendi demokratik institutların güçlenmesine yönelik iç siyasette de gösteriyordu.

2. Ermenistan'ın Azerbaycan'a, Türkiye'ye ve kısmen, gizli de olsa, Gürcistan'a karşı sergilediği agresif tutum.

Bu pozisyon yüzünden Ermenistan kendi kendini bölgesel, kısmen de uluslararası entegre proseslerinin dışında koyuyor. Bir takım uluslararası teşkilatların ve arabulucu devletlerin önerilerine rağmen Ermenistan Karabağ konusundaki agresif tutumundan vaz geçmiyor, ancak, komşu olduğu ülkelerin çoğunluğu ile sınırları kapalı. Ayrıca, Ermenistanın bu tutumu onu TRACECA projesine katılmak imkanından da mahrum etmiştir(Strateqiçeskaya Konsepsiya Severoatlantiçeskova Soyoza belgesi, 4 Ocak 2001).

Ermenistanın bölgedeki pozuculuk politikası iki devlete hizmet ediyor. Bu, Rusya ve İran'dır. Rusya ve İran SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya'daki jeopolitik durumla barışmak istemiyor. Ermenistan istisna olmakla, Güney Kafkasya'nın diğer iki ülkesi - Azerbaycan ve Gürcüstanın Batı odaklı gelişme yönü almaları, hem de buna doğrudan müdahale imkanının olmaması Rusya'yı rahatsızlık veren temel mesele idi. Ayrıca, İran ve Rusiyanın Azerbaycan -Türkiye -Gürcistan işbirliği üçgeninde kıskançlıkla yaklaşımları da belirtilmelidir. İran ve Rusiyanın Güney Kafkasya bölgesinde sorunların oluşturulmasında ve tırmandırılmasında rolü büyüktür ve burada esas amaç Kuzey-Güney koridoru açmakla bölgeye, dolayısıyla Batı-Doğu, yani Avrupa-Asya koridorunu gözaltına almaktan ibarettir. Fakat bir gerçek de vardır ki, tarih boyunca Avrupa ve Asya arasında transit ülke rolüne iddialı olan Rusya bu pozisyondan geri çekilmektedir. Bunu TRACECA projesinin gerçekleşmesi ve Bakü-Tiflis- Ceyhan petrol boru hattının çekimi bir kez daha teyit ediyor. Bununla bile, Azerbaycan ve Gürcistan Rusya ve İran'la işbirliği ilişkilerinin korunmasında meraklıdırlar. Resmi Bakü Rusya ve İran'ın karayolu bağlantılarını güçlendirecek Kuzey-Güney koridorunun oluşturulması planına olumlu yaklaşıyor(Druz, 1999:312).

Tüm bunlara rağmen, Rusiyanın askeri yönünden Ermenistan'da varlığı, Moskova'nın Yerivan'a etki göstermemesi, aksine, Dağlık Karabağ'da, ayrıca, Güney Osetya ve Abxaziyadakı bölücü rejimlerin desteklenmesi, Kremlin hükümetinin bölgedeki sorunların çözümünde sadece izleyici tutumu Gürcistan ve Azərbaycanın modern entegrasyon süreçlerinde bulunmasına engel olmak, onlara etki etmek politikası olarak değerlendiriliyor. Buna karşılık, İran Hazar'ın statüsü konusunda Azerbaycan'a karşı agresif tutumu ile paralel olarak Ermenistan ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini genişletiyor ve ona yardımcı oluyor. Genel olarak bakıldığında, SSCB'nin çöküşünden başlayarak "yeni" ve "eski" aktörler Güney Kafkasya ülkelerini kendi jeopolitik ve jeoekonomik ilgilerinin gerçekleşmesi için kullanmaya çalışıyor(Exo gazetesi, 30 Aralık 2004). Böylece, ABD ve Avrupa devletleri Güney Kafkazın barış ve istikrar bölgesi olmasını, Batı ile Doğu

arasında koordinasyon rolünü oynamasını, ayrıca, onların Ortadoğu ve Asya'daki önde gelen region olmasını istiyorlar. Bu amaçla bu aktörler Güney Kafkasya cumhuriyetlerine devlet yapılanmasında ve güçlendirilmesinde yardımcı oluyor, Batı odaklı, demokratik rejimlerin kurulmasına çalışıyor. Bu stratejinin sonucu olarak, 2003 yılının sonbaharında Gürcistan'da Batı yanlısı rejimin kurulması ile sonuçlanan "Gül devrimi" yaşandı.

SSCB dağıldıktan sonra gözleri Güney Kafkasya'ya yönelik "Yeni" aktörlerin listesine Japonya, Çin, Pakistan ve Asya-Pasifik bölgesinin diğer devletlerini de eklemek doğru olur. Adı geçen devletlerin dikkatini çeken temel etken ise Azerbaycanın enerji kaynaklarıydı. Güney Kafkasya'yı Batı'ya çıkış yolu olarak gören bu devletler aktif diplomatik çelişkilerden kaçarak "eski" aktörler ile ilişkileri gerginleşdirmemeye çalışıyorlardı. Fakat bölgede yeni bağımsızlık kazanmış devletler Batıyı kendi bağımsızlıklarının güvencesi gibi görmeye başladılar(Utkin, 1995:218-219).

Avrupa ve ABD ile ilişkiler ilk önce diplomatik yolla kurulmaya başladı, zamanla ise doğrudan işbirliği karakteri aldı. Fakat bağımsızlıklarının ilk yıllarında Rusiyanın konumunun daha sağlam olduğu devlet Ermenistan oldu. Ayrıca, Rusya Dağlık Karabağ sorununda Ermeni pozisyonunu tutarak Azerbaycan'nı da etkilemeye çalışıyordu. Aynı zamanda, Gürcistan'da etnik çatışma ocaklarının oluşturulması ve bu durumun gerginleştirilmesi de o dönemde Rusiyanın Güney Kafkasya ile bağlı jeopolitik planlarının bir parçası oldu. Bu ise sadece Güney Kafkasya devletleri için tehlike teşkil etmiyordu. Rusya'nın bu politikası, attığı bu adımlar bölgede jeopolitik çıkarları olan diğer devletlerin de Güney Kafkasya ile ilgili planlarını tehdit ediyordu. Bu devletlerden biri ve neredeyse, birincisi bölgede "yeni aktör" olarak karakterize ettiğimiz ABD idi. Kendi "küresel demokrasi" politikasında Güney Kafkasya'ya özel önem veren ABD bu bölgeyi Doğu'ya dair planlarının hayata geçirilmesini kolaylaştıracak geosiyasi bir dayanak gibi görüyordu(Utkin, 1995:223). Buna göre de Güney Kafkasya bölgesinde Rusya ekspansiyasına ve İran fundamentalizmine son konulması bölgenin devletleri kadar ABD-nin de ilgi odağında olan sorunlardı. Dokunulması gereken konulardan biri de SSCB dağıldıktan sonra NATO'nun bölgeye entegrasyonu ve Rusiyanın bu sürece engel olmak girişimleri. Bu konuda ise belirtilmesi zorunlu olan siyasi olaylardan biri Mayıs 15 1992 yılında Taşkent'te "Kolektif Güvenlik Anlaşması" nın imzalanmasıdır. Aynı zamanda Rusiyanın bölgede konumunun güçlü olduğu tek ülke olan Ermenistan'a askeri yardım göstermesi meselesine de değinmek gerekir. Öyle ki, sadece 1997 - 1998

yılları için Rusya Ermenistan'ı S-300 hava savunma sistemi, aynı zamanda her birinin değeri 15-20 milyon ABD doları olan MIG-29 savaş uçakları sağlamıştır(Azerbaycan gazetesi, 13 Mart 1998). Bu yardımların da temel amacı bölgenin askeri bakiyede Ermenistanın ağırlığını artırmak yoluyla Güney Kafkasya'da konumunu pekiştirmekten ibaretti. Bu ise tabi ki, NATO nun bölgeye gelişine karşı gördüğü cevap önlemlerinden biridir. Fakat aynı dönemde Rusiyanın Azerbaycan'ı işbirliğine çekmeye yönelik aktif siyaseti de gözlemlenmektedir. Bunun da sebeplerinden biri 907-ci değişikliğin ABD - Azerbaycan ilişkilerinde gerginlik meydana getirmesi idi. Hatırlatmak gerekir ki, adı geçen değişiklik 1992 yılında ABD Kongresi'nde "Özgürlüğü Savunma Yasası" na eklenmiştir. Sivil hukuklarının bozulduğu ve Ermenistan'ın kuşatılmış tutulduğu sürede Azerbaycan'a herhangi bir yardımın gösterilmesi durdurulmuştu. ABD'de bu konuda o kadar da riske gitmek istemiyordu. Hatta ABD Kongresi 138 milletvekili bu değişikliğin iptal olunmasının lehine oy vermişlerdi(Utkin, 1995:225). Bütün bunları genelleştirerek söylemek gerekir ki, SSCB dağıldıktan sonra "eski" aktörlerin Güney Kafkasya bölgesi ile ilgili jeopolitikası yeni bir aşamaya girdi. Bununla paralel şekilde Güney Kafkasya bölgesinde jeopolitik çıkarları olan yeni aktörlerin ortaya çıkması süreci başladı. Bu ise region uğruna yeni jeopolitik mücadelenin başlaması demek idi. SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya bölgesi dünya geopolitikinin merkezine dönüştü. "Soğuk savaş" sona erdikten sonra oluşturulan yeni dünya düzeni, Merkezi Asya, Orta Doğu ve Hazar bölgesine çıkış için köprü rolünü oynaması ve diğer faktörler Güney Kafkasya'yı SSCB dağıldıktan sonra Avrasya materikinde başlamış jeopolitik mücadelenin temel meydanlarından birine çevirdi. Rusya ise Güney Kafkasya bölgesi ile tarihi, ekonomik, kültürel ilişkilerle bağlı olan bir devlettir(Vışka dergisi,17 Nisan 1998:9).

4.3.1 Rusya Güney Kafkasyada eski aktör gibi

Rusiyanın bu bölgeyle ilgili hayati çıkarları olduğunu da haklı olarak belirtmek gerekir. Fakat rus araştırmacılar Rusiyanm Güney Kafkasya ile ilgili yürüttüğü siyasete doğal olarak çok farklı yaklaşıyorlar. Onlar belirtiyorlar ki, Rusiyanın Güney Kafkasyaya ilişkin ulaşmak istediği jeopolitik amaçlar yok ve Rusiyanm Güney Kafkasya politikası sadece bölge devletleri ile işbirliğinin artırılmasına yönelmiştir. Buna neden dünyada, aynı zamanda Güney Kafkasya'daki modern siyasi ve jeopolitik durumun Rusiyanın aleyhine olmasıdır. Rusya Güney Kafkasya'ya Türkiye ve İran'la savaşlar götürerek gelmişti. Bu savaşlar tek nüfuz daireleri kazanmak uğruna gerçekleşmemiş, Rus imperiyasının genişlemesi ve

güney sınırları boyunca emniyet kemerinin oluşturulması için yapılmıştır(Şmelevoy, 4 Nisan 2014). Yıllarca bu araziler Rusiyanın jeopolitik parçacıkları olmuşlardır. Yirminci yüzyılın devrimci olayları ve bunun ardınca başlayan Sovyet dönemi Rusya imperiyasının bu ucgarlarının büyük ittifakın bünyesinde eşit subyektlere çevrilmesi ile sonuçlandı. Belirtilen bölgelerin, özellikle de Güney Kafkasya bölgesinin bugünkü Rusya'nın sosyo-kültürel ve ekonomik seviyesine olumlu yönde etkisini görmemek mümkün değildir. Şu anda ise Rusiyanın Güney Kafkasya uğrunda mücadelesinin nedeni hiç de onun bu eski arazilerini yeniden ilhak etmeyi amaç edinmesinden ibaret değildir. Rusya'nın bu aktifliği Güney Kafkasya'daki konumunun saklanmasına ve güçlendirilmesine yönelmiştir (Askerov, 2004:166). Bu amacın gerçekleştirilmesi ise Rusya hakim çevrelerinden Güney Kafkasya'ya dair yeni siyasi çizgisini gerektirir ki, bu da henüz gözlenmekte değildir. Rusya siyasi elitasının içerisinde bazen bir fikir de belirtiliyor ki, "Bugünkü Rusya için Güney Kafkasya'nın sorunları gereksiz baş ağrılarıdır ". Güney Kafkasya'nın bir çok siyasetçileri tüm sorunların Batıya entegrasyonu hızlandırarak ve Rusya'dan yüz döndermekle biteceğini düşünüyorlar.

Rusya politikacılarının büyük bir bölümü bu siyasi yönü yanlış hesap ediyorlar. Böyle ki, Güney Kafkasya kendi jeopolitik ayarlarına göre Batı ile Doğu, Avrupa ile Asya, kuzeyle güney, İslam'la Hıristiyanlık arasında benzersiz bir köprüdür. Bu faktör Güney Kafkasya ve Rus halkı için çok faydalı olabilir. Aksi takdirde ise Güney Kafkasya devletlerin rekabet meydanı olarak, kale olarak kullanılması kötü olur ve bundan çok hasar çekebilir. Çünkü şu anda Güney Kafkasya bölgesi Rusya, ABD, Avrupa Birliği devletleri, NATO, Türkiye ve İran gibi bölgesel devletlerin jeopolitik ve jeostratejik ilgilerinin kesiştiği bir noktadır (Nezavisimaya gazetesi, 24 Ekim 1999:2-3).

4.3.2 ABD ve Güney Kafkasya

ABD Güney Kafkasya bölgesinde büyük mevki sahibi olan ve bölgedeki duruma etki etmek için büyük avantajları olan bir aktör olmuştur. Washington ve Moskova arasında Güney Kafkasya'da nüfuz çevreleri uğruna SSCB dağıldıktan sonra daha da güçlenen jeopolitik mücadele şimdi de devam etmektedir. Bu rekabete detayları ile baktığımızda, Rusya henüz bu mücadelede kaybeden taraf. Artık Güney Kafkasya'da ABD'nin pozisyonunun Rusiyanın konumunu üstelediyini görüyoruz. Hatta Ermenistan'ı da bu konuda istisna olarak kabul etmek zor olurdu. Ermenistan Kolektif Güvenlik Sözleşmesinin üyesi olmasına rağmen, kendini Güney Kafkasya'da Rusya'nın stratejik ortağı hesap etmesine rağmen ve

Amerika'ya ilgisinin Gürcistan'da olduğu kadar olmamasına rağmen, ABD-nin bölgedeki konumu Rusya ile Ermenistan arasındaki bu ortaklığı tehlike altında tutar. Siyasi eğilimine göre Azerbaycanın Batı'ya meyil etmesinin nedenlerinden biri de Rusya'nın Karabağ sorununda tuttuğu konumdur. Bu açıdan Rusiyanın son dönemde bölgede nüfuzunun düşüşünün tam aksine ABD'nin timsalında Batı'nın bölgedeki konumu hayli güçlenmiştir(Utkin, 1995:264). 2001 yılının Haziran ayında Polonya'ya ilk ziyareti sırasında Başkan George Bush Varşova Üniversitesi'ndeki konuşmasında esas dikkati Avrupa ve Avrupa-Atlantik mekana entegre meselesine yöneltti ve belirtti ki, "her bir Avrupa devleti NATO'ya ve AB'ye üye olmak iddiasında olabilir, buna bir sınırlama getirilmiyor. Bu bizim ilkesel görüşümüzdür ". Burada Bush hem Ukrayna'yı, hem de Güney Kafkasya ülkelerini öngörüyordu ki, Güney Kafkasya ülkeleri içerisinde de ilk aday Gürcistan sayılıyordu(Spravoçnik(ajanda) Nato, 23 Eylül 2001).

Şu anda ilk bakışta Güney Kafkasya ülkelerinin ABD için önemi bu bölgenin Doğu'nun demokratikleştirilmesi için uygun jeopolitik konum, plastdarm rolünü oynamasıdır. Fakat bu, meselenin görünen tarafı. Aslında Güney Kafkasya'ya sahip olmak ABD'nin Hazar-Karadeniz bölgesinde, özellikle, Orta Asya'da konumlarının güçlenmesini sağlayacak ki, bu da ABD nin milli güvenliği için çok önemlidir. Ama bu amaca ulaşmak için Güney Kafkasya ülkeleri kendileri öncelikle demokratikleşmenin ve modernleşmenin nesnesi olmalılar. ABD'nin Güney Kafkasya'daki ilgisinin bir bölümünü de enerji faktörü tutuyor. SSCB dağıldıktan sonra ABD'nin eski Sovyet ülkelerinde, özellikle de, Güney Kafkasya'da faliyeti genişledi. Rus strateklerinin "Kaynak emperyalizmi" olarak adlandırdıkları bu politikada ABD-nin temel ilgisini enerji faktörü oluşturmaktadır(Aliyev, 2003:115-116).

Bölge ülkelerinin entegrasyon süreçlerine dahil olunmasını, Güney Kafkasya ülkelerinin, özellikle de, Gürcüstanın NATO'ya hazırlanmasını araştırmacılar bu politikanın bir parçası olarak görüyorlar. Hazar petrolü Amerikanın petrol ithalının diversifikasiyasını sağlam edecek kaynaklardan biridir ki, çeşitlendirmek da ABD-nin enerji güvenliğinin temel taşlarından biridir. Fakat ABD bölgenin enerji kaynaklarına ilgisi olan tek aktör değildir. Burada Avrupa Birliği, Rusya ve Çin'i de özellikle belirtmek gerekir. Ayrıca çeşitli düzeyde burada bölgesel devletlerin, Türkiye, İran ve Ukraynanın da isimleri çekilmelidir. Güney Kafkasya ABD tarafından, ayrıca, askeri-stratejik açıdan da önemli bir arazi gibi görülüyor. Bu arazi sadece ABD'ye Doğu'ya muhtemel askeri müdahale için baz, ayrıca Orta Asya'da pozisyon kazanmak ve Rusya ekspansiyasının güneye doğru

genişlemesinin karşısını almak için önemli bir bölgedir. ABD Rusya ile ilişkilerde Güney Kafkasya'ya önem veriyor ve bu bölgeyle ilgili politikalarını Türkiye'nin aracılığıyla koordine etmeyi uygun görüyor. Bu nedenle ABD'nin Güney Kafkasya'daki konumu kısmen de olsa Türkiye'nin buradaki konumu ile sağlanıyor(Milliyet gazetesi, 31 Aralık 2000).

ABD yeni bağımsızlık kazanmış Güney Kafkasya cumhuriyetlerini tanıyana kadar, bundan sonraki dönemde "özel Kafkasya siyaseti "ne sahip değildi. Yalnız 1997 yılında B. Clinton'ın hakimiyeti döneminde ABD'nin stratejisinde Güney Kafkasya siyaseti kendi yerini tutmaya başladı. Buna neden ise ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan projesine gösterdiği dikkatti.

4.3.3 İran ve Güney Kafkasya

İran bölgeye ilgisi olan, "eski" aktörler sayılan bazen tehlikeli, bazen de zararsız ülkedir. İran hem toprak, hem tarihi faktörlere göre, hem de jeopolitik durumuna göre Güney Kafkasya'ya bağlıdır. SSCB dağıldıktan sonra Güney Kafkasya politikasında özellikle aktifleşen İran yönetimi bölgesel güvenlik sistemine dair yeni formül (3 +3), yani Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan + Rusya, İran ve Türkiye formülünü ileri sürdü. ABD'nin bölgeye gelişini engellemek için İranın hatta Washington'un müttefiki ve Tahranın yüzyıllardır bölgede rakibi olan Türkiye ile işbirliğine hazır olduğunu göstermiştir. Resmi Tahran bu sistem kapsamında 6 devletin (3 +3 formülü üzere) güvenlik şobelerinin sekreterleri, parlamento temsilcileri, ayrıca, ekonomi ve maliye bakanları seviyesinde toplantılar ve genel bakışların formalaşdırılmasını öneriyordu. Fakat bu teşebbüs de bölge devletlerinin desteğini kazanmadı(Semedi, 2005:23). Bu, bir kez daha göstermektedir ki, İranın bölgesel güvenlik meselelerine bakışı diğer bölgesel ülkelerin konumu ile örtüşmemektedir. İran'ın bölgesel güvenlik sistemine dair bir teklifi 2003 yılının Nisan ayında gündeme getirildi. İran'ın Dışişleri Bakanı Kemal Harrazinin bölgenin ortak güvenlik güçlerinin oluşturulması girişimi yine bölge devletlerinin desteğini kazanmadı. Tetkik edilen dönemde İran'ın bölgedeki jeostratejik amaçları aşağıdaki gibi tasarlanmış görülüyor:

- Dış güçlerin(ABD ve Avrupa Birliği) Güney Kafkasya'da katılımını mümkün olduğunca sınırlamak, onların İran sınırlarına yakınlaşmasına izin vermemek;

- Bölgesel sorunları sadece bölgedeki devletlerin ortak çabaları ile çözmek;

-Hazar havzası ve Güney Kafkasya ülkelerinin tek taraflı adımlarına maksimum nötralize ve süreçlerde ortak katılmalarının ulaşılması için mekanizma bulmak;

- Batı odaklı politika yürüten bölge devletleri ile ilişkileri yüksek seviyeye ulaştırmak;

- Jeostratejik çıkarları İran'la örtüşen bölgesel ülkeler ile işbirliğini daha da güçlendirmek(Tehran gazetesi, 9 Ocak 2002).

4.3.4 NATO ve Güney Kafkasya

NATO 4 Nisan 1949 yılında ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Portekiz, Norveç, Danimarka ve İzlanda arasında yapılan Washington anlaşması esasında kurulmuştur. Örgütün amacı BM yönetmeliğinin 51. maddesi uyarınca kolektif savunmadır. NATO şu anda Kuzey Amerika ve Avropanm 26 üye devletinden oluşan askeri-siyasi kurumdur. Şu anda NATO uluslararası ilişkilere daha ciddi etki göstermesi mümkün olan bir örgüt olarak tüm dünyada sorunların çözülmesine, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik bühranın giderilmesine, demokrasinin gelişmesine yönelik faliyetlerini daha da genişletmiştir(Esgerov, 2 Ekim 2014). 1994 yılının Ocak ayında "Barış İçin Ortaklık" (SNT) faliyetinin esasının konulması da NATO'nun bu amaçlarının reallaşmasına yönelik bir adımdı. NATO üyesi olmayan devletler de artık bireysel şekilde NATO ile karşılıklı işbirliği çerçevesinde kendi rollerini oynayacaklar. 1995 yılının eylül ayında ise NATO'da SNT mekanizmasının yaradılmasına karar verildi. 1997 yılında Madrid'de, 1999 yılında ise Washington'da olmuş sammitlerde bu süreç hızla geliştirildi. Genellikle, NATO'nun etkinliğinin belirgin bir bölümünü örgüt üyesi olmayan devletlerle ilişkiler oluşturuyor. Burada ise biz NATO'nun Güney Kafkasya bölgesi ülkeleri ile ilişkilerinden bahsedeceğiz. Güney Kafkasya bölgesi ülkelerinin NATO ile uluslararası askeri-siyasi işbirliği süreci bu ülkelerin 1991 yılında bağımsızlık elde etmeleri ile eş zamanlı başlamıştır. Uluslararası örgüt olarak, NATO modern dünyada siyasi duruma gittikçe daha ciddi etkiler gösteriyordu(Bakü dergisi, 15Eylül 2004:4).

Örgütün geçmiş SSCB coğrafyasındaki olaylara müdahale etmesi esasen onunla ilgili ki, eski Sovyet mekanında oluşmuş yeni devletlerde yaşanan milli, etnik, arazi kavgaları bütün uluslararası ilişkiler sistemi için tehlike yaratıyordu. Askeri-siyasi örgüt olarak ise NATO tüm dünyada, aynı zamanda, eski Sovyet mekanında sorunların çözümlenmesinde kendi rolünü artırmaya, bu ülkelere siyasi ve ekonomik bühranın giderilmesine, demokratik reformların gerçekleştirilmesinde zorunlu yardım göstermeye çalışıyordu. NATO ortama uygun olarak kendi görevlerini sürekli yeniden belirler, dünya siyasetinde etkisini ve özel ağırlığını artırmaya gayret göstermektedir.

1994 10-11 Ocak'ta NATO üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başçılarının Brüksel'de görüşmesi yapıldı. Toplantı sonuçlarına dair bildiri kabul edildi. Belgede uluslararası ve bölgesel siyasi ortamın güncel sorunları konusunda NATO'nun konumu yansımıştı. Bildirinin 21-ci paragrafında NATO üyesi olan ülkeler Güney Kafkasya regionundakı durum hakkında konumlarını bildirdiler. Güç vasıtası ile araziler ele geçirilmesini kötüleyen NATO ülkeleri Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcüstanın toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve egemenliğine saygı duyuyor, bu bölgede barışın, istikrarın, işbirliğinin sağlanması için gerekli olan her şeyi ediyorlardı. NATO'nun Güney Kafkasya stratejisinde üç cumhuriyet ile aynı derecede ilişkilerin yürütülmesi meselesi yer almaktadır. NATO Güney Kafkasya cumhuriyetleri ile ayrı-ayrılıkda yarattığı ilişkilerin birbirine halel getirecek yönde gelişmesine imkan vermemeye çalışıyor(Başkan kütüphanesi, 6.Cilt, 2009:16). Teşkilatın Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında bölgesel formatta işbirliği teklifleri de bu amaca hizmet ediyor. SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlıklarının ilk çağlarında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistanın Batı, özellikle de, NATO ile ikili ve çok taraflı askeri-siyasi ilişkiler kurmaya çalışması çeşitli nedenlerle bağlıydı:

1. Rusya o dönemde çok zayıflamıştı ve bu ülkelerin harbi siyasi savunmasına hiç bir teminat veremiyordu.

2. Rusya'daki yeni yönetimin ne yapacağı belli değildi ve henüz çok zayıf olan bölge devletlerinin bağımsızlığı tehlikeye düşebilirdi.

3. Yeni oluşmuş bu devletlerin Rusya'dan bağımlı olmadıklarını göstermeleri zorunlu idi(Okunev, 6 Mart 2014).

Yeni ilişkilerin kurulması için en umut verici yön de Batı idi. Batı'yla işbirliği yeni bağımsızlık kazanmış bu devletlerin bağımsızlıklarına verilen garanti idi. Bu işbirliği da çeşitli - ekonomik, siyasi, askeri ve diğer sferalarda görülüyordu ki, Güney Kafkasya bölgesi ülkeleri ile askeri işbirliğini işte NATO üstlenmiştir. Güney Kafkasya bölgesi henüz SSCB'nin varlığı döneminden Batı'nın harbi strateji planlarının merkezinde duran bir bölgedir. SSCB'nin çöküşü ve bölge devletlerinin bağımsızlık kazanması Batıyı artık ameli adımlar atmaya sevk etti. Bu adımlar ise ilk çağlarda daha çok ekonomik bir nitelik taşıyordu. Fakat Batı'nın buradaki merakı hiç de ekonomik işbirliğine ulaşmak değildi. Batı için esas olan Güney Kafkasyanın dünyanın modern askeri-siyasi konfikurasiyasında önemli stratejik konuma sahip olmasıydı(Başkan kütüphanesi, 6.Cilt, 2009:17). Rusya siyasi araştırmacıları ise meseleye bu şekilde yaklaşıyorlar ve şunları belirtiyorlar:

1. Azerbaycan Güney Kafkasya'nın güçlü ekonomik potansiyeli ile farklı, ayrıca zengin enerji ihtiyatlarına sahip tek devletidir. Fakat Azerbaycanın imkanları Suudi Arabistan, Irak, İran, özellikle de, Rusya gibi devletlerden kıyaslanamayacak derecede sınırlıdır.

2. Gürcüstanın ekonomik avantajı sadece onun dünya okyanusuna çıkışı olan deniz devleti olması ile karakterize edilir.

3. Ermenistanın ise modern dünya geosiyasetinde hiçbir belirgin önemi yoktur(Moskovoskaya pravda dergisi, 15 Aralık 2004:13-14).

Ancak yine de Rusyanın Güney Kafkasya ve Avrasya bölgesi ile ilgili pozisyonlarında bir çok yaklaşımları mevcuttur. Öyle ki, Rusya ister Güney Kafkasya, gerekse Avrasiyanın daha çok kendine tabi olmaya amaçlıyorsa, diğer yandan da bu bölge ülkeleri ile karşılıklı anlayış ve ortak işbirliği şeklinde ilişkileri geliştirmek istiyor. Moskovanın bu yaklaşımı onun son dönemlerde attığı adımlarla da onayını buluyor. Tarihten de bildiğimiz gibi Rusya'nın bir dünya gücü olmaya başladığı yıllardan bu yana dış politikasında Güney Kafkasya'nın önemi mevcut olmuştur. Bunun temel nedeni ise Rusya'nın "sıcak denizlere" doğrudan erişimi mevcut değildir. Öyle ki, Rusya'nın sıcak denizlere çıkışı esas olarak üç ana yöndedir. Bunlardan birincisi, Balkanlar yolu ile İstanbul ve boğazları elde tutmakla Ege ve Akdeniz denizlerine hakim olmaktır. İkinci olarak, Kafkasya bölgesini ele geçirmekle ve geçiş bölgesi olarak kullanılarak Doğu Anadolu'yu ele geçirmekle Akdeniz'e inme imkanını elde etmek. Üçüncü olarak ise yine Kafkasya bölgesini ele geçirmekle İran üzerinden Hint okyanusuna erişim elde etmektir. Güney Kafkasya Rusya için hem Avrupa ile Orta Asya arasında bir köprü, hem de Karadeniz ve Hazar Denizi'ne çıkışa sahip olmakla önemli jeopolitik bölgedir. Ayrıca Güney Kafkasya'nın Rusya için iki farklı özelliği de vardır. Biri, Asya'daki rakipleri olan Türkiye ve İran'la kavuşma noktası olması, diğeri ise Kafkasya'nın Orta Asya'nın kapısı rolünü oynamasıdır. Öte yandan Hazar Denizi'nde bulunan petrol Azerbaycan'ın Rusya için ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır(İsayev, 2012:130-132).

Bilindiği gibi, Rusya dünya petrol ürünlerinin % 40 ne sahip ve dünya ülkelerini kendisinden bağımlı durumda tutmak istemektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan dış politikasında dönüm noktası olarak Batı devletleri ile birlikte "Yüzyılın sözleşmesini" imzalamıştır. Bu anlaşmanın imzalanmaması için Rusya Azerbaycanı etkilemiş ancak hiçbir sonuç elde edememiştir. Rusya'nın temel amacı ise Azerbaycan petrolünün Batı pazarlarına

taşıyacak olan boru hatlarının Rusya üzerinden geçmesidir. Güney Kafkasya ülkelerinin ayrı-ayrı Rusya için önemi vardır ve ilk olarak Gürcistan devletinin Rusya için ilgisine bakınca görmek mümkündür ki, Gürcistanın Güney Kafkasya'nın merkezinde yerleşmesidir. Öyle ki, Gürcistanın diğer Güney Kafkasya ülkelerinden farklı olarak "açık denizlere" doğrudan erişimi vardır. Güney Kafkasya ülkelerinden Gürcistan Rusya ile olumsuz, Batı ülkeleri başta Amerika olmak üzere yakın ilişkileri vardır. Mihayıl Saakaşvili'nin 2003 yılında iktidara gelmesi ve Batı yönlü siyaset hayata geçirmesi ile iki ülke arasında ilişkiler gerginleşmiştir(Okunev, 6 Mart 2014).

Azerbaycan'ın Rusya için önemine bakıldığında ise, bu durumu hem tarihi faktörler, ülkenin doğal zenginliklere sahip olması, diğer yandan ülkenin jeostratejik konumu ve başka faktörler etkilemektedir. Rusya'nın dış politikasında Azerbaycan'ın politikasına bakıldığında, ilk olarak Azerbaycan'ı etki altında tutarak, Yakın ve Orta Doğu'ya çıkış elde etmektir. Bununla birlikte, Azerbaycanın Doğu-Batı ulaşım, iletişim ve koridorlar merkezinde olması bir avantajtır. Öte yandan Azerbaycan'ın zengin hidrokarbon yatakları mevcuttur ki, bunların işletilmesi, üretimi ve ihracında Rusya kayıtsız kalabilmemektedir (Okunev, 6 Mart 2014). Ayrıca benim düşünceme göre, Azerbaycan'ı etki altında tutarak Azerbaycan'ın Türk dünyası ile olan ilişkilerini zayıflatmıştır ve Türkiye'nin Orta Asya ve Kuzey Kafkasya'ya etkisinin önünü alabilmiştir. Öte yandan İran'ın Azerbaycan'a olan çıkarlarından ve İran'ın Rusya'ya olan etkisini azaltmak amacıyla Azerbaycan her zaman Rusya'nın ilgi alanı dahilinde. Işte böyle durumun mevcut olduğu zamanda NATO teşkilatının Güney Kafkasya bölgesinde büyük işler başaracağını söylemek ve geniş çaplı beklentilere umut etmek çok zor.

4.3.5 Rusyanın Güney Kafkasya politikasında araç olarak gördüğü Ermenistan

Ermenistan'ın Rusya ile ilişkileri yüzyıllar boyunca mevcut olmuş ve 1990 yılından itibaren Ermenistanın Rusya için Güney Kafkasya'da önemi artmıştır. Bunun temel nedeni ise Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı ülkeleri ile olan ilişkisidir. Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun mevcut olması, Türkiye ile yıllardan beri ileri sürülen "Ermeni soykırımı" meselesi ve toprak talebi ile ilgili sorunlarının olmasından dolayı Ermenistan Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya ile Ermenistan arasındaki temel ilişkiler askeri alanda gelişmektedir. Ermenistan ve Rusya arasında Kolektif Güvenlik Anlaşması ile başlayan askeri ilişkiler Ermenistan sınırlarının Rus askerleri tarafından korunmasına dair 30 Eylül

1992 tarihli sözleşme ile ikili düzeyde hayata geçirilmeye başlamıştır. Ermenistan ve Rusya arasında 21 Ekim 1994'de imzalanan anlaşmaya göre Rusya'ya Gümrü ve Yerivan'da olmak üzere iki askeri üs kurmasına izin vermiştir. 2010 yılı Ağustos ayında, 1995 yılı Rusya-Ermenistan ikili savunma sözleşmesini yeniden gözden geçirerek Gümrü'de Rusya askeri üssünün kira süresi 2044 yılına kadar uzatıldı. Aynı zamanda anlaşmanın metni de değiştirildi. Öyle ki, sözleşmede BDT ülkelerinden başka diğer ülkelerin Ermenistan'a saldırısı halinde Rusya'nın savunmasını öngörmektedir (Druz, 1998:201).

Rusya'nın bölgeyle ilgili konumunda daha çok sömürgecilik politikası, mümkün olduğunca mevcut sorunların çözümüne engel oluşturmak, çatışma taraflarından birine tüm yönlerde destek sergileyerek, onu etki alanında tutmak gibi hususlar kendini daha çok gösterir. Haydar Aliyev Milli Mecliste konuşmasında Rusyanın Kafkaz siyasetini bu şekilde belirtmiştir: ”Rusyanın başlıca hedefi Güney Kafkasyayı elinde tutmaktır. Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun arka planında da Kremlin bu sinsi siyaseti kendini gösteriyor. Bilindiği gibi söz konusu sorunun oluşmasının doğrudan organizatörü olan Rusya geçen süre içinde Dağlık Karabağ sorununun çözüm bulmaması için azimli çalıştı. Bu yetmezmiş gibi Kremlin çatışma taraflarından birine, daha doğrusu Ermenistan'a askeri destek vererek bu devletin işgalci politikasının daha geniş spektrumu kapsamasına ortam yaratmıştır. Bunun karşılığında ise Moskova'nın kazancı Ermenistan'ı kendisinin bir eyaletine çevirmesi ve Güney Kafkasya'yı etki alanında barındırması olmuştur”(Azerbaycan gazetesi, 10 Mart 1999:5).

Son zamanlarda ise Azerbaycan'ın işgal altında olan topraklarını geri almak konusunda seslendirdiği açıklamalar, hem de Gebele Radiolokasiya Sistemi ile ilgili Moskova ve Bakü arasında oluşmuş fikir ayrılığı Kremli Güney Kafkasya'da etki alanını artırmaya sevk etti. Tabii ki, bu kez de Moskova Ermeni kartından yararlanmayı avantaj olarak kullandı. Öyle ki, Moskova'nın girişimi ile oluşturulan ve Ermenistan'a askeri yardım etmekle bölgedeki güçler dengesini Rusya'nın lehine değişimesine hizmet eden Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Yerivan'da da akademisinin kurulması kararlaştırıldı. Söz konusu akademinin tam Yerivan'da oluşturulması Rusya'nın sinsi planını onaylamış oldu. Özellikle, burada ilginç nokta şu ki, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Yerivan'da açılacak akademisi sadece eğitim ocağı olmayacaktı. Ayrıca bu akademinin örgütten öte özel askeri birlikleri olacak ki, bu askeri birlikler de işte Yerivan'da yerleşecekti. Başka dikkat çeken nokta ise şu ki, Rusya Gebele Radiolokasiya Sistemine benzer bir sistem de Ermenistan'da yaratmak istiyordu(Druz, 20 Kasım 2014). Bilgiye

göre, Bakü ile yapılan konuşmalardan olumlu bir sonucun elde edilmemesi Kremli böyle bir adım atmak zorunda bıraktı. Fakat bu konuda da Moskova'nın daha çok Yerivan'ın çıkarlarına uygun işlem yaptığı şüphesizdir. Askeri uzmanlara göre, Gebele Radiolokasiya Sistemine benzer sistemin Ermenistan'da oluşturulması fikrinin arkasında da Azerbaycan'a baskı duruyordu. Öyle ki, yeni oluşturulacak bu sistem Karabağ'da askeri operasyonlar başlarsa Azerbaycan'ın askeri uçaklarını kolayca patlatmadan, yakalamayı başara bilir ve Ermenistan'ın hava sınırını tamamen muhafaza edebilirdi. Aslında Yerevanın zaferi Rusyanın Kafkasyada zaferi demekti. Haydar Aliyevle görüşmelerinde de Rusya tarafı Kafkas politikasını saklamıyordu. Rusya'nın Ermenistan'a karşı politikasını Güney Kafkasya bölgesi, onun bağımsız siyaset kurmasının başlangıcı olarak düşüne bilirdi (Druz, 20 Kasım 2014). Bu politikanın üç maddesi vardı:

- Birincisi, Rusya Ermenistan'ın çıkarlarını dikkate almıyor, onu kendisine stratejik ortak olarak kabul etmiyordu;

- Ikincisi, Rusya'nın Gürcistan'la ekonomik ilişkilerinin kurulmasında şarap ürünlerinin ön plana çıkarması rastgele değildir(Druz, 20 Kasım 2014).

Gürcistan yılda Rusya pazarına 100 milyon dolar civarı gibi şarap göndermek niyetindeydi. Gelecekte bu rakamı artıracaktı. Ermeni şarabının Rusya pazarında en büyük rakibi Gürcü şarabı idi. Rusya şarap pazarından 100 milyon doların Gürcistan'a gelmesi bu miktar paranın Ermenistan'a gitmemesi demekti. Ermenistan RF-le Gürcistan arasında düşmanlık yaratarak kazanç elde etmek istiyordu. Birkaç yıl bu şekilde kazandı. Şimdi ondan da mahrum olmuştu. Rusya-Gürcistan ilişkilerinin Ermenilerin kontrolünden çıkması ve ya bağımsızlaşması yakın yıllarda bölgenin mimarisini değişebilirdi. Şimdi bu süreç bir anlamda Gürcüler için ağrılıydı, çünkü Rusya Gürcistan'a yaptığı iyiliği, Abhazya ve Güney Osetya'yı korkutmasını nötralize etmek için belli adımlar atmalıydı. Güney Osetya'dan idari sınırların Gürcistan'ın içine doğru 300 metre ilerlemesi bu mahiyeti taşıyabilirdi. Ermenistan Rusya'nın çıkarlarını daha fazla dikkate almaya hazırdı. Rusya'nın iç askeri bölümlerine yerleştirilememiş "İskender-M" OTRK – nın(askeri mühimmat) Ermenistan'a getirilmesi ile ilgili Ermenilerin yaydığı bilginin bir amacı Azerbaycan'ı korkutmakdıysa, diğer amacı Gürcistan'a psikolojik etkiydi(Eminov, 5 Nisan 2014).

- Üçüncü kaynak Rusya'nın Azerbaycan'la yaptığı yeni tipli politikaydı. Rusya Karabağ da dahil olmak üzere, tüm konularda Azerbaycan'ın çıkarlarını dikkate alacaktı ve bunun hem de Ermenistan'a karşı yapıyordu. Dağıstan'da

Azerbaycan'ın imajının güçlendirilmesi, Azerbaycan şirketlerinin Moskova'da metro inşasında olması, Rusya yönetiminin Azerbaycan yönetimi ile temas için çok küçük olayları bile kullanması bunu gösteriyor(Eminov, 5 Nisan 2014).

Yani, denilebilir ki, Ermenistan tüm tarihi boyunca elinde bulunan en büyük üstünlüğünden mahrum olmuştu: Rusya Güney Kafkasya'da bağımsız siyaset yapmaya, ermenilerin çıkarlarını dikkate almamaya başladı. Ermenistan hiçbir şartta bu üstünlüğünü geri iade almayacaktı. Diğer iki Güney Kafkasya devleti ile birlikte bölgesel siyasete katılmaya ise Ermenistan'ın şimdiki nesil politikacıları ve yöneticilerinin hiçbir kaynağı yoktu. Şimdiki nesil ermeni politikacıları iradesiz, dar düşünceli, hasta-milli psikolojinin etkisi altında olan politikacılar neslidir. Yani, Rusya bir bakıma Ermenistanı da kukla gibi kullanıyordu. Tek hedefi ise Güney Kafkasyada ağalık etmekti. Haydar Aliyev belke de, bu durumu kullanarak Karabağ sorununu kendi lehine çözmeye çalışıyordu. Bu durumlar hep zor olan Güney Kafkasyayı daha da zor bir bölge haline sokuyordu. Amma ne olursa olsun, Rusya tesirinin kuvvetli olduğu bir gerçektir.

Güney Kafkasya'da nüfuz daireleri için mücadele devletlerin temel jeopolitik meraklarını kısa olarak aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

-Rusya henüz imperiyanın yeni kurulduğu dönemden, XVIII yüzyıldan başlayarak Kafkasya'ya sahip olmak uğruna aktif siyaset gerçekleştiriyor. Rusya için bu bölgenin jeopolitik önemi Güney Kafkazyanın Rusya'yı güney yarımküresine çıkaran bir köprü, ayrıca esası Petro'nun döneminden konulan "Sıcak denizlere çıkmak" strategiyasının uygulanması için bir garanti olmasıdır. Ayrıca burada enerji faktörü de dikkate alınmalıdır.

-ABD için Güney Kafkasya Rusya etrafında "sanitar kardon "u yaratmakta dayanak noktası olmakla birlikte, bu süper güç için Doğu ile bağlı planlarının, ayrıca, Hazar bölgesi ve Orta Asya'da pozisyon kazanmak strategiyasının hayata geçirilmesinde temel jeopolitik dayanaktır.

-İran Rusiyanın temel tarihi stratejik muttafiki olarak Güney Kafkasya'da daima kendi etkisini tutmaya çalışmış ve bugün de bunu yapmaktadır. Bugünkü durumda Güney Kafkasya'da Batı'nın konumunun güçlenmesi İranın jeopolitik ilgisini tehdit etmekle birlikte, ulusal güvenliğini de tehlike altına atıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDIRME

Evet, Haydar Aliyev'in esasını koyduğu, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in yaratıcılıkla sürdürdüğü dış politika rotası çok verimli işleyen karmaşık bir sistem olarak kendini tam teyit etti. Geçen yüzyılın 90'lı yıllarında bölgede durumun ne kadar karmaşık olduğu anılardan silinmemiştir. Hem küresel ölçekte çelişkili süreçler kendini gösteriyor, hem de ülke genelinde bazı güçler büyük sorunlar yaratıyordu. Ülkenin o zamanki yönetimi kötü, düşünülmemiş ve realitelere uygun olmayan dış politikaları ile Azerbaycan devletini tehlikeye atmışlardı. Kısacası, bu dönemde Azerbaycan beklenmedik çelişkili durumlarla karşılaşmıştır. Çeşitli taraflardan baskılar yapılıyordu. İçte, ülkeyi parçalamak planlarını kuranlar da bulundu. Tüm bu denemelerden başarıyla çıkan ve devlet kuruculuğunu geliştirmek için olumlu jeopolitik ortam oluşturan dış politika rotası oluşturulmalıydı. Devlet için çok zor olan bu noktada işte Haydar Aliyev fenomeni kendi sözünü dedi.

Geçen yüzyılın 90'lı yıllarında çoğu politikacılar aşırı liberalizmin etkisi altına düşerek, milli dövletçiliğin güçlendirilmesinin gerçek ve pratik politika rotasını tespit edebilmediler. Haydar Aliyev ise hep güçlü devlet kurmanın gerekliliğini vurguluyor ve bu yönde çalışıyordu. Toplumda istikrarın sağlanmasına büyük dikkat ediyordu. Süreçlerin gidişatı Haydar Aliyev'in tam haklı olduğunu gösterdi. Bugün hem Azerbaycanın bulunduğu coğrafi bölgede, hem de çeşitli bölgelerde yaşanan jeopolitik süreçler Haydar Aliyev'in ne derecede doğru pozisyon seçtiğini kanıtlıyor. Şimdi belli ki, sadece güçlü devletin varlığı koşullarında gerçek demokratik toplum kurmak mümkündür. Spesifik olarak, güçlü devletle demokratik toplumun armonisi sağlanmalıdır.

Şunu da söyleyeyim ki, Haydar Aliyev'in temelini koyduğu dış politika rotasının en büyük ve önemli öncelikleri doğrultusunda da büyük başarılar elde edildi. Bunun en güzel kanıtı bugün Güney Kafkasya ülkeleri arasında sadece Azerbaycan'ın liderliği ve bağımsız politika yürütmesinin dünyaca kabul olunmasıdır. Güney Kafkasya'nın askeri-stratejik ve güvenlik sisteminin oluşmasında Azerbaycanın yürüttüğü ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik politikası özel önem taşıyor. Bu politikanın temel yönlerinden biri ülkenin bölgede giden bir çok jeopolitik ve jeoekonomik süreçlere aktif katılımının sağlanması ve

tüm alanlarda ulusal çıkarlarının korunmasıdır. Malumdur ki, iki asra yakın bir süre içinde Güney Kafkasya, Rusya'nın jeopolitik etkisi ve kontrolü altında olmuş, bu ülke için özel jeostratejik önem taşımıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasyada göreceli "jeopolitik boşluğun" kurulması bu mekanda bir süre etnik separatizme, ulusal çatışmalara ve olumsuz süreçlere katkıda bulunmuştur. Bölgeye kontrol Avrasya'nın daha geniş arazilerini etki alanında tutmaya imkan verdiğinden, Güney Kafkasya çeşitli uluslararası güçlerin, büyük devletlerin jeopolitik, jeoekonomik ve askeri-jeostratejik çıkarlarının çarpıştığı mekana dönüşmüştür. Ayrıca, Güney Kafkasya hem de transkontinental enerji, ulaşım ve iletişim koordinatörü ve uluslararası enerji güvenliği sisteminin etkileyici merkezlerinden birine dönüşmüştür. Bölgede askeri jeostratejik, enerji, jeoekonomik, diplomatik vb. alanlarda esasen iki jeopolitik aktör - Rusya ve ABD kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmışlar. O yüzden, bu bölgede askeri jeostratejik güçlerin tesnifatının yürütülmesi, güvenlik ortamının oluşmasına, her devletin milli güvenlik politikasını etkileyen faktörler, bölgede çıkarları olan devletlerin ve uluslararası güçlerin askeri, enerji, iletişim ve ekonomik güvenlik stratejilerinin, jeopolitik gelişmelerin mümkün gelişme senaryolarının araştırılması bilimsel-teorik ve pratik açıdan gittikçe yayılıyor ve önem arz etmektedir.

Şimdi ülke bölgesel ve küresel ölçekte enerji güvenliğinin teminatçılarından birine dönüşmüştür. Azerbaycan perspektif ekonomik işbirliğinin, multikulturalizmin, kültürler ve dinlerarası diyaloğun sivil modelini öneren Güney Kafkasya devletidir. Güney Kafkasya çevresinde oluşmuş durum her zaman zor ve belirsiz olarak kalmaktadır. Öyle ki, bu bölgede cereyan eden jeopolitik ve gestratejik süreçler her geçen gün daha da karışarak devam ediyor. Her halde, son zamanlarda Güney Kafkasya bölgesi uğruna mücadelenin yeterince güçlenmekte olması kesinlikle dikkatten kaçmıyor. Üstelik, bu mücadelenin gelecek kaderi ile ilgili de muğlak durum oluşmuş gibi görünüyor. En azından ona göre ki, bu gergin mücadeleden kimin galip çıkabileceği şimdilik anlaşılmakta değildir. Bu açıdan, Güney Kafkasya uğruna dünya devlerinin amansız mücadelesi ister istemez endişe doğurmaktadır. Bu durum Azerbaycanın yeni bağımsız olduğu dönemde daha gergin olmuştur. Azerbaycanın bu durumdan daha az yara alarak çıkması ise Haydar Aliyevin çabasının sonucu olduğunu söylemek doğru olur. Bilindiği gibi Güney Kafkasyada ülkemizin en büyük başağrısı Ermenistan olmuştur. Tabi, Rusyanın da Azerbaycan karşısına çıkardığı engelleri de inkar etmek olmaz. Ama böyle zor bir ortamda genç bir ülkenin ayağa kalkması Aliyevin başarılı Kafkasya politikasından kaynaklanıyor. Sovyetler birliğinin dağılmasının ardından Güney Kafkasya'da jeopolitik süreçlerin yoğunluğu ile büyük devletlerin çıkarlarının

belirli anlarda kesişmesi paralellik oluşturuyordu. Artık dünyanın ve bölgenin önde gelen devletleri bu gerçeklerden hareket ederek Güney Kafkasya politikalarını yönetmeye çalışıyorlardı. Bunların arkasında ise bölge devletlerinin yürütdükleri iç ve dış politikanın güncelliği daha da artıyordu. Bu durumda, Azerbaycan'ın bölgedeki konumu daha büyük önem arz etmeye başlamıştı. Bunun temel nedeni Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'nın ekonomik ve kültürel açıdan en donanımlı devleti olmasıydı. Aliyev genç devleti bu duruma getirmek için Kafkasya politikasının önemli olduğunu sürekli vurgulamıştır.

Azerbaycan'ı Güney Kafkasya'nın lider devleti gibi dünyanın önde gelen ülkeleri artık kabul etmişlerdi, bölgede yürüttükleri politikada bu faktörü ciddi olarak dikkate alıyorlardı. Bu bakımdan Cumhurbaşkanı Aliyev'in 2000 yılında "Ukrayna'ya adanmış olağanüstü" yuvarlak masa "uluslararası yatırım forumunun ilk genişletilmiş toplantısının açılışı sırasında söylediği aşağıdaki fikirler dikkati çekiyor:

"Biz düşünüyoruz ki, bölgemizin geleceği, bizim toplumumuzun ne derecede başarıyla modernleşmesiyle bağlıdır. Yani demokratik reformların gelişmesi, ekonomik reformların gerçekleştirilmesi siyasi sistemin, bizim toplumumuzun modernize politikasındakı hız ve başarımızla bağlıdır"(Aliyev, 9 Ekim 2000). Aynı zamanda Aliyevin İzvestiya gazetesine verdiği röpörtajda bu fikirlerinin bir daha doğru olduğunu belirtmiştir:"Kendi içinde başarılı ülke regionunda da başarılı olur"(İzvestiya gazetesi, 25 Aralık 1999:8). Kafkasya coğrafi durumuna göre ezelden önemli stratejik bölge sayılıyordu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra onun önemi daha da artmıştır. Bölgenin çok önemli durumu, onun stratejik önemi ve ağırlığının bir dizi faktör ile bağlı olmasını Aliyev biliyor ve bunu bu şekilde belirtiyordu:

1. Petrol ve gaz kaynakları- Hazar havzasının zengin petrol ve gaz kaynakları birçoğunu çekiyor, Kafkasyanın ise bu kaynakların enerjiye ihtiyacı olan (özellikle Avrupa'da bulunan) piyasalara ulaştırılması için en tatmin edici ve güvenli bir koridor olması gerçektir;

2. Bölgesel istikrarsızlık - bölgede silahlı çatışma ve istikrarsızlık almış başını gidiyor, bunların daha da artması ve genişlemesi ihtimali vardır;

3. Organize suç geniş, yayılmış yoksulluk ve yeni bağımsız olmuş cumhuriyetlerin institusional zayıflığı bölgenin çeşitli suç ticaret faliyetleri için transit koridoruna dönüşmesine katkıda bulunmuştur(Aliyev röportajı, 16 Mayıs 1998).

Işte bu durumlar Kafkasyada güç sahibi olmayı zorlaştırıyor. Ama eğer bu bölgede durumlar düzelirse ve bir bölge ülkesi burada önemli aktör olmayı başarırsa, o zaman bu bölge ülkesinin burada ve dış arenada kısa zamanda güçlenmesine ve söz sahibi olmasına giden yol açılmış olacaktır. Haydar Aliyev bunu görüyordu ve her şeye rağmen ilk önca Kafkasyada yerini pekiştirmeye çalışıyordu.

Diğer bir bakışla Azerbaycan'ın mevcut Güney Kafkasya politikasını doğru anlamak için bu ülkenin dış politikasının genel mahiyetine, Güney Kafkasya'nın genel ve ayrı-ayrı ülkeler olarak ülke için önemine, Azerbaycanın dış politikasının bu bölge ile ilgili temel itici güçlerine, yönlerine ve aşamalarına ayrı-ayrı göz atmak önemlidir. Bu açıdan bu tezde Azerbaycan'ın Güney Kafkasya politikası analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak Azerbaycan'ın genel dış politikası zemininde Güney Kafkasya'nın yerine ve Azerbaycan'ın Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerinin genel manzarasına bakıldığında Ermenistan sorununun Aliyev sayesinde ülkenin lehine olarak çözüme kavuşmasına çaba göstermiş ve bunda başarılı olduğunu göre biliriz. Sonra nöbetleşe Azerbaycan'ın Ermenistan ve Gürcistan ile ikili ilişkileri daha geniş yürütüldüğü sırf Aliyev döneminde olmuştur. Genel Manzaranın ise iki kutuplu dünya sisteminin kutuplarından birinin merkezi olan SSCB'nin dağılmasına paralel olarak bir yandan ortaya çıkmaya başlayan yeni boşluklar için güç mücadelesi ve diğer yandan bağımsızlığına kavuşmaya başlayan ülkeler içerisinde ve arasında etnik sorunlar yaşanmaya başlaması gibi durumlardan oluştuğunu görüyoruz. Bu süreç Güney Kafkasya'dan da yan geçmemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Güney Kafkasya'da üç yeni devlet; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri ortaya çıkmıştır. Bölge için mücadele eden güçler, bazen bunları ayrı-ayrı olarak görmüş ve aralarındaki sorunlardan yararlanmaya çalışmış, bazen Güney Kafkasya'yı bir bütün olarak görmüş ve bu yönde stratejiler şekillendirmiş ve uygulamaya çalışmıştır. Güney Kafkasya bölgesi genel olarak ABD başta olmak üzere Batı dünyası, Rusya, Türkiye, İran, Çin, Japonya ve diğer ülkeler için stratejik amaçları doğrultusunda büyük önem taşımaktadır. Kuşkusuz, diğer devletlerin Güney Kafkasya ile ilgili çıkarları da Azerbaycan'ı yakından ilgilendiriyordu. Aliyev anlıyordu ki, bu bölgenin çıkarları Azerbaycanın çıkarları ile üst-üste düşüyor. Doğrudan Azerbaycan için aşağıdaki nedenlerden Güney Kafkasya özel önem taşıyordu:

1. Bölge ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasından sonraki ilk yıllarda yayılmacılık alanı oluşturmak

2. Büyük güçlerin (özellikle ABD başta olmak üzere Batı'nın, Rusya'nın) kendisine yönelik planlarına engel olmak

3. Bağımsız Azerbaycan'ın güçlenmesi sırasında, kendi sınırları dışında Azerbaycan türkleri vasıtası ile de Kafkasyadakı durumları ve sorunları (Ermenistan sorunu) dış arenaya taşımak, daha da ileri giderek Azerbaycan'ın bağımsızlığını ve varlığını güçlendirmek

4. Bölgedeki doğal kaynakların yabancı şirketler ile işbirliği ile çıkarılmasına (yapımına) ve bu kaynakların uluslararası pazarlara ulaştırılmasına sebep olmak, hem Batı güçlerinin bölgeye yerleşmelerini önlemek, hem de tüketicilere kendini iyi bir yapımcı olarak tanıtmak(Kolopotin, 12 Mart 2014).

Görüldüğü gibi, SSCB'nin dağılmasından sonraki aşama için jeopolitik mücadele açısından yeni bir meydan özelliği kazanan Güney Kafkasya, Azerbaycan için "hem riskler hem de fırsatlar alanı" gibi dikkati çekmektedir. SSCB'nin parçalanması Azerbaycanın'ın son üç yüzyılda en önemli tehdit olarak gördüğü Rusya ile doğrudan sınırının ortadan kalkmasına neden olmuştu. Onun yerine ise komşu Gürcistan ve Ermenistan gibi daha "küçük devletler" almıştı ki, bu da Azerbaycan tarafından Kafkasya'ya dair tarihi iddılarının yeniden gündeme getirilmesi fırsatı olarak değerlendirilmiştir. Ama diğer yandan Azerbaycan için "güçlü Rusya sorunu" her zaman var oluşmuştur. Bu nokta önem taşıyordu. Onlar arasında "Ermenistan meselesi" nde Rusyan'ın zıt tutumunu sergilemesi de vardı. Aslında genel olarak Aliyevin döneminde Azerbaycan için Güney Kafkasya (hatta genel olarak Kafkasya bölgesi) dış politika doktrininin ve ideolojisinin teori ve uygulama açısından çeliştiği en önemli örneklerden biridir. Özellikle Azerbaycan-Ermenistan ve İran-Azerbaycan ilişkileri, biraz daha geniş coğrafyaya bakacak olursak Kuzey Kafkasya'daki mevcut durumlar ve özellikle Çeçenistan sorunu Azerbaycan'ın dış politikası ile ilgili zor manzarayı gözler önüne sermiştir. Azerbaycan'ın bölge politikasının genel manzarasına kısaca bakacak olursak bu ülkenin başlangıçtan itibaren Ermenistan ve Rusyay'la yoğun, Gürcistan'la daha sınırlı ilişki içerisinde olduğunu göre biliriz. Ama çoğu zamanda Gürcüstanla ilişkiler beklenmedik şekilde gelişim göstermiştir. 1992 yılının Haziran ayından 1993 yılının Haziran ayına kadarki dönemde İran'ın Azerbaycan'la ilgili politikası özellikle olumsuz, fakat Gürcüstanla ilişkin politikası ise özellikle olumlu olmuştur. Bu siyaset hem İran'ın stratejik tercihlerinden, hem de Azerbaycan'daki Elçibey yönetiminin İran'la ilgili politikasından kaynaklanıyordu. Haydar Aliyev iktidara geldikten sonra İran'ın endişelerini azaltan politika izlemeye başlamıştır. Ama bu adım da Azerbaycan'ın bağımsızlığını, hatta varlığını kendisine karşı

tehdit olarak gören İran politikasını tam değiştirmeyi başarmış değildi. İran şu aşamada halen ABD'nin ülkesine müdahale politikasında Azerbaycan'ı üs olarak kullanabileceği endişesini yoğun yaşamaktadır. İran Ermenistan ile iyi ilişkilerini sadece Azerbaycan'a karşı savaş dönemi ile kısıtlamamıştır. İki ülke arasında elektrik, petrol, demiryolu ve doğalgaz merkezli enerji işbirliği da devam ediyor. Aliyeve göre bu İranın aslında bağımsız Azerbaycanın Kafkasya politikasının başarısı karşısında sergilediği olumsuz bir durumdur(Kolopotin, Moskva 12 Mart 2014).

Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerinde ilk aşamada çok önemli süreçler yaşanmamış, genellikle, Gürcistan'ın ABD ile askeri ilişkilerinin iyi olması dolayısıyla Azerbaycan bu ülkeye soğuk yaklaştı. Ama, ilginçtir ki, Gürcistan-ABD ilişkilerinin zirveye yaklaştığı aşamada Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerinde her iki ülkenin gerekli ihtiyaçları nedeniyle belli iyileşme gözlenmiştir.

Sonuç olarak belirtile bilinir ki, Güney Kafkasya bir tek karışık bir bölge değil, aynı zamanda bir kazanç, güç ve gelişme bölgesidir ki, bu da tüm dünyanın ilgisini buraya çekiyor.

Kaynakça

Kitaplar

Abbasbeyli, Ağalar(2011), Dünya Politikası, Bakü, Nurlar Yayıncılık

Aliyev, Haydar (1997), Azerbaycan Petrolü Dünya Politikasında, Bakü, Kanun Yayınları

Aliyev, İlyas (2003), Azerbaycanın Hazar Petrolü, Moskva, İtoqi Yayıncılık

Aliyev, Resul(1996), Dağlık Karabağ, Bakü, Tahsil Yayıncılık

Andriyanov, Bladislav(2005), 90'ların Bağımsızlık Kazanan Devletlerine Örgüt tesiri, St. Petersburg, Most yayıncılık

Andriyanov, Viktor(2005), Haydar Aliyev, St. Petersburg, Molodoya Gvardiya Yayıncılık

Askerov, Etibar(2004) Tarihe Bakış, Kiyev, Soyuz Yayıncılık

Başkan Kütüphanesi(2001) , .Altıncı Cilt, 2.Bölüm, Bakü, Cumhuriyet Yayıncılık

Başkan Kütüphanesi(2009) , Altıncı Cilt, 4. Bölüm, Bakü, Cumhuriyet Yayıncılık

Başkan Kütüphanesi(Ocak 2013), Külliyat 4.cilt, Bakü, Cumhuriyet Yayıncılık

Başkan kütüphanesi (2014), Yedinci cilt, Bakü, Cumhuriyet Yayıncılık

Bjezinski, Zlatan (2001), Stratejik Yönlü Politika, St. Petersburg, Sfera Yayınları

Bünyadov, Ziya (1987) Azerbaycan devleti (20. yüzyılda),Bakü, Elm Yayıncılık

Bünyadov, Ziya (1996a) , Azerbaycan Tarihi, Bakü, Kanun Yayınları

Bünyadov, Ziya (1996b), Kırmızı terör, Bakü, Azerneşr Yayıncılık

Druz, Aleksandr(1998), Rusyanın Ermenistan Kozu, Moskva, Moskva Yayıncılık

Druz, Aleksandr(1999), Kafkasya Planı, Moskva, Moskva Yayıncılık

Dragadze, Teodor (2000), Azerbaycan, Tiflis, Melisen Yayıncılık

Druz, Aleksandr (2009), Bağımsız Kafkasya, Moskva, Moskva Yayınları

Davutoğlu, Ahmet (2012), Stratejik Derinlik, İstanbul, Küre Yayınları

Halilov, Etibar (2009), Bağımsızlık Sonrası Genç Azerbaycan, Bakü, Kanun Yayınları

Hasanov, Ali(1997), Bağımsızlık Yolu: Seçilmiş Fikirler-Haydar Aliyev, St. Petersburg, Molodoya Gvardiya Yayıncılık

Hüseynov, Fezail (2000), Hocalı Kan Yaddaşımız, Bakü, Tahsil Yayınları

İmanlı, Muhammed (2002), Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ Münakişesi sorununa tarihi bakış ve bazı uluslararası cinayet hukuku meseleleri, Bakü, Apostrof Yayıncılık

İmanlı, Muhammed (2004), Dış İlişkiler Analizi, Bakü, Apostrof Yayıncılık

İsayev, Nurlan(2012), Kafkasya, Bakü, Maarif Yayıncılık

Kandilov Abram, Mamedov Elçin (2005), Gürcistan Azerbaycanın müttefik bakımından, Moskva, Moskva Yayınları

Kuliyev, Cabir (2001), Azerbaycan dış ilişkileri,Bakü, Hukuk Edebiyatı Yayınları

Mehdiyev, Ramiz(2000), Azerbaycan Halkının Soykırım Gerçeği, Bakü, Kanun Yayıncılık

Memmedov, Novruz (2005), Haydar Aliyev Azerbaycan Dış Politikasının Mimarı Gibi, Moskva, Sfera Yayıncılık

Mehdıyev, Ramiz (2006), Azerbaycanın Siyah Altını, Bakü, Nurlan Yayınları

Mustafayev, Toğrul (2000), Projelerin Ekonomide Yeri, Bakü, Maarif Yayıncılık

Nebiyev, Ali (1998), Eski Sovyet Ülkeleri, Bakü, Maarif Yayıncılık

Ömerov, Vahit(2000), Azerbaycan-Ermenistan Arasında Siyasi Durum, Bakü, Kanun Yayıncılık

Paşayev, Arif (2005), Batı Avrupa Gölgesi, Bakü, Kanun Yayıncılık

Paşayev, Arif (2014), Azerbaycan geopolitiks merkezde, Kiyev, Kiyev Yayıncılık

Radovel, Mihayıl (2000), Rostovdan Donaya Etnososoloji Bakış, Moskva, SVVR Yayıncılık

Rehmanzade, Vadim (2008), Asrın Petrol Boru Hattı, Bakü, Tahsil Yayıncılık

Semedi, Hayyam(2005), SSCB Sonrası İran Politikası, Tahran, Humeyni Yayıncılık

Spravoçnik(ajanda) Nato, 23 Eylül 2001, Brüsel, Sekta Yayınları

Strateqiçeskaya Konsepsiya Severoatlantiçeskova Soyoza belgesi, 4 Ocak 2001, Brüssel, Sekya Yayınları

Şevardnadze, Eduard (2006), Memuarlar, Tiflis, Soyuz Yayıncılık

Utkin, Aleksey(1995), Kuzey Atlantik İstikametinde ABD Politikası, ABD, EPİ Yayınları

Vasilev,Andrey(2007),Sovyet Ülkelerinin Bağımsızlıkdan sonraki ilişki durumları, Nijniy-Novgorod, Obzor Yayıncılık

Zenkoviç, Nikolay(2008), Haydar Aliyeve Resmi Moskvadan Bakış, Moskva, Eksmo Yayıncılık

Röpörtajlar ve konuşmalar

Açılış Konuşması, Saakaşvili, Mihayıl, Tiflis 5 Mayıs 2007, Imedi TV www.iptv.ge/tv/

Aliyev röportajı, Bakü, 6 Ocak 2013, ANS(www.anstv.ws)

Aliyev, Haydar Lizbon Zirve toplantısındakı konuşması, Aralık 1996, ORT TV(www.1tv.ru)

Fikretoğlu, Orhan, Alekberov Yusif röportajı, Moskva, 5 kasım 2014

Guluzade Vefa, özel röportaj, Bakü,14 Ekim 2005, İTV Tv(www.itv.az)

Haydar Aliyev röportajı, 28 Aralık 1998, ORT TV(www.1tv.ru)

Haydar Aliyev röportajı, 2 Şubat 1998, ORT TV (www.1tv.ru)

Haydar Aliyev röportajı, 16 Mayıs 1998, İTV Tv(www.itv.az)

Haydar Aliyevin Süleyman Demirelle olan konuşması, Bakü, 4 Nisan 1999, İTV(www.itv.az)

Haydar Aliyev, Konuşması, Ukrayna konferansı, 9 Ekim 2000, İTV Tv(www.itv.az)

Oktay Hasan, konferans konuşması, Moskva 5 Ocak 2001, ORT TV(www.1tv.ru)

U.Çörçill, İsviçre Üniversitesinde "Uyan, Avrupa" isimli çıkışı, Sürih, 19 Eylül 1946

Yüz-yüze röportaj, Mustafayev Vahit, Moskva, 5 kasım 2014, saat:15.00

Yüz-yüze röportaj, Alizade, Akif, Bakü, 5 Şubat 2015, saat:10.00

Yüz-yüze röportaj, Esgerov Ziyafet, Bakü,5 Şubat 2015, saat:16.30

Mülakatlar

Kayıtsız mülakat, Afanasiyev Yeqor, Moskva, 28 Ocak 2015, saat:18.00-19.00

Kayıtsız mülakat, Hadi Amin, Moskva, saat:09.30, 31 Ocak 2015

Kayıtsız mülakat, Esgerov Ziyafet, Bakü, 2 Ekim 2014, saat:14.00

Kayıtsız mülakat, Nesirov Elşat, Moskva, 4 Ekim 2014, saat:14.00-15.30

Kayıtsız mülakat, Grigoryan Aşot, Moskva, saat:11.30, 5 Kasım 2014

Kayıtsız mülakat, Druz Aleksandr, 20 Kasım 2014, saat:11.00

Kayıtsız mülakat, Okunev Petro, Moskva, 6 Mart 2014, saat:20.30

Kayıtsız mülakat, Kolopotin Vladislav, Moskva 12 Mart 2014, saat:18.30

Kayıtsız mülakat, Sadovniçiy Viktor, 23 Mart 2014, saat:11.00-13.00

Kayıtsız mülakat, Eminov Fuat, St. Petersburg, 5 Nisan 2014, saat:19.20

Kayıtsız mülakat, Şmelevoya, Yelena, 4 Nisan 2014, saat:15.40

Kayıtsız mülakat, Pataşov Maksim, Moskva, 5 Aralık 2014, saat:14.00-14.40

Oruc, Zahit yüz-yüze mülakat, Bakü saat:09.30, 12 nisan 2014

Şahin, Mir,Simon Peres mülakatı, Bakü, 15 Aralık 2001, http://www.ntv.ru/

Yüz-yüze mülakat, Arzumanlı Vagif, Moskva 5 Eylül 2014, saat:15.30-17.00

Yüz-yüze mülakat, Halilov Salahattin, Moskva, 15 Eylül 2014

Yüz-yüze mülakat, Alekberov Vahit, 25 Eylül 2014 saat:18.00-20.30

Yüz-yüze mülakat, Alekberov Vahit, Moskva, kasım 2014, saat:15.355

Yüz-yüze mülakat, Ateş, Huride, Berlin 13 Kasım 2014, saat:20.40

Yüz-yüze mülakat, Jırnovskiy Vladimir, Moskva 15 Nisan 2014, saat:15.00

Belgeler

İranın Azerbaycan için düşünceleri, belgesel, 20 Eylül 2013, İTV(www.itv.az)

Spravoçnik(ajanda) Nato, 23 Eylül 2001, Brüsel, Sekta Yayınları

Strateqiçeskaya Konsepsiya Severoatlantiçeskova Soyoza belgesi, 4 Ocak 2001, Brüssel, Sekya Yayınları

Vneşnaya politika belgeler toplusu(Nisan, 1998), Sayı, 12, Moskva, Moskva Yayıcılık

Yüzyılın anlaşması(20 Eylül 1994), 5 Mart 2014, http://www.gunaz.tv/

Makaleler

Hüseynov, Fezail (2000), Petrol ve Güç Savaşı, Bakü, Bakü dergisi

Sammut, Dennis (2001), Bağımsızlık Kazanmış Ülkeler ve Dünya Düzeni, Pravda dergisi, sayı 35

Şirazi, Hayyam (2005), İranın Güney Kafkasya Politikası, Tahran, http://www.gunaz.tv/aze/

Gazete ve dergiler

Azerbaycan gazetesi, 5 Haziran 1994

Azerbaycan gazetesi, 3Aralık 1996, №262

Azerbaycan gazetesi, 20 mart 1996

Azerbaycan gazetesi, 13 Mart 1998

Azerbaycan gazetesi №272, 16 Aralık 1999

Azerbaycan gazetesi, 10 ekim 1999

Azerbaycan gazetesi, 22 Ekim 1999

Azerbaycan gazetesi, 10 Mart 1999

Azerbaycan gazetesi, 3 Nisan 1999

Azerbaycan gazetesi, 10 Aralık 2004

Azerbaycan dergisi,15 haziran 2006, Sayı 24

Azerbaycan gazetesi, 5 aralık 2009

Azerbaycan, 19 Eylül 2011

Bakü dergisi, 15Eylül 2004

Bakü dergisi, 15 Mayıs 2002, Sayı 14

Exo gazetesi, 30 Aralık 2004

Ekonomik gelişim dergisi, 10 Ekim 1994, Sayı 16

Ekonomik gelişim dergisi, 5 Ekim 2008, Sayı 168

Halk gazetesi, 18 Nisan 1999

Halk gazetesi, 20 Nisan 1999

Halk gazetesi,23 Nisan 1999

Halk gazetesi, 10 Haziran 1999

Halk gazetesi, Sayı 58, 21 Mart 2001

İzvestiya gazetesi, 25 Aralık 1999

Kalendar dergisi,15 Ağustos 1994, Sayı 3

Kommersant gazetesi, 15 Nisan 1999

Komsomolskaya pravda dergisi, 18 Mart 1995

Krasnaya zvezda dergisi, 17 Nisan 2000, Sayı 23

Mülkiyet gazetesi,25 Mart 1999

Moskovskaya vremya, sayı 16, 29 ağustos 1999

Milliyet gazetesi, 31 Aralık 2000

Moskovskaya Pravda dergisi, 5 Mayıs 2003

Moskovoskaya pravda dergisi, 15 Aralık 2004

Nezavisimaya gazetesi, 24 Ekim 1999

Pravda dergisi №65, 14 Ocak 1996

Respublika gazetesi, 12 Mart 1999

Tehran gazetesi, 9 Ocak 2002

Vışka dergisi,17 Nisan 1998

Yene orada dergisi, 14 Nisan 2001

Yene orada dergisi, 13 Temmuz 2003

Zvezda dergisi, sayı 12, 4 Mayıs 2002

Kullanılmış internet siteleri

www.anstv.ws

www.1tv.ru

www.itv.az

http://www.gunaz/

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Günay Kerimova

Uyruğu: Azerbaycan

Doğum Tarihi ve Yeri: 10 Aralık 1987, Bakü

Elektronik Posta: Kerimova-1987@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	**Kurum**	**Mezuniyet Yılı**
Lisan	Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk bölümü	2011
Yüksek Lisans	İMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Anabilim Dalı	Uluslararası ilişkiler	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	**Kurum**	**Görev**
2011-2013	Savcılık	Savcı Yardımcısı

YABANCI DİLLER

İngilizce, Türkçe, Rusça, Ukrayınca

HOBİLER

Kitap okumak